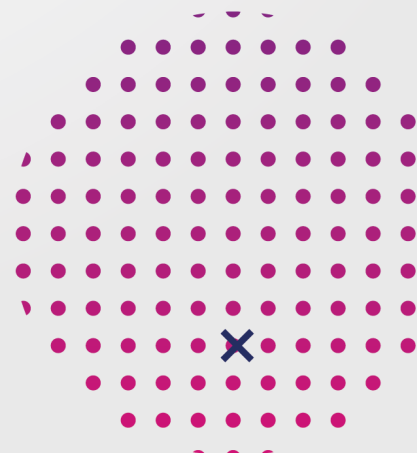

EXPLORING SOCIAL SCIENCES I

Publication Number: 2

Book Name: Exploring Social Sciences I

Editor: Prof. Dr. Murat KAYACAN

Design: Gülcan OLÇUM

ISBN: 978-605-73876-1-5

Edition: E-book 2024, 113 pages

Publisher: Ekin Akademi

Fevzipaşa Cd. Kınalızade Sk. 13/2 Fatih/ İstanbul

Phone: +90 (212) 524 10 28

ekinakademi yayinlari.com/ekinakademikitab@gmail.com

Ekin Akademi bir Ekin Yayınları markasıdır.

FOREWORD

I am delighted to welcome you to the pages of this work, which addresses a series of important topics based on detailed research from various disciplines. Starting from conflicts between the internet and faith to comparative methods in translation studies, from the analysis of historical and cultural developments to the situations of minorities in the context of the European Union, and from the entrepreneurial tendencies of university students to environmentally friendly approaches in the furniture industry, our book covers a wide range of subjects.

Each chapter is a product of the author's rich expertise and in-depth research in their respective fields. Each title aims to provide readers with a versatile perspective by approaching the topic from its unique standpoint. Like a mosaic created with contributions from scholars and researchers from various disciplines, this book will guide readers toward different realms of thought and help them gain a deeper understanding of various subjects.

The final section of the book offers an exciting glimpse into the future by examining the technological developments of today and exploring potential applications of artificial intelligence-based language models in human resources management.

When you explore this work, the authors' original perspectives, the depth and scope of their research, the organic connections between topics, and the overall coherence of the book will captivate and enrich you. I hope this book provides researchers, students, and everyone interested with an inspiring and knowledge-filled reading experience.

Finally, I extend my gratitude to the Izmir International Student Association and İzmir KâtipÇelebi University for their contributions to the creation of this book. Special thanks to all authors and editorial assistants involved.

February 2024

Prof. Dr. Murat KAYACAN

Editor

ÖNSÖZ

Sizleri, farklı disiplinlerden gelen ve detaylı araştırmalara dayanan bir dizi önemli konuyu ele alan bu eserin sayfalarında ağırlamaktan büyük bir memnuniyet duyuyorum. Kitabımız, internet ile inanç arasındaki çatışmalardan başlayarak, çeviri çalışmalarındaki karşılaştırmalı yöntemlere, tarihi ve kültürel gelişmelerin analizinden azınlıkların Avrupa Birliği bağlamındaki durumlarına, üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinden mobilya sektöründeki çevreci yaklaşıma kadar geniş bir yelpazede konuları içermektedir.

Her bir bölüm, yazarının uzmanlık alanındaki zengin bilgi birikimi ve derin araştırmalarının bir ürünüdür. Her bir başlık, kendi benzersiz perspektifinden konuyu ele alarak, okuyuculara çok yönlü bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır. Bu kitap, çeşitli disiplinlerden gelen bilim insanları ve araştırmacıların katkıları ile oluşturulan bir mozaik gibi, okuyucuları farklı düşünce alanlarına yönlendirecek ve çeşitli konuları daha derinlemesine anlamalarını sağlayacaktır.

Kitabın son bölümü, günümüzün teknolojik gelişmelerini ve yapay zekâ tabanlı dil modellerinin insan kaynakları yönetimindeki potansiyel uygulama alanlarını inceleyerek, geleceğe yönelik heyecan verici bir bakış sunmaktadır.

Bu eseri incelediğinizde yazarların özgün bakış açıları, araştırmalarındaki derinlik ve kapsam, konular arasındaki organik bağlar ve kitabın genel bütünlüğü sizi etkileyecek ve zenginleştirecektir. Umarım bu kitap, araştırmacılara, öğrencilere ve ilgili herkese ilham verici ve bilgi dolu bir okuma deneyimi sunar.

Son olarak bu kitabın ortaya çıkmasında emeği geçen İzmir Uluslararası Öğrenci Derneği ve İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesine, tüm yazarlara ve editör yardımcılara teşekkür ederim.

Şubat 2024

Prof. Dr. Murat KAYACAN

Editör

This study is a revised, improved and published version of the papers presented at the 2nd International Student Congress held on 8-9 November 2023, in cooperation with Izmir International Students Union and Izmir Kâtip Çelebi University.

CONTENTS

FOREWORD.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
CHAPTER 1: FAITH AND SOCIETY/ İNANÇ VE TOPLUM.....	1
THE CONFLICT OF INTERNET AND FAITH.....	2
DİNLERDE ENGELLİLİK VE İSLAMİYET'İN ENGELLİLİĞE BAKIŞI.....	8
BEGAVÎ TEFSİRİ'NDE KELÂMÎ YORUM ÖRNEKLERİ.....	15
ABDULLAH SAİM AÇIKGÖZOĞLU'NUN TEFSİRİNDE FITRAT OLGUSU	21
KUR'AN'DA İNSANIN DOĞUŞTAN GETİRDİĞİ PSİKOLOJİK ÖZELLİKLERİ.....	25
CHAPTER 2: HISTORY, CULTURE, SOCIOLOGY, AND POLITICS / TARİH, KÜLTÜR, SOSYOLOJİ VE POLİTİKA.....	36
HERODOT TARİHİNİN IŞIĞINDA MEZOPOTAMYA'DA TARİHSEL VE KÜLTÜREL GELİŞMELER (BABİL ÖRNEĞİ)	37
AVRUPA BİRLİĞİ ÇERÇEVESİNDE AZINLIKLAR.....	56
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME.....	66
CHAPTER 3: TRANSLATION AND LINGUISTICS / ÇEVİRİ VE DİL BİLİM.....	76
DEVELOPMENT OF COMPARATIVE METHODS IN TRANSLATION STUDIES.....	77
CHAPTER 4: TECHNOLOGY, HEALTH, AND ENVIRONMENT / TEKNOLOJİ, SAĞLIK VE ÇEVRE.....	82
ÇEVRECİ YAKLAŞIMIN BİR UYGULAMA ALANI OLARAK MOBİLYA SEKTÖRÜ: ALTAN ORMAN ÜRÜNLERİ VE BAKIŞ GRUP ÖRNEĞİ.....	83
A REVIEW ON THE POTENTIAL IMPLEMENTATION AREAS OF CHAT GPT IN HUMAN RESOURCES MANAGEMENT	92
BRAIN BASED LANGUAGE DISORDERS	96

CHAPTER 1:
FAITH AND SOCIETY/ İNANÇ VE TOPLUM

THE CONFLICT OF INTERNET AND FAITH

Abibulla MUMDZHI

Dokuz Eylül University / Department of Philosophy and Religious Studies
abibullamumdzhi@yandex.com, ORCID: 0000-0002-9448-2447

Preface

Smartphones, TikTok, and the internet are parts of our everyday life. Today, it is impossible to imagine routine without checking Instagram or Facebook feed. The Internet has merged with our daily life, personalities and human noosphere (intellectual dimension of our existence). The Internet has a huge effect on religious life and religious beliefs. (J.M. van der Laan, p.272, 2009) In the past, prior to the XVIII century, religious beliefs used to play a huge role in life of an individual and society. (Semenyuk, pp. 58-69, 2009) Due to the social and cultural shifts and scientific achievements, today religion plays smaller role than it used to play in the past. (Ertit, pp.247-251, 2014; Ertit, pp.192-211, 2018) One of the reasons why religion has smaller role than it used to have in the past is the progress in the communication. (Ertit, pp.199-200, 2018) The internet, messengers, YouTube, and social media have made the flow of information, ideas and knowledge more affordable for the masses. As knowledge has become more affordable for people, people started to examine religious beliefs. The flow of the knowledge and information provided by the internet is one of the reasons of the conflict between the internet and faith. (Ertit, p.200, 2018)

Another peculiar point is that the economic, social and technological development have made entertainment more affordable for people. (Sadiku, Shadare, Musa, p. 62, 2017) The internet gives people opportunity to entertain themselves in any hour of the day. Scrolling feed, tweeting and liking posts on social media platforms steal our precious attention and time. This internet entertainment can be viewed as the agent of escapism or alienation. A person who is deeply involved in the digital realm alienates himself from beauties, joy and pains of life.

The conflict between religious faith and the internet is a topic difficult to explore and discuss. Religious communities believe that the internet and social media can be used in the name of God. (J.M. van der Laan, p.276, 2009) We believe that it is at least challenging to use the internet in order to protect or to find religious faith.

To be a believer, one must be involved in the reality (or worldview) religion creates. Religions strive to unite believers on the basis of sublime aspirations. Religions state that believers should unite and share the same worldview. All major religions share the concept of unity. In Christianity, it is the idea of Christ's Church, in Islam it is the idea of ummah (unity) of Muslims and in Judaism it is the idea of unity of Jews. Semitic religions emphasize that the way of living and thinking they promote is good. Religions try hard to put glasses of religious views on an individual. Religions try to envelope every aspect of one's life with religious dogmas, ideas, and commandments. By interfering with every aspect of one's life, religions sustain a certain world view of an individual. Religions try to provide followers with answers to the ultimate questions, such as "How to live? What is wrong and what is good? Is there afterlife?". (Goplen, Plant, p.2, 2015) Whether the answers are correct is a topic for another discussion. By these answers and by commandments religions create a certain, coherent and sustainable worldview for believers.

The Internet and especially tech companies work to envelope population to maximize profit and even to control the population. IT giants need maximum involvement of a person in their digital products. The IT industry makes use of human weaknesses to generate one's involvement in their IT product. IT companies know the psychological features of humanity and exploit it. Whenever a person becomes addicted to the internet platforms like Instagram, it is not a coincidence. (Lanier, p. 22-31, 2018)

IT giants have created a digital realm and a special system (Jaron Lanier called this system as “BUMMER”) to sustain ones involvement into the digital realm. According to Lanier, IT giants use statistical machine and algorithms to increase users involvement into the digital realm created by their IT products. According to Lanier, IT giants need our involvement into the digital realm to generate profit. IT companies generate revenue by advertising products on their platforms. (Lanier, pp. 18-19, 2018) Another way how IT companies generate revenue is by selling the data they harvest about its users. (Ratnatunga,p.4,2022) In both cases the involvement of an individual is crucial.

The digital realm fights for our involvement. During the fight for our attention, the digital realm fights for our involvement and attention with the realm of culture and the realm of faith. This is where the conflict between faith and internet becomes more visible. The goal of this paper is to research the conflict between faith and the internet.

The Ultimate Escapism Machine. Digital Soma. The Digital God

In 1993, the internet was released to the public. Within the next 20 years, the internet has evolved from soulless cables and bites of information into the inseparable part of our life and world. Nowadays, the internet is truly the web, which connects and bonds the world. Nowadays, there are many spheres of where the internet is used: entertainment, education, business, and communication.

In this article, we will put an emphasis on the entertainment side of the internet. The Internet and internet-platforms like NETFLIX, Facebook, YouTube, Instagram, and Spotify are doorways into the world of entertainment. The Internet could be viewed as an endless attraction or endless entertainment. There are many aspects of the phenomena of the internet. We will highlight some of them. The Internet can be reviewed as an “**ultimate escapism machine**”, “**digital soma**” and “**Digital God**”.

Internet as an “ultimate escapism machine”: Whenever a person feels bored or idle, the person can explore endless distractions and entertainments via the internet. An endless amount of entertainment and escapism is just several clicks away. Once an individual enters the digital world, a person is free to choose a way of avoiding and escaping reality. Actually, it seems difficult to not be involved in digital escapism due to the talentedly developed internet web-sites' interfaces. The Internet acts as the ultimate escapism machine. The Internet can be reviewed as a horseman of Morioka's “painless civilization”. According to Morioka a person should meet some pain and obstacles in order to find meaning of life, joy, and happiness. (Morioka, pp. 30-36, 2021) The contemporary world provides humanity with opportunities to blindfold themselves. This blindfold may cause a distrubtion to the process of thinking. Today the internet acts as an invisible blindfold, whose goal is to protect us from profound thinking, self-reflecting and feeling existential pain. According to the data, the population uses social media at least two hours a day (We Are Social, Hotsuit, Digital 2022 Global Overview Report). At first glance, it might seem that (at least!) two hours of social media scrolling a day is insignificant. But we should add to the calculation digital newspapers, messengers, YouTube and streaming services to see a bigger picture. So, the internet and social media, internet entertainment have been enveloping us for years. A person who is constantly blindfolded cannot cry, self-reflect and look for God. To cry, to love, to seek truth and feel pain, one must embrace the real world. Even if it is painful. When a person escapes profound thinking, it means that a person avoids a way to find religious faith.

Internet as “digital soma”: Whenever a person feels tired, depressed or unhappy, instead of profound thinking, one can explore forums, chats, games, and entertainment. Whenever a person feels bad for a reason, the internet acts as Auldos Huxley's soma. This digital soma is an enemy of religious faith. Because it provides us escapism from negative emotions and fear. Fear and desperation are major motives for religious faith.

Internet as “Digital God”: According to Lactantius the world religion comes from “religare” which means to connect, to bond. (Yermishin, p. 29, 2009) Before the XVIII century, the religious faith and thus belief in God played a huge role in society and in one's life. Today, with the advent of the internet and social media, we can diagnose that people “religare” (bond) with the internet. (J.M. van der Laan, p.276, 2009) Thus humans' bond not with the sublime but with the earthly. The internet cannot be the ultimate answer for a person's spiritual, existential and intellectual quests. The Digital God is a fake god. It cannot provide humans with sufficient answers. Likewise, religions generally provide humans with sufficient (to a certain degree) answers.

Digital God provides humans insufficient and incoherent answers for the ultimate questions. As the internet is an open board where everyone can share their views, finding the one and only answer is a challenging task. Answers provided by Digital God are devoid of

holiness. Answers of God of religion are considered as holy not because they are inherently holy, but because they have been considered as holy for generations.

What has made religions so successful, it is their boldness to claim that their answers are the one and only right. Religions are righteous not because they are inherently right and good in every aspect, but because they are bold enough to claim their righteousness. Shestov believed that without fear of death, art, and religion would never come to exist. (Shestov, V, 1908) Believers who have witnessed the dread of being alive *religare* to religious belief to find hope, consolation, and healing. They say “Credo quia absurdum est” and pray, hoping for miracle. As “painless civilization” develops, humanity starts to forget what a horrifying experience being alive is. Until the XXI century, life expectancy was generally below 60 years. (Roser, Ortiz-Ospina, Ritchie, Life Expectancy, 2013) It implies that bugs were killing humans by the dozen. It implies that nutrition was poor. In many regions of the world, life standards were (and still are even today) miserable. Some people just need hope. Even huge social and financial shifts will not change the lives of millions in the blink of an eye.

When a religion (like Islam or Christianity) asserts a life-model or an ultimate answer, it does not hesitate. It shows no doubts regarding the ideals it asserts. The God of religion largely provides humans with one and (debatably) sufficient ultimate answer. Many people simply did not and do not have any hope other than a miracle. The God of religion promises it to believers. The God of religion has ontological and epistemological superiority over Digital god because humanity decided so. But not only because of that reason. It is highly possibly that in the past, humanity has developed religious beliefs as a mental protection from the horror of being alive. The God of religion might be our non-physical tool in the battle for survival. In the process of the anthropogenesis ability to *religare* to irrational and sublime sustained our development and survivability as humans for a long time. Irrational beliefs are what sustained our survivability for more than a million years. Throughout our evolutionary journey, religion provided us with motives to live, to fight and to die for the sake of others. Thus, the God of religion has earned ontological and epistemological authority. The God of religion might be not a simple idea but one of our weapons in the fight for survival. To reach this tool, one must embrace the horror of being alive.

Today Digital God started to replace humanity’s search for consolation, hope and sublime aspirations with hedonism, entertainment, and escapism. Antisthenes once said, “I would rather lose my mind than be satisfied with my life”. A myriad of dangers from the sky and from our planet is ready to unleash hell upon us. The existence we live in is fighting against us. There are reasons to cry and feel despair. Thus, there might be a place for religious faith. To believe, one must embrace the horror of being alive. Only by avoiding digital soma an individual can find God.

With the industrialization, the liberalization and later with the digitalization of the economy and society, the population has gained some leisure time. This is the part where the conflict between faith and the internet becomes even more explicit. Aristotle believed that an individual might unleash intellectual potential by developing himself in a spare time. (Owens, pp. 715-171, 1981) Spare time is a great opportunity for an individual to look for arche, to look for logos. To look for God. Spare time is the time when a person can profoundly think and self-reflect. It is the time when one can ask himself, “Who am I? Where am I from? What is the end goal of my life?”.

The prophet Mohammed, before receiving a message from Allah, used to go to the mountain Noor and there he used to reflect. Profound thinking is an essential part of the quest for faith. Unfortunately, due to the digitalization nowadays, we are never truly alone.

The Internet provides us with an endless distraction, entertainment, and escapism. As Jaron Lanier points out, it is not a coincidence that a person becomes an internet and social media addict. Internet companies developed a system of algorithms that make one addicted to

the internet and social media usage. (Lanier, pp. 22-30, 2018) Addicted to the internet soma will not reflect on existential fears. This type of individual with all his being will be possessed by the digital realm. This person will never find an hour to think about life. Because thinking hurts. Likewise, a person has become addicted to the digital realm to avoid reality (and pain of being alive) in the first place.

A person who never reflects might never look for an ultimate answer. Thus, this person might never search for the ultimate answer which is God, arkhe or logos.

The Relation Between Faith and Pain

The hunt for the ultimate meaning is a dangerous and painful quest. Throughout history, exceptional individuals were bold enough to search for answers to the ultimate questions. Sometimes exceptional individuals provided answers to the ultimate questions, which were not praised by public. Not only in the sphere of faith, but in the sphere of science, pain, and struggle being an inseparable part of it. It is impossible to write and understand the special theory of relativity without facing intellectual and physical struggle. It is stressful for a human body to develop theories of such complexity. To look for the ultimate meaning, one should be in a strange state. One should be in the state of “dasein”. To be in this state, one should face reality. The reality is full of pain and mysteries. Facing pain and mysteries is the force, which pushes an individual into a quest for the ultimate meaning.

Miguel de Unamuno believed that the “agonia”, that the struggle, is an important part of religious faith. (de Unamuno, p. 310, 1996) This *agonia* is part of faith. In this *agonia* person shows determination and will to believe even when it seems illogical. In the state of *agonia* a person faces pain and overcomes it. Thus, a person proves his beliefs. Pain and struggle are an essential part of religious faith. Disciples of Jesus and companions of Mohammed had met strong opposition from their peers. It was a painful battle to protect religious faith. They faced obstacles. They did not run, facing pain and danger. Furthermore, they were proving their faith by facing challenges. Bilal Habeshi was tortured, but he did not abandon his faith. Yasir ibn Amir and Sumayyah bint Khabbat faced death. They did not leave the teaching of Mohammad. Who were the first believers? They were slaves and oppressed people, who were desperate enough to abandon ratio for hope. They had no opportunity to blindfold themselves by entertainment. The pain was too real.

Lev Shestov believed that an individual should face desperation to find God. Shestov called unbearable desperation “**groundlessness**”. According to Shestov, the state of groundlessness is a state where a person becomes desperate to a degree where rules of ratio or rational thinking lose its control over a person. In this state, a person abandons rules of logic and commits “leap of faith”. Shestov says in *Sola Fide*: “**To save a person, God must first shake and break a person’s soul.**” (Shestov, p. 266, 1966) As Louis J. Shein observed, in Shestov’s thought, despair brings people closer to God: “His faith seems to spring from despair (angst) rather than from the love of God. He replaces *credo ut intelligam* with *credo ut vivam*. The Judeo-Christian Weltanschauung is for Shestov ‘the overcoming of the self-evident and the introduction into our thinking a new criterion – faith.’” (“I believe in order to live”).” (Louis J. Shein, p. 66, 1979)

Conclusion

Shestov believed that pain is what stimulates our search for faith and meaning. Miguel de Unamuno stated that the struggle is a part of faith. To believe, one must feel pain.

However, in the age of the digitalization, it has become easy for one to blindfold himself by the internet usage. The Internet and IT products like social media act as “the ultimate escapism machine”, “digital soma” and “The digital god”. “The ultimate escapism machine” allows humanity to forget about pain and desperation by traveling into the world of endless

distraction. Even in the worst days of his life, an individual can open NETFLIX or an online game to forget the pain of being alive. Thus, the internet acts as a digital soma. The Internet as “The Digital God” provides humans with any sort of fun, joy, and distraction. Thus, the person becomes addicted to the Digital God. The Digital God starts to replace the God of religion.

Unfortunately, there is no simple solution to the conflict between faith and the internet. In many developed countries, there is no place for the God of religion because economical, medical and agricultural progress made life seemingly painless. Many people live in a state close to utopia. Well-fed, healthy people do not feel any need to cry and to pray, because there is not enough dread in their lives. To comprehend that the dread of being alive is still relevant, a person must reflect in his or her leisure time. NETFLIX and YouTube, as horsemen of painless civilization, are here to prevent human comprehension of an existential dread.

References

- De Unamuno, M. 1996. *La Agonia del Cristianismo*. Simvol.
- Digital 2022: Another Year Of Bumper Growth. 2022. [\[Link\]](#) Access Date: 31.10.2023.
- Ertit V. 2014. Urbanization, An Important Accelerator of Secularization Process. *Dumlupınar University Journal of Social Sciences* 41. pp. 247-253.
- Ertit V. 2018. God Is Dying in Turkey as Well: Application of Secularization Theory to a Non-Christian Society. *Open Theology* 4 pp. 192–211.
- Goplen J., Plant E.A. 2015. A Religious Worldview: Protecting One’s Meaning System Through Religious Prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*. pp. 11-14.
- J. Shein, L. 1979. Philosophy of Infinite Possibility: An Examination of Lev Shestov’s Weltanschauung. *Ultimate Reality and Meaning*, 2 (1), pp. 59-68.
- Lanier J. 2018. *Ten Arguments For Deleting Your Social Media Accounts Right Now*. New York: Henry Holt and Co. pp.124.
- Max Roser, Esteban Ortiz-Ospina, Hannah Ritchie. 2013. Life Expectancy. [\[Link\]](#) Access Date: 31.10.2023.
- Morioka, M. 2021. *Painless Civilization I*, Translated by Robert Chapeskie, Tokyo Philosophy Project, Tokyo. pp.70.
- Owens J. 1981. Aristotle on Leisure. *Canadian Journal of Philosophy*, 11 (4), pp. 713-723.
- Ratnatunga J. 2022. The Dark Side of Social Media Data Collection and Retention. *Journal of Applied Management Accounting Research* 20 (2). pp. 1-8.
- Sadiku I. M. N.O. , Shadare A.E. , Musa S.M. 2017. Digital Entertainment. *International Journals of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering* 7 (8). pp. 62-63.
- Semenyuk V.A. 2009. *Evropeyskaya Filosofiya XVII-XVIII Vekov*. Belarusian National Technical University. Minsk.
- Shestov, L. 1908. *Razrushayushiy i Sozidayushiy Mir*. Public Domain.
- Shestov, L. 1966. *Sola Fide*, YMCA PRESS, Paris.
- Van der Laan J.M. 2009. How the Internet Shapes Religious Life, or the Medium Is Itself the Message. *Bulletin of Science, Technology & Society* 29 (4). pp. 272-277.
- Yermishin, O. 2009. *Filosofiya Religii. Konsepsii Religii v Zarubezhnoy i Russkoy Filosofii*, PTSGU, Moscow. pp. 221.

DİNLERDE ENGELLİLİK VE İSLAMİYET’İN ENGELLİLİĞE BAKIŞI

Mehmet YÜCE

Dokuz Eylül Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği, Doktora
mehmetyuce64@icloud.com, ORCID: 0000-0002-2112-5289

Engellilik Olgusu

Engellilik olgusu, insanlık tarihinin başlangıç gününden bugüne dek gelmiş toplum gerçekliklerinin birisidir. Toplamlar kendi dinamiklerine göre engellilik ifadesine farklı manalar yüklemektedir. Bu nedenle engelliliğin tanımı toplamlara göre değişiklik içermektedir. Engelliliğin tanımı evrensel bir tabana oturtulmak istense de engellilik kavramının, sosyolojik, tıbbi, dini ve hukuki yaklaşımlar nedeniyle bu farklılıkların giderilemediği görölmektedir.

Engellilik konusuna ilişkin bilinen en eski tavırlar kültürel ve dini görüşlerin etkisiyle meydana gelmiştir. Bahse konu tavırlar ahlak unsurlarıyla değerlendirmeye dayanmakta, engel durumu kişinin Tanrı’ya karşı işlediği suçların neticesi olarak görölmekteydi. Hatta engellilik, engellinin kendisi veya ailesinin hatalı davranışlarının neticesi olarak görölmüş, bazı durumlarda da Tanrı’nın bu hususta bir tercihi olduğu varsayımı ile değerlendirilmiştir.¹ Örneğin Antik Yunan Devletlerinde bir bebek görme engelli, bedensel veya zihinsel engelli ise nehre atılarak öldürölürdü.² Yine aynı şekilde Spartalılar ve Yunanlılar engelli bebekleri sepetlerin içerisine koyarak yol kenarında ölmeleri ve hayvanların yemeleri için terk ederlerdi.³

Engellilik ile sosyal bilimlerin tanımlarından birisi;

“toplumsal yaşama katılabilme, bir iş bulup, o işi elinde tutabilme olanaklarından toplumun diğer bireylerine göre kısmen ya da tamamen yoksun bulunan kişiler” şeklindedir.⁴ Engellilik TDK’da *“vücudunda eksik veya kusuru olan”* biçiminde tanımlanmaktadır.⁵ Engelli ise *“Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken kimse”* şeklinde ifade edilmiştir. Yine 5378 Sayılı Özürlüler Kanununun 3’üncü maddesinde engellilik; *“Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi”* şeklinde tanımlanmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise engelli tanımını kültürel ve sosyal farklılıklar haricinde değerlendirerek sağlık merkezli bir yaklaşımla 3 (üç) maddede tanımlamıştır. Bu tanımlar aşağıda yer almaktadır.

Noksanlık (Impairment)

Sağlık açısından psikolojik, anatomik ya da fiziksel yapı ve fonksiyonlarda mevcut dengesizliği ya da noksanlığı ifade etmektedir.

Özürlülük (Disability)

Bir noksanlıktan kaynaklanan ve normal sayılan bir kişiye göre bir işi yapabilmek becerisinin kısıtlanması ya da kaybedilmesini ifade etmektedir.

Engellilik (Handicap)

1 Nejla Okur ve Fatma Erbil Erduran, “Sosyal Haklar ve Özürlüler: Özürlülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme”, Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, (Denizli: Petrol-iş Yayınları, 2010), s. 249.

2 Serkan Kolat, “Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye’deki Yansımaları” (Uzmanlık Tezi, Başbakanlık ÖZÜDA, 2009),29.

3 Albayrak, Köse, Engelliler Eğitiminin Tarihsel Gelişimi, 2014, 61.

4 Ömer Zühtü Altan, “Sosyal Politika”, (Sosyal Politika Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Dergisi, 2007), s. 191.

5 “Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük” erişim 14 Kasım 2023, <https://sozluk.gov.tr/>

Belirli bir insanda bir noksanlıktan ya da sakatlıktan kaynaklanan ve bu insanın cinsiyet, yaş, sosyal ve kültürel durumu açısından normalde yapabileceği faaliyetleri yerine getirebilme becerisini sınırlayan ya da önleyen dezavantajlı durumu ifade etmektedir.⁶

Tarihte Engellilik ve Toplumların Engellilere Yaklaşımı

Tarih boyunca engelliliğe ve engellilere yaklaşım toplumdan topluma farklılık göstermiştir. Bunun temel sebepleri toplumların dini bakışları, gelenek ve görenekleri başta olmak üzere engelin türü, oluş biçimi, engellinin yaşı gibi faktörlerdir. Engelli bireyler (özellikle de bebekler ve çocuklar) uzun seneler boyunca lanetlenmişliğin ifadesi olarak görülmüştür. Bu bireylerin mensubu oldukları aile ve topluma uğursuzluk getireceğine inanılır ve çoğu zaman engellilerin erken yaşlarda öldürüldükleri veya kaderlerine bırakıldıkları bilinmektedir.⁷ Yine birçok topluluk ve toplumda engelli kişiler alay konusu olarak görülerek çoğu kez aşağılanıp toplum dışına itilmişlerdir. Engelli kişilerin toplumlarından dışlanması doğaüstü güçlere olan inanış, toplumsal değer sistemi ve bilhassa faydacılık gibi nedenlere dayanmaktadır. İnsanların yaşamlarında beden gücünün en önemli faktör olduğu dönemlerde engelli bireyler yarayışsız hatta çoğu kez de topluma zararlı olarak görülmekteydi. Bu kişiler avlanma, toplayıcılık gibi etkinliklerin yanı sıra savaşımlara da katılamayacağından ve şahsi ihtiyaçlarını görememeleri nedeniyle de toplumları tarafından dışlanmıştır. “Bir iş yapamaz, sakat ve işe yaramaz” gözüyle bakılan bu şahıslar zamanla toplumlarından izole edilmiştir.⁸ Göçebe toplumlarda yolculuk esnasında kendilerine zaman kaybettikleri düşünüldüğünden engelliler dağ başlarında yanlarında bir miktar yiyecek bırakıldıktan sonra ölüme terk edilmişlerdir. Toplumsal değer yargıları engellilere bakışı etkileyen bir diğer etken de toplumsal değer yargılarıdır. Platon Devlet adlı eserinde toplumda sadece beden ve akıl sağlığı yerinde olan şahısların evlenebileceğini belirtmiştir. Yine Aristo “mükemmel olmayan hiçbir şeyin toplum içinde yeri yoktur” fikrinden hareketle eski Yunan ve Roma toplumlarında engelliler yok edilmiştir. Eski German kabilelerinde engelli bireylerin anne ve babalarını cezalandırma amacıyla Tanrı tarafından gönderildiği fikri sebebiyle çocuğun babasına onu suda boğma hakkı tanınmıştı. Eski İsrail ve Roma devletlerinde engelliler mutlak olarak lanetli olarak görülmekte ve cezalandırılmaları gerektiği düşünülmekteydi. Bu nedenle kör birisi eğer erkekse değirmenlerde ve çok ağır işlerde çalıştırılır, kadınsa fuhuş yaptırılırdı.⁹

Çok tanrılı dinlerde engellilerin kesin olarak kötü ruhların ve cinlerin yeryüzündeki yansıması olduğuna inanılmaktaydı. Bu sebeple onlar Tanrıyı kızdırmamak için engellilere yardım etmeyi yasaklamış, engelliler kent dışlarına gönderilerek kaderlerine bırakılmıştır.¹⁰ Bedenlerini kötü ruhların ve cinlerin ele geçirdiğine inanılan engelliler için ayrıca törenler düzenlenmekte, bu törenlerde bu bireylerin başlarına sert bir cisimle vurularak kötü ruhların kovulması amaçlanmaktaydı. Bu törenlerde birçok engelli hayatını kaybetmiştir. Çok tanrılı dinlerde Tanrı’ya kurban sunulması amacıyla engelli doğan çocukların dağ başlarına bırakılması da çokça görülen davranışlardan birisidir.¹¹

Medeni toplumlara bakıldığında da engelliler açısından müspet bir manzarayla karşılaşılammamaktadır. Aristo’nun öncülüğünü yaptığı mükemmel devlet fikri ile hareket eden modern toplumlar da engellileri bir sorun olarak görmekteydi. Yakın zamandan bir örnek vermek gerekirse Nazi Almanyası’nın engellilere yönelik yaklaşımları isabetli bir örnek

⁶ World Health Organization (WHO). (2011). World Report On Disability. Geneva. 2011.s.14

⁷ Canani Kaygusuz, “Özel Eğitim ve Rehberlik”, Psikolojik Danışma ve Rehberlik, ed. Alim Kaya, Anı Yayınları, Ankara, 2011, s. 306.

⁸ Semra Şahin, “Özel Eğitimin Tarihçesi”, Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş, ed. Ayşegül Ataman, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 49.

⁹ Mitat Enç, Doğan Çağlar ve Yahya Özsoy, Özel Eğitime Giriş, (Ankara: A.Ü. Basımevi,1987), 44.

¹⁰ Mustafa Öztürk, Türkiye’de Engelli Gerçeği, Ajansvista Yayınları, İstanbul, 2011, s. 16.

¹¹ Canani Kaygusuz, “Özel Eğitim ve Rehberlik”, Psikolojik Danışma ve Rehberlik, ed. Alim Kaya, Anı Yayınları, Ankara, 2011, s. 304.

olacaktır. Naziler Darwinizm'den temellenen Öjenizm teorisine oldukça önem vermekteydi. Söz konusu teoriye göre engelli kişilerin ıslahı ile sağlıklı bireylerin sayısının artışı sağlanacak ve böylece ari ırkın saflığı korunabilecektir. Savaş sebep gösterilerek 01 Eylül 1939 günü "T-4" kodlu emri ile engellilerin toplu imhasının önünü açmıştır. Emrin neticesinde 4 (dört) sene içerisinde ortalama 200.000 (iki yüz bin) engelli öldürülmüş ve yine bu emir kapsamında vahşi deneylere maruz bırakılmışlardır.¹²

Türklerin Engellilik ve Engellilere Yaklaşımı

Türk toplumunun engellilere yönelik yaklaşımı kendilerinden önceki ve çağdaş olduğu dönemlerdeki toplumların yaklaşımları ile taban tabana zıtlık göstermektedir. Beylikler dönemine bakıldığında (1091-1228) muhtaç olan kişiler (öksüz ve yetimler, engelliler ve yaşlılar) için bakım evleri inşa edilmiştir.¹³ Selçuklular döneminde ise zihinsel engelli kişiler için acizler yurtları inşa edilmiştir.¹⁴ Osmanlı Devleti dönemine gelindiğinde ise engellilere yönelik faaliyetler sistematik hale getirilmiştir. Devletin sınırlarının genişlemesiyle birlikte birçok etnik grubu bir araya getirmesi, sosyal devlet anlayışının oluşturulmasıyla birlikte engelli bireyler gerek toplumda gerekse iş hayatında kendilerine bir yer bulabilmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde engelli kişilere "aceze" denilmekte ayrıca engellilere birçok kolaylık sağlanmaktaydı. Örneğin engelliler birtakım vergilerden muaf tutulmuşlar ve az da olsa kendilerine acizlik maaşı bağlanmıştır.¹⁵ Engelliler ayrıca topluma adaptasyonlarının sağlanması amacıyla çeşitli iş alanlarında işe alınmışlardı. Musahiplik, sarayın gündelik işleri, harem işleri ve cellatlık bunların başında gelmektedir.¹⁶ Tabi bunların yanında halen eleştirilen durumlar da mevcuttur. Bu eleştirilerin başında özellikle zihinsel engellilerin ve işitme engellilerin saray ve zengin kişilerin evlerinde eğlendirmek maksadıyla bulundurulması gelmektedir. Söz konusu durum Osmanlı Devleti'nin merhamet anlayışına ters bir davranış olduğundan birçok devlet ve din adamı ile toplumun ileri gelenleri tarafından tenkit edilmiştir.¹⁷

Cumhuriyet döneminde de Osmanlı Devletinden bakiye gelen davranışlar sürmektedir. Milli mücadele döneminde çeşitli uzuvlarını yitiren gazilerimiz başta olmak üzere savaş yıllarında eziyet ve işkence gören engelli olan kişilerin ihtiyaçları Hilal-i Ahmer Cemiyetince karşılanmıştır. Günümüzde ülkemizin engellilere yönelik taraf olduğu birçok sözleşme bulunmaktadır. Bu sözleşmeleri desteklemek maksadıyla 2005 yılında 5378 sayılı Özürlüler Kanunu kabul edilmiştir. Söz konusu kanuna göre "Engelli kişilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamak amaçlanmıştır."¹⁸

Dinlerde Engellilik

İnsan doğumundan ölümüne kadar arayış içerisinde olan bir varlıktır. Bu arayış genel olarak huzur ve mutluluk ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Her bireyin arayışı farklılık göstermektedir. Engellilerde ise bu durum daha da fazla önem arz etmektedir. Sağlıklı bireyler ile kendilerini kıyasladıklarında mutsuzluk ve umutsuzluk hisseden engellilerin bu durumla baş etmelerinde din olgusu önemli bir yer tutmaktadır. Dini değerler engeli olmayan bireyler kadar engelli veya farklı sağlık sorunlarına maruz kalan kişiler için de sınımlanabilecek bir limandır.¹⁹

¹² David, Claude, Hitler ve Nazizm, Cep Üniversitesi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

¹³ Balcı, Sezai, Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Eğitimi, Libra Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 37.

¹⁴ Turan, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003, s. 344-345.

¹⁵ Balcı, Sezai, Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Eğitimi, Libra Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 38.

¹⁶ Balcı, Sezai, Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Eğitimi, s. 51-59.

¹⁷ Balcı, Sezai, Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Eğitimi, s. 61.

¹⁸ 01.07.2005 tarih ve 5378 sayılı "Engelliler Hakkında Kanun".

¹⁹ Bahçekapılı M. Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi 2016, İzmir.

Dinlerin insanı tüm varlıkların üzerinde tutması, onları hiçbir fark gözetmeksizin önemli kılması, engel veya eksikliklerinin bir kusur olarak görmemesi bu limanın ne denli güvenilir olduğunun bir göstergesidir. Çalışmamızın bu kısmında Hristiyanlık, Yahudilik ve bilhassa İslamiyetin engellilere yaklaşımlarını ele alacağız.

Yahudiliğin Engelliliğe Bakışı

Kitabi dinlerin ilki olarak kabul edilen Yahudiliğin dünyanın birçok yerinde yaygın olma sebeplerinden en önemlisi Yahudilerin dinlerini bir kültür olarak yaşamayı benimsemeleridir. Yahudiler kutsal kitaplarının emrettiği konuları gündelik yaşantılarında bu sayede adapte etmişlerdir. Yahudilerin engelliliğe yaklaşımları da bu doğrultuda müspet yöndedir. Yahudi kutsal kitabı Tanah'ta körlüğe 37 (otuz yedi) , topallığa 13 (on üç) ve işitme engelliliğe ise 9 (dokuz) kez yer verilmiştir.²⁰ Bu ayetlerin bazılarında engelliliğin sebepleri bazılarında ise engelliye yaklaşım biçimleri yer almaktadır. Örneğin bir ayette: “Sağıra eziyet etmeyecek, körün önüne engel koymayacaksın. Tanrıdan korkacaksın, Rab benim.”²¹ denilmektedir. Yine engel sebeplerinden birisinin Tanrıyı kızdıracak davranışlarda bulunulması olarak ayetlerde geçmektedir. “Rab sizi deva bulamayacağınız Mısır çibaniyle, kaşıntıyla, ırlarla ve uyuzla vuracak. O sizi delilikle, körlükle, şaşkınlıkla cezalandıracak.”²² ayetinde de görüldüğü gibi kişilerin işledikleri günah ve suçlardan dolayı engellilikle cezalandırılacağı belirtilmiştir. Yahudilerin engellilere yönelik hassas yaklaşımlarının birisi de şüphesiz Peygamberleri olan Hz. Musa'nın konuşma engelidir. Bir rivayete göre Hz. Musa çocukluğundan itibaren konuşma yetisini oldukça fazla yitirmiştir. Fakat bu duruma rağmen Tanrı hitabet yeteneği olan ağabeyi Harun'u değil, kendisini seçmiştir. Yahudilerin engelliliğe yönelik pozitif yaklaşımlarının sebeplerinden birisinin de bu olduğu düşünülmektedir. İsrail 2. Dünya Savaşı yıllarında gördükleri eziyet sebebiyle engelli kalan kişilerin bakımları için özel yasalar çıkarmıştır.

Hristiyanlığın Engelliliğe Bakışı

Hristiyanlık da Yahudilik gibi gelenekleriyle dünyada varlığını sürdüren dinlerden birisidir. Hatta Hristiyanlığın Yahudilik dininin bir devamı niteliğinde olduğu görüşü de yaygındır. Bu bakımdan Hristiyanların da engelliliğe yaklaşımları Yahudilerin yaklaşımlarıyla paralel çizgidedir. Günümüzde Hristiyanların engelliliğe yönelik tutumları olumlu olsa da geçmiş dönemlerde bu husustaki karneleri oldukça zayıftır. Örnek vermek gerekirse Orta Çağ'da engelliler içlerine cin girdiği fikriyle ölüme terkedilmişlerdir. Engizisyon Mahkemelerinde de yüzbinlerce engelli sadece engelleri sebebiyle yargılanıp idam edilmiştir. Resmi kayıtlara göre Avrupa'da Orta Çağ'ın başından itibaren, 18. Yüzyılın sonuna kadar yaklaşık 9 milyon insanın, cadılık sebebiyle ölüm cezasına çaptırıldığı belirtilmiştir.²³

Hristiyanlıkta engelliliğin sebeplerine yönelik iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki şu görüşe dayanmaktadır. Hz. İsa'nın iyileştirdiği bir engelliye “*Bak, artık sen iyi oldun. Bundan sonra günah işleme ki başına daha kötü bir şey gelmesin.*” der.²⁴ Buna göre engelliler işledikleri bir suç veya günah sebebiyle cezalandırılmışlardır. Bir diğer görüş ise bunun tam tersidir. Yolda gördükleri görme engellinin engelinin sebebinin anne veya babası mı olduğunu soran öğrencilerine Hz. İsa: “*Kendisi veya anne-babası günah işlemedi. Tanrı işleri onun yaşamında görülsün diye kör doğdu.*”²⁵ demiştir. Buna göre ise engellilik bir günahın neticesi olarak değil de Tanrının takdiri ile meydana gelen bir durumdur. Günümüzde Hristiyan toplumlarında engellilere yönelik tutumlar olumlu yöndedir. Kiliselerin engelli kişilere yönelik faaliyetleri oldukça fazladır. Ayrıca engellilere kiliselerde ve ibadethanelerde görevler verilmekte böylece kendilerinin din ile bağının artması sağlanmaktadır. Yine engelli bireyler

²⁰ Turan, Süleyman (ed), *Engellilik ve Dinler*, Açılım Kitap, İstanbul 2017, s. 116.

²¹ Levililer, 19: 14.

²² Tesniye, 28: 27-28.

²³ Ali Seyyar, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla Sosyal Bakım, SHÇEK Yayınları, Ankara, 2004, s. 22.

²⁴ Yuhanna, 5:1-14.

²⁵ Yuhanna, 9:1-3.

arasından din adamları seçilmekte, bu din adamlarının diğer engellilerle iletişimlerini arttıracakları düşünülmektedir.²⁶

İslamiyet'in Engelliliğe Bakışı

İslamiyet insanı yaratılanların içerisinde en üstün ve en şerefli olarak tanımlamıştır. Hatta birçok ayet ve hadiste belirtildiği üzere insan Allah'ın kendi ruhundan üflediği mukaddes bir varlıktır. Bu sebeple İslamiyet insanlara dil, ırk, sağlık vb. sebeplerle ayırt etmeden bütüncül bir yaklaşımla yaklaşmış, eşit derecede muamele etmiştir. Bu yaklaşım sayesinde engelliler toplumunda diğer bireylerle eşit seviyede görülmüş hatta birçok kez pozitif ayrımcılık görmeye başlamışlardır. “Köre, sakata (bedensel engelli) ve hastaya zorluk yoktur”²⁷ ayeti ve Hz. Muhammed'in “iyileşinceye kadar zihinsel engelliye kalem (sorumluluk) yoktur”²⁸ hadisi İslamiyet'in kolaylaştırıcı yönünü göstermektedir. İslam toplumlarında engellilerin toplum ile adaptasyonu büyük bir titizlikle sağlanmış, manevi şahsiyetlerine zedelenmemeleri için özen gösterilmiştir.

İslam dininde insan eşrefi mahlukat olmasının yanında Allah'ın güzelliğini gösteren bir ayna olarak görülmektedir. Bu nedenle insanda kusur aramak Allah'ta kusur aramak olacaktır. Bu yaklaşımla insan hiçbir şekilde hakir görülemez ve aşağılanamaz. Yine hayır ve şerrin Allah'tan geldiği inancıyla karşılaşılacak sorunları, sadece yapılan hatalar ve suçlar karşısında verilen cezalar olarak değerlendirmek doğru değildir.²⁹ Ödül ve ceza yaklaşımı ile bakılmadığında engellilerin akıllarındaki birçok soru ve sorun çözüm bulacaktır. İslam dininin zorluk ile beraber kolaylık vardır öğretisi ise engelli bireylere teskin edici niteliktedir.

İslam'ın engellilere verdiği önemin bir diğer göstergesi ise onların sosyal hayata uyumunun sağlanması yönündedir. Bu noktada en güzel örnekler Hz. Muhammed'in engellilere karşı tutumudur. Hz. Peygamber engellilerin her zaman toplumun içerisinde bir yeri olması gerektiği fikriyle onlara birçok görev vermiştir. Bunların en bilineni ise kendisi şehir dışında iken Mescid-i Nebevi'de imam olarak görevlendirdiği Abdullah b. Ümmi Maktum'dur. Ümmi Maktum doğuştan görme engeli olan bir sahabedir. Hz. Muhammed kendisini Mescid-i Nebevi'de müezzin olarak görevlendirmiş, 13 (on üç) kez de imamlık görevini vermiştir.³⁰ Yemen Valisi olarak görevlendirilen Muaz b. Cebel ise bir başka örnektir. Cebel doğuştan ortopedik engeli olan bir sahabedir.³¹ Bu görevlendirmelere baktığımızda İslam devletinde engellilere çok önemli görev ve mevkiiler verildiği açıkça görülmektedir.

Hz. Muhammed'den sonraki dönemlerde de engellilere önemli görevler verilmiştir. Örneğin Emeviler döneminde, Kitabü't Tarih isimli eseri ile ünlü tarihçi Avane b. Hakem ve Muhkem ve'l-Muhîtu'l-A'zam isimli 12 ciltlik eseriyle ünlü İbn Side görme engelli olup, lügat tarihinin önemli isimlerindendir.³²

Kur'an-ı Kerim'de doğrudan engelli doğmak hususunda bir ayet yer almamaktadır. Fakat dünyevi yaşamın gereği olarak bilinen imtihan için bazı insanlarda engellerin bulunduğu belirtilmekte fakat bunlar asıl kusurlar olarak kabul görmemektedir. Allah'a göre asıl kusur bedensel olarak görmemek, duymamak değil, Hakk'a karşı bilerek görmezlik ve duymazlık etmektir.

“Gözler âma olmaz; ama onların göğüs kafeslerindeki kalpler kör olur!”³³

²⁶ Linda, L. Treolar, Engellilik, Dini İnançlar ve Kilise, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul., 2017.

²⁷ Fetih: 48-17.

²⁸ Buhârî, "Talak", 11, VI. 169, "Hudud", 22, VIII. 21, Ebû Davut, "Hudud", 17, IV. 560.

²⁹ İsmail Karagöz, “Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam” (Ankara: DİB Yayınları,2005), 51-56.

³⁰ İbn Sa'da, Tabakât, III, 215

³¹ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî, el-Meârif, Thk. Servet Ukkâşe, II. Baskı, Kahire 1992, s. 254.

³² İbrahim Sarıçam, *Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam*, (Ankara: DİB Yayınları, 2003), 154.

³³ Hacc, 22/46.

“Mallarınızdan, canlarınızdan ve ürünlerinizden eksilterek, sizi biraz korku ve de biraz da açlık ile yıpratıcı bir sınavdan geçireceğiz, bundan asla kaçış olmaz. Sen sabredenlere müjde ver.”³⁴

Yukarıda geçen ayetlerden de anlaşıldığı gibi Allah (c.c.) engelliliği bedensel olarak değil manevi olarak kabul etmektedir. Ayrıca engellilerin sabır göstermeleri halinde mükafatlandırılacağına ilişkin müjde vermektedir.

Sonuç

İnsanlık tarihi boyunca var olan engellilik kavramı toplumların yüklemiş oldukları anlamlarla engel sahibi kişileri farklı yönlerde etkilemiştir. Eski toplumlarda engellilik büyük bir sorun olarak görülmektedir. Bu kişilerin işlevsel yanının olmadığı fikriyle toplum içerisinde yeri olmadığı düşünülmektedir. Yine dini inanış farklılıkları nedeniyle engellilerin büyücü olduğu, lanetli olduğu, Tanrının onları işledikleri bir suç nedeniyle cezalandırdığı düşüncesiyle sayısız engelli tarih boyunca ölüme terkedilmiş, Tanrıya kurban olarak adanmış veya idam edilmiştir. Kitabî dinlerle birlikte engelliliğin ve engellilerin makus talihi de değişime uğramıştır. Dinler engelliler için birer güvenli barınak olmuş, onların üzerinde koruyucu bir kalkan vazifesi sağlamayı amaçlamıştır. Yine dinlerin sayesinde engelliler yüzyıllar boyu izole edildikleri toplumun birer parçası haline gelmiştir.

Günümüzde engellilere yönelik yasalar oldukça kapsayıcı ve pozitif ayrımcı olsa da yasaların uygulanması veya toplumun bu yasalara uyumu noktasında sorunlar yaşanmaktadır. Toplumumuzun büyük bir çoğunluğu İslamiyet’i benimsemiştir. Bu noktada İslam’ın engellilere yaklaşımının öğretimi büyük önem arz etmektedir. Engellilere yönelik bilimsel çalışmaların artırılması, çalışmalarının sonuçlarının ilgili kurum ve kuruluşlarla paylaşılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığınca engellilere yönelik faaliyetlerin sürekliliğinin sağlanması ve niceliğin yanı sıra niteliğin de artırılması gerekmektedir. İl ve İlçe Engelli Koordinatörlerinin engelli bireylere dinin sahiplenici yönünü göstermesi bakımından saha ziyaretlerini çoğaltması, hizmet içi eğitimlerle din adamlarının bilhassa ibadethanelere gelen engellilere yönelik yaklaşımlarının önemi kendilerine anlatılmalıdır. Yine Üniversitelerde engelliler ve din ile alakalı sempozyum, panel gibi etkinliklerin fazlalaşmasının olumlu olacağı düşünülmektedir. İbadethanelerde engelli din adamı görevlendirmelerinin sayısının artması da engellilerin dine olan yaklaşımlarını olumlu yönde etki edeceği gibi İslam tarihinde örnekleri görülen uygulamalarla da tutarlı bir örnek oluşturacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Albayrak, Haşim ve Köse Hasan, *Engelliler Eğitiminin Tarihsel Gelişimi*, İstanbul: MEB Yayınları, 2014.

Altan, Ömer Zühtü. “Sosyal Politika”, *Sosyal Politika Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Dergisi*, 1744 (2007): 191.

Bahçekapılı, Mehmet. “Biyopsikososyal Açısından Dinin Engellilik ve Farklı Sağlık Problemleri Üzerindeki Etkisi,” *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1 (2016): 21.

Balcı, Sezai. *Osmanlı Devleti’nde Engelliler ve Engelli Eğitimi*. İstanbul: Libra Yayıncılık, 2018.

Enç, Mitat, Çağlar, Doğan ve Özsoy, Yahya. *Özel Eğitime Giriş*. Ankara: A.Ü. Basımevi, 1987.

Kaygusuz, Canani. *Özel Eğitim ve Rehberlik, Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, ed. Âlim Kaya, Ankara: Anı Yayınları, 2011.

³⁴ Bakara, 2/155.

Kolat, Serkan. “Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlölere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye’deki Yansımaları” Uzmanlık Tezi, Başbakanlık ÖZÜDA, 2009.

Okur Nejla ve Erdugan Fatma Erbil, “Sosyal Haklar ve Özürlöler: Özürlölük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme”. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, Denizli, 4-6 Kasım 2010.

Öztürk, Mustafa. *Türkiye’de Engelli Gerçeği*. İstanbul: MÜSİAD Yayınları, 2011.

Sarıçam, Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam, DİB Yayınları, Ankara:2003.

Seyyar, Ali. Teorik ve Pratik Boyutlarıyla Sosyal Bakım. Ankara: SHÇEK Yayınları, 2004.

Şahin, Semra. “Özel Eğitimin Tarihçesi”, *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş* içinde ed. Ayşegöl Ataman, 49. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2003.

Turan, Osman. *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2003.

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. “Engellilik ve Engelli.” Erişim 21 Ağustos 2021. <https://sozluk.gov.tr/>

BEGAVÎ TEFSİRİ'NDE KELÂMÎ YORUM ÖRNEKLERİ

Muhammed Zahid ÖZDEMİR

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

zahid4197@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6628-4646

Giriş

Tam adı Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ eş-Şafi'i el-Begavî³⁵ olan İmam Begavî'ye Horasan'da, Merverrûz ile Herat arasında bulunan Bağşûr (Bağ) kasabasına nisbetle Begavî denmiştir.³⁶Begavî, orta gelirli bir ailenin çocuğudur. Kaynaklara bakıldığında babasını erken yaşta kaybettiği ve erkek kardeşinin sorumluluğunu üstlendiği anlaşılmaktadır.³⁷ Belki de bu ailevi sebeplerdendir ki Begavî geniş coğrafyalara ilmi seyahatlerde bulunmamıştır. Bununla birlikte yakın coğrafyada pek çok meşhur âlimden ilim almıştır. Daha sonra ikinci vatanı sayılan Merverrûz'a yerleşmiş ve hocası Kadı Hüseyin b. Muhammed'in vefatından sonra onun yerini alarak birçok talebe yetiştirmiştir.³⁸ Bu süreçte farklı alanlarda birçok önemli eser kaleme almıştır. İmam Begavî çok yönlü bir âlimdir. Onun bu vasfını en iyi şekilde muzhir kılan şey şüphesiz eserleridir. Hadis alanında yazmış olduğu *Şerhu's-sünne*, *Mesâbîhu's-sünne el-Câmi'* (el-Cem') *beyne's-Sahîhayn*, *el-Envâr fî şemâ'ili'n-nebiyyi'l-muhtâr/İrşâdû'l-envâr*, *Şerhu Câmi'i't-Tirmizî*, *el-Erba'üne hadîsen*, *Mu'cemü's-şü'yûh* adlı eserleri, fıkıh alanında *et-Tehzîb*, *Fetâvâ*, *el-Kifâye fî'l-fikh*, *Tercemetü'l-ahkâm* ve nihayet tefsir-kıraat alanında *el-Kifâye fî'l-kırâ'a* ve *Me'âlimü't-tenzîl*³⁹ adlı eserleri ilminin derinliğini ve kapsamını açıkça ortaya koymaktadır. Bunca eseri yazmayıp sadece tefsir eserini kaleme almış olsaydı dahi onun ilmi donanımının ne denli kapsamlı ve derinlikli olduğu anlaşılabilirdi. Ahkam ayetlerini yorumlayışı, rivayetleri tenkit edişi, ayetleri incelerken kıraate dair verdiği bilgiler vs. araştırmacılara ipucu olarak kâfidir. İmam Begavî bu güzel eserleri birer sadaka-i cariye olarak ümmetin istifadesine sunduktan sonra 516 yılının Şevval (Aralık) ayında Merverruz'da vefat etmiştir. Burada kendisinden yıllarca ilim aldığı hocası Kadı Hüseyin b. Muhammed el-Merverrûzî'nin yanı başına defnedilmiştir. Kabri Talekan Kabristanı'nda bulunmaktadır.⁴⁰ Bununla birlikte Konya'da bulunan Şeyh Sadreddin Konevî Camii ve Türbesi'nin yanı başında mezar taşında İmam Begavî'nin ismi ve vefat tarihi yazan bir makam vardır. Çeşitli rivayetler olsa da adından da anlaşılacağı üzere burası yüksek ihtimalle bir kabir değil, İmam Begavî'ye hürmeten yapılmış bir makamdır.⁴¹

Begavî Tefsiri'nde Kelâmî Yorum Örnekleri

İmam Begavî'nin kıymetli eserlerinden biri olan *Me'âlimü't-tenzîl* bu makalenin odak noktası olacaktır. *Me'âlimü't-tenzîl*, hem müellifi hem kaynakları hem de kendisinden sonra önemli tefsirlere kaynak olup günümüze kadar okuna gelen bir tefsir kitabı olması hasebiyle her açıdan incelenmeye, araştırılmaya değer bir eserdir. Elbette bu kolay bir iş değildir. Çok yönlü bir âlim olan İmam Begavî'nin tefsirini her açıdan ele alıp vuzuha kavuşturmak şöyle dursun tek bir ilmi disiplin açısından değerlendirmek dahi oldukça zordur ve hayli geniş ve hacimli bir çalışmaya muhtaçtır. Bu sebeple bu makalede sadece İmam Begavî'nin tefsirindeki kelâmî yorumlar incelemeye tabi tutulacaktır. Bu inceleme, mezheplerin oluşmasına ve

³⁵ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi* (Ankara: Fecr Yayınevi, 2019), 563.

³⁶ Mevlüt Güngör, "Begavî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992), 5/340.

³⁷ Saffet Bakırcı, *Meâlimü't-Tenzîl'in Rivayet Tefsirleri İçindeki Yeri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1990), 245 y./29.

³⁸ Güngör, "Begavî", 5/340.

³⁹ Güngör, "Begavî", 5/340.

⁴⁰ Ali Eroğlu, *Müfessir Bağavi, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1987), 341 y./44-45.

⁴¹ Bakırcı, *Meâlimü't-Tenzîl'in Rivayet Tefsirleri İçindeki Yeri*, 28.

ayrışmasına sebep olan temel kelâmî meseleler üzerinden yapılacaktır. Şu da var ki makalenin boyutunu aşmamak adına bu temel kelâmî meselelerden daha iyi örneklik ifade edecek olanları tercih etmek gerekmektedir. Şimdi seçilen kelâmî meseleler üzerinden, İmam Begâvî'nin tefsirindeki kelâmî yorumların karakteristik özellikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Ru'yetullah

Ru'yetullah, sözlükte görmek mânasındaki “ru'yet” kelimesi ile “Allah” lafzından meydana gelen bir terkiptir.⁴² Dolayısıyla bu terkip Allah Teala'nın görülüp görülemeyeceği meselesini ifade etmektedir.

Allah Teala'nın görülüp görülemeyeceği hususunu dünyada mı, ahirette mi gibi kayıtlamadan mutlak olarak konuşmak hatalı bir yöntemdir. Çünkü kelim âlimleri bu meseleyi farklı düzlemlerde tartışmışlardır ve her düzlemde cevaplar değişkenlik göstermektedir. Bu düzlemleri Allah Teala'nın dünyada, ahirette ve rüyada görülebilmesi olarak üç başlık halinde toplayabiliriz. Allah Teala'nın dünyada görülemeyeceği hususunda alimler arasında ittifak vardır denilebilir. Burada tartışılacak olan asıl problem Allah Teala'nın ahirette görülüp görülemeyeceği hususudur. Mu'tezile, birtakım gerekçeler sebebiyle aksi görüş beyan etmekle birlikte Eş'ari ve Maturidi kalamcıları Allah Teala'nın ahirette görülebileceğini savunmuşlardır. Selef ulema da bu görüşü benimsemektedir.⁴³

İmam Begavî'nin ru'yetullah meselesine yaklaşımı selefe ve takipçilerine muvafıktır. İmam Begavî ilgili ayetleri bu görüşe uygun olarak tefsir etmiştir. Örneğin Yûnus Sûresi 26. ayetin ilk kısmında mealen ‘Güzel yapanlara daha güzeli, bir de fazlası vardır’⁴⁴ buyruluyor. Burada geçen ‘bir de fazlası’ ifadesinin tefsirinde İmam Begavî, sahabeden ve tabiundan birçok isim zikretmiş ve bu ifadenin Allah Teala'nın cemalini görme nimetine karşılık geldiğini söylemiştir. Bunun hemen akabinde bu ayetin doğrudan tefsiri olan bir hadisi nakletmiştir. Bu hadiste de ‘bir de fazlası’ ifadesinin ru'yetullah olduğu bildiriliyor. En son ise ilgili ayetle ilgili farklı birkaç yorumu da zikretmiştir.⁴⁵

İmam Begavî'nin tefsirinde ru'yetullah meselesine değindiği başka ayetler de bulunmakla birlikte özellikle A'râf Suresi 143. ayete dikkat çekmekte fayda vardır. Ayetin mealı şu şekildedir:

“Musa, tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuştuğunda o, “Rabbim! Bana görün; sana bakayım” dedi. Rabbi, “Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin” buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti; Musa da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki: ‘Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim.’”⁴⁶

İmam Begavî bu ayetin tefsirinde önemli dilsel ve kelâmî yorumlar yapmıştır.⁴⁷ Öncelikle dilsel açıklamaya temas edilecek ardından diğer yorumlara değinilecektir. Dilsel mesele Arapçada sıkça kullanılan “لن” edatıyla ilgilidir. Şöyle ki Allah Teala Hz. Musa'ya hitaben “Sen beni göremezsin!” diye buyururken te'kid ifade eden bu edatı kullanmıştır. İfade kuvvet kazanmış ve “Sen beni asla göremezsin!” manasında pekişmiştir. Ancak özellikle mutezile kalamcıları bu edatın te'bid ifade ettiğini ileri sürmüş ve Allah Teala'nın ne dünyada ne de ahiret hayatında görülemeyeceğine bu ayeti delil getirmişlerdir. İmam Begavî ise bu noktada “لن” edatının kullanıldığı başka bir ayeti istihsad ederek edatın te'bid değil te'kid ifade ettiğini ispatlamıştır. Bakara Sûresi 95. ayette Allah Teala yine bu edatı kullanarak Yahudiler hakkında mealen “Kendi elleriyle yapıp ettikleri işler sebebiyle hiçbir zaman ölümü temenni

⁴² Temel Yeşilyurt, “Rü'yetullah”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008), 35/311.

⁴³ Ebu Cafer Tahavi, *Metnü'l-Akide'tü't-Tahavi*, thk. Muhammed Nasıruddin Elbani (Beyrut: el-Mektebü'l-İslami, 1993), 43; Ali b. Osman el-Uşî, *Emâli Şerhi*, çev. Bekir Topaloğlu (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013), 51.

⁴⁴ Komisyon, *Kur'an-ı Kerim Mealı* (Ankara: D.İ.B., 2020), 10/26.

⁴⁵ Ebû Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Mealümü't-Tenzil fi Tefsiri'l-Kur'an*, thk. Abdurrezzak el-Mehdi (Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1999), 1/417.

⁴⁶ 7/143.

⁴⁷ el-Ferrâ' el-Begavî, *Tefsiru'l-Begavî*, 1/228-229.

etmeyeceklerdir”⁴⁸ buyurmaktadır. Bu ayete bakıldığında “لن” edatının te’bid ifade ettiği söylenecek olursa bahsi geçen Yahudilerin ne dünyada ne de ahirette ebedi olarak asla ölümü temenni etmeyecekleri sonucuyla karşılaşılır. Halbuki Hâkka Sûresi 27. ve Zuhurf Sûresi 77. ayetlerde sırasıyla onların ağzından mealen “Keşke ölümüm her şeyi bitirseydi!”⁴⁹ ve “Ey Mâlik, Rabbin bizim işimizi bitirsin!”⁵⁰ diyecekleri bildirilmektedir. Demek ki Yahudiler ahiretteki sıkıntılar karşısında ölümü temenni edeceklerdir. İmam Begavî bu noktada “Nasıl ki Yahudilerin ölümü temenni etmeyişi bu dünyaya has ise Allah Teala’nın görülemeyişi de bu dünyaya hastır.” yorumunu yapmaktadır.

Bu dilsel açıklamanın akabinde diğer yorumlara geçelim. İmam Begavî, öncelikle Hz. Musa’nın peygamberliğine vurgu yapmaktadır. Peygamberler Allah Teala’yı isimleriyle, sıfatlarıyla en iyi bilenlerdir. Bir peygamberin Allah Teala’yı tanımayıp bilmemesi düşünülemez. Hz. Musa da bir peygamber olduğuna göre Allah Teala’yı en iyi şekilde tanıyıp bilmekteydi. Dolayısıyla Hz. Musa’nın Allah Teala’dan sanki O’nu tanıımıyormuşçasına hakkında olmayacak bir şey istemesi de kabul edilemez. Netice itibarıyla ru’yetullah mümkün ki Hz. Musa bunu talep etmiştir demektir.

İmam Begavî’ye göre bir diğer önemli nokta ise Allah Teala’nın Hz. Musa’ya sadece ‘sen beni asla göremezsin’ demeyip bunu bir şarta bağlamış olmasıdır. Allah Teala kendisinin görülmesini dağın yerinde durması şartına bağlamıştır. Şayet dağ yerinde durabilirse kendisinin görülebileceğini buyurmuştur. Peki Allah Teala bu dağa dayanması için yeterli güç ve kuvveti verse dağ yerinde kalabilir mi, bu mümkün mü? Evet, mümkündür. Dolayısıyla burada İmam Begavî “Mümkün olan bir şarta bağlanan şeyin kendisi de muhal değil, mümkündür.” yorumunu yapmaktadır.

Halku’l-Kur’an

Halku’l-Kur’an yani Kur’an-ı Kerim’in mahluk olup olmadığı meselesi en erken ve en köklü kelâmî meselelerden birisidir. İtikadi açıdan tartışılan bu mesele zamanla devlet otoritesinin tarafgirliği sebebiyle siyasi bir mesele olarak anılır hale gelmiştir. Hatta öyle ki siyasi yönü ağır basar olmuştur. Bu sebeple günümüzde bu mesele tartışılırken meselenin siyasi alandaki tezahürü diyebileceğimiz ‘mihne’ olayları ve alimlerimizin verdiği zorlu mücadele muhakkak anılmaktadır.

Bu mevzuda İbn Küllâb’ın kelâm-ı nefîsî açılımı önemli bir mesafe taşı olmuştur. Kur’an-ı Kerim’in mahluk olmayıp kadim olduğunu söyleyen alimlerden biri olan İbn Küllâb’a göre “kelâm Allah’ın zatıyla kaim (zâtî-nefsî) bir sıfat olup ezeli ve tek bir kelâmdan ibarettir. Harf ve seslerden oluşmayıp parçalara bölünmez ve değişikliğe uğramaz; ilahi kelâmı ifade eden ve yazıya döken harfler ise değişebilir. Allah kelâmını ifade eden yazılar Arapça olursa “Arapça ilahi kelâm”, İbranice olursa “İbranice ilahi kelâm”, Süryanice olursa “Süryanice ilahi kelâm” yani Kur’an, Tevrat ve İncil diye adlandırılır.”⁵¹

Mutezile, birtakım gerekçeler göstererek Allah Teala’nın kelim sıfatının hadis olduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla Kur’an-ı Kerim’in mahluk olduğunu iddia etmektedir. Buna karşılık arkadaşlarıyla birlikte nice sıkıntılara maruz kalan Ahmed b. Hanbel’in de içerisinde bulunduğu ehl-i sünnet ulema, Kur’an-ı Kerim’in mahluk olmadığını Allah Teala’nın ezeli olan kelâm sıfatıyla açıklamışlardır.⁵²

İmam Begavî de bu konuda ehl-i sünnet-i hâssa/âmme gibi düşünmektedir. Tefsirinde konuyla alakalı ayetleri açıklarken bu görüşünü açıkça dile getirmiştir.

Örneğin İsrâ Sûresi 88. ayette mealen ”De ki: Yemin ederim, bu Kur’an’ın bir benzerini ortaya koymak için ins ve cin bir araya gelip birbirine destek olsa dahi onun benzerini ortaya

⁴⁸ 2/95.

⁴⁹ 69/27.

⁵⁰ 43/77.

⁵¹ Yusuf Şevki Yavuz, “İbn Küllâb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), 20/156.

⁵² Tahavi, *Metnü’l-Akide’tü’t-Tahavi*, 41.

koyamazlar”⁵³ buyrulmaktadır. İmam Begavî bu ayeti açıklarken ayetin kafirlere bir cevap niteliğinde olduğunu söylemiştir. Nitekim kafirlerin ‘biz bu Kur’an’ın benzerini getirebiliriz’ diye söyledikleri rivayet edilir. İmam Begavî nazmı, telifi ve gaybdan haber vermesi gibi hususiyetleriyle Kur’an-ı Kerim’in mucize olduğunu söylemiştir. Kur’an-ı Kerim’in belagat açısından zirvede olduğuna ve yaratılmışların sözüne kesinlikle benzemediğine dikkat çekmiştir ve bunu da Kur’an-ı Kerim’in mahluk olmayışına bağlamıştır. Konumuzla alakalı olan bu kısım çok önemlidir. İmam Begavî bu noktada şayet Kur’an-ı Kerim mahluk olsaydı insanlar onun benzerini getirebilirdi demiştir. Bu sözyle o, Kur’an-ı Kerim’in mu’ciz oluşuyla mahluk olmayışı arasında doğrudan bir bağ kurmuştur.⁵⁴

Ayrıca İmam Begavî, tefsirinde Kehf Sûresi 2. ayette geçen “قِيَمًا” kelimesiyle Zümer Sûresi 28. ayette geçen “غَيْرِ ذِي عَوْجٍ” ifadesinin Kur’an-ı Kerim’in mahluk olmadığı manasına geldiğine yönelik rivayetler zikretmiştir.⁵⁵

İman-Amel İlişkisi

İman-amel meselesini farklı başlıklar altında birçok açıdan inceleyip değerlendirmek gerekir. İmanın mahiyeti nedir, amel imandan bir cüz müdür, büyük günah işleyen hali ne olacaktır, imanda artma veya eksilme olur mu, imanda istisna caiz mi bir başka ifadeyle inşallah Müslümanım denilebilir mi? Soruları bu konu altında işlenebilecek önemli konulardandır. Ancak burada bahsi geçen konular detaylı olarak işlenmeyecek, makale şartları göz önünde bulundurularak sadece birkaç hususa dikkat çekilecektir.

İmam Begavî, henüz tefsirinin başında Bakara Sûresi 3. ayetin tefsirini yaparken imanın hakikatinin kalp ile tasdik olduğunu belirtmiştir. Ayrıca ne dil ile ikrarın ne de azalarla/organlarla amel etmenin imana dahil olmadığını buna karşılık kalp ile tasdik de İslam’dan olmadığını açıkça ifade etmiştir. Bunu destekleyici olarak Cibril hadisi diye meşhur olan hadiste Peygamberimizin(s.), Cebrail(as.) tarafından kendisine sorulan “iman nedir?” ve “İslam nedir?” sorularına aynı cevabı vermediğini vurgulamıştır.⁵⁶ Bununla birlikte İmam Begavî, amelin imandan olduğuna dair delillerden de bahsetmiştir.

İmam Begavî’nin amelin imandan bir cüz olmadığını benimsemesi⁵⁷ onun taassup ehli olmadığını göstermektedir. Nitekim kendisi büyük bir Şafiî fakih kabul edilmekle birlikte bu meselede İmam Şafiî’den farklı düşünmektedir.⁵⁸

Konuyla ilgili olarak Hucurât Sûresi 14. ayette Allah Teala, ”Bedevîler, “İman ettik” dediler. Şunu söyle: Henüz iman gönüllerinize yerleşmediğine göre, sadece boyun eğdiniz. Bununla beraber Allah’a ve resulüne itaat ederseniz yaptığınız hiçbir şeyi boşa çıkarmaz; Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir”⁵⁹ mealinde, “الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ” buyurmaktadır. Bu ayetten hareketle İmam Begavî, ‘iman’ ve ‘İslam’ kavramları arasında umum-husus ilişkisi kurmuştur. Her iman İslam’dır ancak kalpte tasdik ve ihlas yoksa her İslam, iman değildir.⁶⁰ Bu konuda İmam Eş’arî de İslam’ın daha geniş bir kavram olduğunu ve her İslam’ın iman olmadığını belirtmiştir⁶¹ ki bu da İmam Begavî’nin görüşüyle birebir örtüşmektedir.

Son bir şeye daha dikkat çekilmesi gerekir ki bu da İmam Begavî’nin tartışmalara çok fazla dalmadan görüşleri ve delilleri zikretme hususiyetidir. Mesela amelin imandan bir cüz olduğunu savunanların delil olarak gösterdiği ayetlerden bir tanesi de Bakara Sûresi 143.

⁵³ 17/88.

⁵⁴ el-Ferrâ’ el-Begavî, *Tefsiru’l-Begavî*, 1/160-161.

⁵⁵ el-Ferrâ’ el-Begavî, *Tefsiru’l-Begavî*, 3/172 ve 4/87.

⁵⁶ el-Ferrâ’ el-Begavî, *Tefsiru’l-Begavî*, 1/83-84.

⁵⁷ Bakırcı, *Meâlimu’l-Tenzil’in Rivayet Tefsirleri İçindeki Yeri*, 143.

⁵⁸ Bilal Aybakan, “Şafiî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010), 38/227.

⁵⁹ 49/14.

⁶⁰ el-Ferrâ’ el-Begavî, *Tefsiru’l-Begavî*, 1/268-269.

⁶¹ Ebu’l-Hasan el-Eş’arî, *Fevkiye Hüseyin Mahmut, el-İbâne an usûli’l-diyâne* (Kahire: Daru’l-Ensar, 1977), 26.

ayettir. Ancak İmam Begavî'nin bu ayetin tefsirini yaparken hiçbir kelâmî tartışmaya girmedığı görülmektedir.⁶² Bunun örneklerini tefsirinin birçok yerinde görmek mümkündür.

Sonuç

Tefsir ve kelam ilimleri görüldüğü üzere iç içedir. Ayrıca İmam Begavî, tekdüze mutaassıbâne bir fikir anlayışı içerisinde değildir. Bu sebeple, onun bir Şafîî fakîhi olmasından hareketle kelâm anlayışı için direkt şöyledir yahut böyledir demek yerine meseleler hakkındaki görüşleri teker teker incelenmeli ve bu şekilde bir kanaate varılmalıdır.

Genel olarak söylenilecek olursa İmam Begavî, her zaman nassı öncelemiştir. Bununla birlikte ilgili diğer rivayetleri de ele alarak bir görüş ortaya koymuştur. Daha sonra bu görüşü destekleyen bir takım aklî, tarihî ve dilsel izahlar getirmiştir.

İmam Begavî, kelâmî mevzularda genel itibarıyla selefin metodunu takip etmiştir. Görüşleri asla Ehl-i Sünnet itikadının sınırlarını aşmamıştır. Özelde ise Eş'arî'ye daha yatkındır. Ancak makalede ele alınan yahut alınamayan meselelere tümel olarak bakıldığında İmam Begavî'nin taassup sahibi olmadığı ve yer yer örneğin Maturîdîliğe de uyan farklı görüşler serdettiği tespit edilmiştir.

Son olarak bu farklı görüşleri ortaya koyup İmam Begavî'nin kelâmî yorumlarını açığa çıkarmak için bu makaleden daha kapsamlı olarak sadece *Meâlimü't-Tenzil* değil, müellifin diğer tüm eserleri de incelenilirse daha güzel sonuçlara ulaşılabileceği önerisinde bulunulabilir.

⁶² el-Ferrâ' el-Begavî, *Tefsiru'l-Begavî*, 1/177.

Kaynakça

Kur'ân-ı Kerîm

Ebu'l-Hasan el-Eş'arî, Fevkiye Hüseyin Mahmut. *el-İbâne an usûli'd-diyâne*. Kahire: Daru'l-Ensar, 1. Basım, 1977.

Aybakan, Bilal. "Şâfiî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 38/223-233. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.

Bakırcı, Saffet. *Meâlimü't-Tenzil'in Rivayet Tefsirleri İçindeki Yeri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1990.

Begavî, Ebû Muhammed el-Ferrâ' el-. *Mealimü't-Tenzil fî Tefsiri'l-Kur'an*. thk. Abdurrezzak el-Mehdi. 5 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1. Basım, 1999.

Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Fecr Yayınevi, 9. Basım, 2019.

Eroğlu, Ali. *Müfessir Bağavi, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1987.

Güngör, Mevlüt. "Begavî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 5/340-341. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992.

Komisyon. *Kur'an-ı Kerim Meali*. Ankara: D.İ.B., 8. Basım, 2020.

Tahavi, Ebu Cafer. *Metnü'l-Akidetü't-Tahavi*. thk. Muhammed Nasıruddin Elbani. Beyrut: el-Mektebü'l-İslami, 2. Basım, 1993.

Uşi, Ali b. Osman el-. *Emâlî Şerhi*. çev. Bekir Topaloğlu. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3. baskı., 2013.

Yavuz, Yusuf Şevki. "İbn Küllâb". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.). 20/156-157. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.

Yeşilyurt, Temel. "Rü'yetullah". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 35/311-314. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008.

ABDULLAH SAİM AÇIKGÖZOĞLU’NUN TEFSİRİNDE FITRAT OLGUSU

Rana SÜLEYMAN¹, Reyhan DAĞHAN²

^{1,2} İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri
Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans

¹rana.almhesn100@gmail.com, ORCID: 0009-0004-6472-7759

²reyhan.daghan@gmail.com, ORCID: 0009-0006-3735-2968

Fitrat Kavramının Tanımı

Fitrat kelimesi sözlük anlamı olarak, Arapça fa-ta-ra (ف-ط-ر) kökünden türemiş bir isim-mastardır. İlgili kök, yarmak, ikiye ayırmak, yaratmak, icat etmek gibi temel eylemleri içermektedir. Bu kavram, aynı zamanda eğilim, hazır olmak, huy, cibilliyet, içgüdü, kalb-i selîm, peygamberlerin sünneti, âdetullah, mîzaç, tabiat ve karakter gibi kavramları da içermektedir.⁶³ Terim anlamı olarak fitrat, Allah’ın yaratıklarını, O’nu bilip tanıyacak, anlayacak bir durum ve yetenekle var etmesini ifade etmektedir.⁶⁴ Arap dilbilimcilerden Halil b. Ahmed (ö. 175/791) fitrat terimini, ‘Allah’ın ezeli bilgisiyle insanları, yarattığı din bağlamında var etmesi’ şeklinde tanımlamaktadır.⁶⁵ Fitrat terimi, ilk yaratılışı kapsadığı gibi, devam eden her yaratılışı da içeren geniş bir anlam taşımaktadır. Başka bir deyişle, bir şeyin ilk ortaya çıkışına fatr, temel yapısı ve taşıdığı özellikleriyle birlikte görünüşüne fitrat denilmektedir. Yaratılanın fitrat ile kazandığı öz niteliklere ise tabiat denilmektedir.⁶⁶ Bu bağlamda, fitrat terimi, varlık üzerindeki temel özelliği ve bu özelliğin varlığın ortaya çıkış biçimiyle birlikte gösterdiği görünümü ifade etmektedir.

İslam Tefsir Geleneğinde Fitrat Kavramı Yorumları

İslam düşünce geleneği, Kur’an’ın derin anlamlarının yorumlamasında birbirinden farklı yaklaşımları ve düşünce ekollerini içermektedir. Bu köklü geleneğin içinde Kur’an’ın anlaşılması ve yorumlanması amacıyla tefsir yıllar içinde kendi geleneğini oluşturmuştur. Bu başlık altında Rûm Suresi 30/30. ayeti bağlamında tefsirlerdeki fitrat kavramına dair görüşleri ele almak üzere *Mefâtihi’l-Gayb, el-Keşşâf, Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân ve Tefsîru Mukâtil b. Süleyman* isimli tefsir eserlerinde yorumlar incelenecektir.

Rûm Suresi, Kur’an’ın 30. suresidir. Mekke döneminde inmiş ve 60 ayettir. Sure, adını ikinci ayette geçen “er-Rûm” kelimesinden almaktadır.⁶⁷ Bu sure, özellikle insanın yaratılışı ve tabiatına dair derin bir perspektif sunması sebebiyle 30/30. ayetiyle dikkat çekmektedir. *فَاقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ* “O halde sen hanîf olarak bütün varlığınla dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah’ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.” Bu ayette geçen “fitrat” kavramını Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767) İslam dini ve tevhid anlayışıyla ilişkilendirmektedir.⁶⁸ Taberî (ö. 310/923) fitratı, insanın Allah tarafından verilen özünde taşıdığı İslam’a yönelme ve bu dinin temel prensiplerini içselleştirme eğilimi olarak tanımlamaktadır. Taberî’ye göre insanlar doğuştan İslam’ı kabul etme kapasitesiyle donatılmış bir şekilde yaratılmışlardır.⁶⁹ Zemahşerî (ö. 538/1144) Allah’ın yaratışındaki sabitlik ilkesini

⁶³ Ebû’l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed er-Râğıb el-İşfehânî, *el-Mufredât fî Ğaribi’l-Kur’ân*, thk. Şafvân ‘Adnân ed-Dâvûdî (Dimaşk; Beyrut: ed-Dâru’ş-Şâmiyye, 1412), 575.

⁶⁴ Ebû’l-Faḍl Muhammed b. Mukerrem b. ‘Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî ‘İbn Manzûr, *Lisân’l-‘Arab* (Beyrut: Dâru Şâdir, 1414/1993), c. 5/55-59.

⁶⁵ Ebû Abdurrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhidî Halîl b., *Kitâbu’l-‘Ayn*, thk. Mehdî el-:Mahzûmî, İbrahim el-Ferâhidî (Beyrut: Müessesetü’l-Âlemi li’l-Matbuât, 1998), c. 7/418.

⁶⁶ İbn Manzûr, *Lisân’l-‘Arab*, c. 5/56.

⁶⁷ Hayreddin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), c. 4/287.

⁶⁸ Abû al-Hasan Muqâtil ibn Sulaymân, *Tafsîr Muqâtil ibn Sulaymân* (Beirut: Dâr İhyâ’ al-Turâth, 1423/2002), c. 3/334.

⁶⁹ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, thk. ‘Abdullah b. ‘Abdumuhsin et-Turkî (b.y.: Dâru Hicr, 1422/2001), c. 6/311.

vurgulayarak fitrat kavramını, insanların İslam dinini kabul etmeye elverişli bir şekilde yaratılması olarak yorumlamaktadır. İslam'ın akla uygun, doğru düşünce ve anlayışla uyumlu bir din olduğunu, insanların kendi içsel eğilimleri doğrultusunda İslam'ı tercih etmeye meyilli olduklarını ifade etmektedir. Dinde yanlışla sapmanın ise insan ve şeytanlarının aldatmasıyla gerçekleşebileceği belirtilmektedir.⁷⁰

Kur'an'ı tefsir etme sürecinde dönemindeki bütün ilimlerden faydalanarak ilmî tefsir hareketine öncülük eden Râzî (ö. 606/1210) ise fitrat kavramını açıklarken kendisinden önceki müfessirlerden daha derinlemesine bir perspektif sunmaktadır. Râzî'ye göre Allah insanları, tevhit inancı üzerine yaratmıştır. Allah'ın insanlara “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sorusuna karşı “Elbette Rabbimizsin” cevabıyla fitratının tevhit inancına uygun olduğunu ve insanın Allah'ın varlığına karşı bilinçli bir bağlılık içinde yaratıldığını vurgulamaktadır.⁷¹

Durusu'l-Kur'an'da Rûm Suresi 30/30. Ayet Bağlamında Fitrat Kavramı

Bu başlık altında, Durusu'l-Kur'an çerçevesinde Rûm Suresi 30/30. ayetinde geçen fitrat kavramının nasıl ele alındığına odaklanılacaktır. Bu analizde, fitrat kavramının yorumu yazarın perspektifi ile açıklanacaktır.

A. Saim Açıkgozöğlü, Rûm Suresi 30/30. ayet tefsirinde fitrat kavramının sadece kelime anlamına odaklanmak yerine, terimin içerdiği özel anlamı ve ayet bağlamını dikkate alarak kapsamlı bir analiz sunmayı tercih etmektedir. Bu çerçevede, fitrat kelimesinin anlamının belirlenmesinde ayetin içsel bağlamıyla birlikte muhtemel anlamını da değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Yazar, ayette geçen fitrat kavramını açıklamadan önce terimlerin anlam zenginliğine dikkat çekmektedir. Ardından bu tanımları somutlaştırmak amacıyla “vurmak” fiilini örnek olarak sunmaktadır. Örnekte silah kullanarak vurmak, dayak atmak amacıyla vurmak, kapıyı çalmak niyetiyle vurmak veya iğne batırmak gibi çeşitli bağlamlarda farklı anlamlar içerebileceği şeklinde kullanım örneklerini vermektedir. Açıkgozöğlü, kullanılan kelimenin cümle içindeki bağlamının önemini vurgulamak için “elini göğsüne vurmak” deyimini de örnek olarak vermektedir. Elini göğsüne vurmanın üzüntüden, birini uzaklaştırmak istemekten kaynaklanabileceğini anlatılmak istenenin hangisi olduğunu ise cümledeki veya konudaki bağlamdan anlayabileceğimizi ifade etmektedir. Eğer anlatılan bağlam üzüntülü bir olay veya pişmanlığı içeriyorsa duygusal durumu ifade etmek için kullanıldığını, kişi elini göğsüne vursun ya da vurmasın bu durumun içsel bir hali yansıttığını ifade etmektedir.⁷²

Yazar, fitrat kelimesini “bir şeyi yarmak ve ortaya çıkarmak” olarak tanımlamaktadır. Bu terimin, Allah tarafından yaratılmış varlıkların temel yaratılış özelliklerine işaret ettiğini belirtmektedir. Her varlığın yaratılış hali, amacı ve uygunluk yönlerinin bir arada bulunduğunu ifade etmektedir. Elin, bir şeyi tutacak şekilde, bir şeyi tutma amacına yönelik ve bir şeyi tutmaya uygun şekilde yaratıldığı şeklinde açıklamaktadır. Bu örnek üzerinden yazar, bir şeyin fitratı, yalnızca var edilmiş olmak değil aynı zamanda yaratılış amacına uygun bir şekilde varlık göstermek olduğunu vurgulamaktadır.

Açıkgozöğlü, din ve fitrat arasındaki ilişkiyi amaç, uyum perspektifinden ele alarak değerlendirmektedir. Din kavramı İslam'ı, İslam Allah'ın indirdiği dinin hükümlerini, fitrat ise Allah'ın yaratılışla ilgili emirlerini temsil ettiğini vurgulamaktadır. İslam ile insanın fitratının uyumlu olduğunu ifade etmektedir. Açıkgozöğlü, fitratın amaçlarından birinin Allah'ın dini İslam'a boyun eğmek olduğunu vurgulayarak, fitratın bu dinle uyumlu olduğunu ifade etmektedir. İslam ve insan fitratı çelişmeyen, çatışmayan nitelikte birbirini desteklediğini

⁷⁰ Ebu'l-Kāsim Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammedel-Hârizmî ez-Zemahşerî, *El-keşşâf 'an hakâ'iki ğavâmidî't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fî vucûhi't-te'vil*, çev. Muhammed Coşkun vd. (İstanbul: Mega Basım Yayın, 2016), c. 5/229.

⁷¹ Fakhr al-Dîn al-Râzî, *Mafatih al-ghayb* (Beirut: Daru lhyai al-Turas al-Arabi, 1420/1999), c. 18/106-107.

⁷² Abdullah Saim Açıkgozöğlü, *Durusu'l-Kur'an* (Konya: Hüner Yayınevi, 2021), c. 8/648.

vurgulamaktadır. İnsanların yaratılış amacının temel unsurlarından biri vahye itaat etmek olduğunu, bu itaati gerçekleştirebilecek özelliklere sahip olduklarını ifade etmektedir.⁷³

Açıkgözoğlu, vahiyle gönderilen dinin belirli bir dönem için geçerli olmadığını, insanın yaratılışındaki özellikleri, amacı ve gönderilen vahyin temel özelliklerinin değişmeyeceğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede, vahyin ilk geldiği dönemdeki insanlar nasıl vahye iman etmek durumunda ise daha sonraki dönemlerde gelecek insanların da aynı sorumluluğa sahip olacaklarını belirtmektedir. İslamiyet'in temel özelliklerini; iman, ibadet, farzlar, haramlar olmak üzere dört ana gruba ayırmaktadır. İman konuları ilk vahiyden itibaren değişmeyen temel inanç esaslarını içermektedir. İbadetin şekillerinin ise zaman içinde değişebileceğini belirtmektedir. Allah'a ibadet etme özelliğinin pratik uygulamalarındaki değişiklikleri açıklamak amacıyla Hz. İbrahim'in (as) önceki peygamberlerden farklı olarak haccetmesini örnek olarak göstermektedir. Açıkgözoğlu, ibadetlerde gerçekleşmiş olan bu değişimin insanın yaratılış özellikleri ve yaratılış amacı açısından değil uygulamada ve detaylarda meydana geldiğini vurgulayarak İslam ile fitratın uyumunun devam ettiğini belirtmektedir.⁷⁴

Açıkgözoğlu, ayetin sonunda geçen *وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ* fakat insanların çoğu bilmezler hitabını insanların bir kısmının iman etmemesi ve teslim olmamasının arkasındaki temel sebebin İslam'ın ve İslam'ın fitrata uygun bir din olduğunu bilmemelerinden kaynaklandığını ifade etmektedir.⁷⁵ Bu noktada daha fazla bilgi edinme, anlama ve öğrenme çabası gerekmektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Rûm Suresi 30/30. ayeti bağlamında A. Saim Açıkgözoğlu'nun *Durusu'l-Kur'an* isimli eserinde fitrat kavramının tanımını incelemektedir. *Mefâtihu'l-Gayb, el-Keşşâf, Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân ve Tefsîru Mukâtil b. Süleyman* tefsir eserlerinde müfessirler Rûm Suresi 30/30. Ayetinde geçen fitrat kavramını, Allah'ın yaratıklarını bir düzen içinde var etmesi ve insanların İslam dinini kabul etmeye elverişli bir şekilde yaratıldığı şeklinde olarak yorumlamaktadır. *Durusu'l-Kur'an* bu konudaki perspektifi incelendiğinde fitrat ile din bağlantılı olarak ele alınmaktadır. İlahi vahiy ile gönderilen din insanın yaratılış özelliklerine uygun bir yapıdadır. Dinin temel prensipleri değişmez nitelikte olup fitrat ile örtüşerek insanın yaratılış amaçlarına ulaşmasında rehberlik etmektedir. İbadet biçimlerinde bazı değişiklikler olabilmektedir; ancak bu değişiklikler dinin temel özelliklerinde olduğuna işaret etmemektedir. Din kavramı, İslam'ı temsil etmektedir. İnsan doğuştan itibaren İslam'ı anlama ve benimseme potansiyeline sahiptir. İslam, insan fitratıyla uyumlu bir dünya görüşü sunmaktadır. Bu durum insan hayatına anlam katan temel değerlerle fitrat arasında sağlam bir ilişki kurduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak Açıkgözoğlu *Durusu'l-Kur'an*'da, İslam ile fitrat arasında bağlantı olduğu vurgulayarak, İslam'ın insanın fitratına uyumlu olduğu bir perspektifi savunmaktadır. İslam hem din kavramı içinde hem de fitratın bir zarureti olarak sağlam bir varoluşa sahiptir. İnsanların varoluşuyla uyum halindedir. İnsanların bu ahengi bilmemeleri iman etmemelerine ve teslim olmamalarına neden olmaktadır.

Kaynakça

Açıkgözoğlu, Abdullah Saim. *Durusu'l-Kur'an*. 12 Cilt. Konya: Hüner Yayınevi, 1. Basım, 2021.

Halîl b., Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî. *Kitâbu'l-Ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim el-Ferâhîdî. 8 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-Âlemi li'l-Matbuât, 1998.

⁷³ Açıkgözoğlu, *Durusu'l-Kur'an*, c. 8/649.

⁷⁴ Açıkgözoğlu, *Durusu'l-Kur'an*, c. 8/649.

⁷⁵ Açıkgözoğlu, *Durusu'l-Kur'an*, c. 8/650.

- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sadır, 3. Basım, 1414.
- İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât fî ġarîbi'l-Kur'ân*. 4 Cilt. Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1412.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2007.
- Muqātil ibn Sulaymān, Abū al-Ḥasan. *Tafsīr Muqātil ibn Sulaymān*. 5 Cilt. Beirut: Dār Ihyā' al-Turāth, 1423/2002.
- Rāzī, Fakhr al-Dīn. *Mafatih al-ghayb*. 32 Cilt. Beirut: Daru Ihyai al-Turas al-Arabi, 3. Basım, 1420/1999.
- Taberī, Muhammed b. Cerīr. *Camiu'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Beyrut: Dâru Hicr Li't-Tabaa ve'n-Neşr ve't-Tevzi' ve'l-İ'lan, ts.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kāsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammedel-Hârizmî. *El-keşşâf 'an hakā'iki ġavâmidı't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekāvil fî vucûhi't-te'vîl*. çev. Muhammed Coşkun vd. 6 Cilt. İstanbul: Mega Basım Yayın, 1. Basım, 2016.

KUR'AN'DA İNSANIN DOĞUŞTAN GETİRDİĞİ PSİKOLOJİK ÖZELLİKLERİ

Reyhan DAĞHAN

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana
Bilim Dalı, Yüksek Lisans

reyhan.daghan@gmail.com, ORCID: 0009-0006-3735-2968

Giriş

Yüce Allah şüphesiz bütün varlıkları en güzel şekilde yaratmıştır. Kur'an insanın Allah tarafından yaratılmış, akıl, irade sahibi sorumlu varlıklar olduğunu vurgulamaktadır. İnsana diğer yarattıklarından farklı olarak vermiş olduğu irade, akıl, ruh, konuşmak, bilmek, görüp tedbir almak gibi yetenekler diğer yaratılmış olan varlıklar içerisinde seçkin bir varlık olarak konumlanmasına sebep olmaktadır. Eşi ve benzeri olmayan akli durumu ve ruhi bünyesi sebebi ile varlıklar düzeninde fiziki açıdan kendisinden daha güçlü varlıklar üzerinde bile hakimiyet kurabilmektedir. Tîn suresi, insanın en güzel ve mükemmel şekilde yaratıldığına dair mukaddes ve şerefli yerlere yeminle başlamaktadır.⁷⁶ Müfessirler, لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ “Şüphesiz biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır.” (Tîn 95/4) ayetindeki *en güzel biçimde* ifadesinden kastedilen şeyin, insanın Allah tarafından yaratılan varlıklar arasında en niteliklisi olduğu ve insandan daha güzel mahlûk olmadığı şeklinde yorumlamışlardır.⁷⁷ Seyyid Kutub bu ayeti, insanın yaratılıştan güzel bir yapıya sahip olması, Yüce Allah'ın insana verdiği önemi ortaya koyduğu şeklinde yorumlamaktadır.⁷⁸ Muhammed Ali es-Sâbûnî, insanın en güzel şekilde yaratılmasını; en güzel sıfatlarla vasıflandırılarak, şekil olarak güzel, uzuvları birbirine uygun, akıl yürütebilen, bilgi ve anlayış sahibi, iyiyi kötüyü ayırabilen, konuşma ve edep sıfatları ile donatılmış olarak yorumlamaktadır. Yüce Allah'ın insanı eşsiz ve en güzel şekilde yaratarak değerli kılması gücünün ne kadar engin olduğunun delili olarak gösterilmektedir.⁷⁹

İnsan akıl, ruh, beden, istek, arzu, eğilimleri olan çok boyutlu olan bir varlıktır. İnsanın doğası hakkında bilgileri artıkcâ nasıl mutlu olabileceği, doğasında var olan güçlerinin neler olduğu ve hangi yöne doğru geliştiği gibi sorularının cevabını daha rahat verilebilmektedir. Bu bağlamda doğasına aykırı davranışları nedeniyle bilinçaltında iz bırakan suçluluk duygusunu da yenebilmektedir. Kur'an'da pek çok ayette insanın yaratılışı ve yaratılış sürecinden bahsedilirken insanın olumlu ya da olumsuz özelliklerine de vurgu yapılmaktadır. Kur'an, bütün yönleriyle insana kendini tanıtırken aynı zamanda insanın da kendisini tanımasına teşvik eder; çünkü insan hem evrendeki hem de kendindeki kusursuz yaratılış ile tanıştığı zaman yaratıcısı karşısındaki acizliğini anlayarak, sorumluluklarını daha iyi kavramasına sebep olmaktadır. İnsanın doğası duygu ve düşüncelerinin temelidir ve bu temel kişiden kişiye değişmeyen bütün insanlara yaratılıştan verilen bir özelliktir. Kur'an'da yer insanın doğası hakkında bilgiler, yaratılıştaki karakterini bilmek onu eğitirken dikkat edilmesi gerekenler konusunda ipucu vermektedir.

Doğuştan Gelen İrade: İnsanın Tercih Yeteneği

İrade, bir kişinin kendi yapısına, hislerine ve arzularına göre seçim yapabilme kapasitesidir. Kişiyi yönlendiren bir özelliktir ve insan özgür iradesi sayesinde, kendi hayatını şekillendirebilme yeteneğine sahiptir. İrade, insanın içinde bulunduğu durumda tercihlerini gerçekleştirebilmesine, hedeflerini belirlemesine ve eylemlerinde kararlılıkla hareket edebilmesini sağlamaktadır. Bu sebeple irade insanın seçmiş olduğu, kendi davranışlarından

⁷⁶ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsir*, çev. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1995), 4/355.

⁷⁷ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 5/647.

⁷⁸ Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, çev. Bekir Karlığa vd. (İstanbul: Birleşik Yayıncılık, ts.), c. 16/270.

⁷⁹ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsir*, c. 7/357.

sorumlu olmasını da sağlamaktadır. İslam dininde irade, imanın önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Kişinin Allah'ın varlığına ve birliğine inanması ve O'na bağlılık göstermesi; ancak kendi iradesi ile mümkün olmaktadır. İnsan Allah'ın izin vermesiyle serbest iradeye sahip olmuştur. Her insan kendi tercihi ile Allah'a yakınlaşır veya O'ndan uzaklaşmaktadır.

Kur'an, insanın hem iyilik hem de kötülük yapabilecek potansiyele sahip olduğunu, aynı zamanda da tercih yapabilme yeteneği ile yaratıldığını ifade etmektedir. “وَتَقْوَاهَا فُجُورَهَا فَالْهَمَّهَا” (Şems 91/8) ayetinde fücûr ve takvâ kavramları karşıt olarak kullanılmıştır. Fücûr kelime anlamı olarak helal olmayan bir işi yapmak, günaha batmak (fisk), yalan yere yemin etmek, yalan söylemek gibi günahları kapsamaktadır. Zemahşerî (ö. 538-1144), fücûr ve takvânın insana verildiğini, birinin iyi diğerinin kötü olduğunu, yine aynı ayette geçen اَلْهَمَّ elheme (ilham etti) fiilinin ise “insana bu ikisinden birisini seçebilme imkânının verildiği” anlamına geldiği şeklinde açıklamaktadır.⁸⁰ Bu ayetlerde insanın yaratılışında var olan iki özellik, iyilik ve kötülük birlikte belirtilmektedir. Muhammed Esed (1900-1992), insanın hem ruhsal üstün derecelere yükselmesi hem de ahlaki olarak zayıflık gösterebilme özelliğine aynı ölçüde sahip olması gerçeğini insan doğasının temel bir karakteristiğidir şeklinde izah etmiştir.⁸¹

Seyyid Kutub insanın çift yönlü yapıda yaratıldığını, çift yönlü yapıda yaratılmayı ise insanın iki yöne de hareket edebilecek kabiliyeti olduğu şeklinde yorumlamaktadır. Buradaki çift yönlü yaratılış ile hidayet ve sapkınlık (doğru yoldan ayrılma), kavramları ile eşit şekilde yaratılmış olması kastedilmektedir.⁸² İnsanın benliğinde bir de idrak ve şuur gücü olduğunu belirtir ve bu gücü sağ duyu olarak tanımlar. İnsan, sağduyusu sayesinde doğru ile yanlış ayırt edebilen, düşünerek değerlendiren ve sonunda kararlılıkla hareket eden bir varlıktır. İnsanın sahip olduğu bu özelliği sebebiyle de sorumlu bir varlıktır. Yüce Allah insanı bu yeryüzünün en seçkin varlığı halinde yaratmış, bu yeteneklerinin yanı sıra bir de onu, peygamberlerle desteklemiştir. Böylece insanın önünde onu şüphe ya da karmaşaya sürükleyecek hiçbir yol kalmamıştır. Dolayısıyla insan bu gücü ister hayr alanında geliştirir ister şer bu seçimde özgür kılınmıştır. Bu sebeptendir ki, hidayet, sapkınlık, iyilik, kötülük yolları açıklanan insan, özünde var olan bu yeteneği sayesinde kendisini mutluluğa götürecek yola girebilir, mutsuzluğa götürecek olan yoldan da kendisini sakınabilmektedir.⁸³ Bireyin kendi özgür iradesiyle iman ederek Allah'a inanması ve bu imanına uygun davranış sergilemesi, iradeye dayalı iman anlamına gelmektedir. Dini irade terimi, insanın Allah'a itaat etme, iman etme, ibadet etme ve O'nun emirlerini yerine getirme konusunda gösterdiği istek ve azmi ifade etmektedir. Allah'ın emirlerine uygun bir hayatı sürdürmek için kararlılık göstermeyi içermektedir. Dini irade, inanan insanı bir taraftan dinin emirleri doğrultusunda davranmaya yöneltirken diğer taraftan da dinin yasakladığı davranışlardan uzaklaştırmaya çalışır. Allah rızasını kazanmak için gösterilen sabır ve sebat kavramlarının altında irade gücü yatmaktadır.⁸⁴

Doğuştan Getirilen Din Duygusu: İnsanın İçsel Arayışı

İnsan, inançlı bir varlıktır ve yapısında güçlü bir varlığa inanmak vardır. Din duygusu, insanın ilahi bir kuvvetin varlığına ilişkin düşünce, tasavvur ve eylemler nedeniyle onda uyandırdığı bir duygudur.⁸⁵ Bu duygu, bireyin kendisini bir üst güce bağlı hissetmesi, insanüstü bir varlıkla hayatta karşılaştığı zorluklara, acılara ve ölüme karşı çözüm arayışında bulunması gibi duygusal ve manevi deneyimlerden oluşmaktadır. Bu, insanın doğuştan gelen bir özelliği olarak görülebilmektedir. Din duygusu hakkında Dr. Dean Hammer tarafından 2004 yılında

⁸⁰ Ebû'l-Kâsım Mahmûd ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hağâ'iki gâvâmi'zi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eğâvîl fî vücûhi't-te'vil* (Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabi, 1407), c. 6/382-383.

⁸¹ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı (Meal – Tefsir)*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 2015), 1449.

⁸² Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, c. 16/232.

⁸³ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefsîr*, c. 7/317.

⁸⁴ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2022), 141.

⁸⁵ Peker, *Din Psikolojisi*, 110.

ortaya atılan bir görüşe göre, insanda evrensel bir olgu olarak Tanrı Geni bulunmaktadır. Hammer'a göre, insanın manevi değerlere mutluluk, sağlık ve güçten daha fazla değer vermesi, maneviyatın genetik yapılarına işaret etmektedir. Bu bağlamda, Hammer, bilimsel düşüncelerle birlikte, Tanrıyı Arama Geni adı verilebilecek bir geninin varlığına dair bir teori ortaya koymaktadır.⁸⁶

Kur'an'a göre insan yaratılışında Allah'ın varlığına ve birliğine inanma ihtiyacı ile O'na yönelme potansiyeline sahip bir şekilde yaratılmıştır. Bu potansiyel, fitrat olarak adlandırılan ve insanın içinde bulunduğu doğal durumu ifade etmektedir. Kur'an'da sık sık insanın doğru yola yönelmesi için, Allah'a yönelmesinin gerektiği vurgulanmaktadır. Bu nedenle, insanların doğru yolu bulmaları için içlerindeki fitratı dinlemeleri ve ona uygun davranmaları gerekmektedir. Bu fitrata uygun olarak insanın yaşadığı din, doğru din olacaktır. قُلْ إِنْ هَدَى اللَّهُ فُتْرَتِ اللَّهِ هُوَ الْهُدَى وَأَمْرًا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ “De ki: Allah'ın hidayeti doğru yolun ta kendisidir. Bize alemlerin Rabbine teslim olmamız emredilmiştir.” (En'âm 6/71). Seyyid Kutub, bu ayette geçen *doğru yolun*, yalnızca Allah'ın yolu olduğunu belirtmektedir. İnsanın, hidayet yolunu terk edip hiçbir ilim ve hidayete başvurmadan, kendi beşerî duygu ve niyetlerini, sözlerini, ölçülerini, kural ve kanunlarını oluşturmaya kalkıştığında, ister istemez bataklıkta kaybolacağını şeklinde yorumlamaktadır. Bu nedenle, insanın ruhunun kesin huzur ve teslimiyet içerisinde olabilmesi, doğru yolu bulabilmesi ve fitratına uygun olan doğru din hakkında bilgi edinebilmesi için, Allah'ın vahyi olan Kur'an ve Peygamberin (sav) öğretilerine başvurması gerekmektedir.⁸⁷

Kur'an-ı Kerim'de Hakka yönelmenin emredildiği bir diğer sure Rûm Suresidir. İnsanın gideceği doğru yolu takip etme konusunda önemli bir mesaj iletilmektedir. فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا “O halde sen hanîf olarak bütün varlığınla dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah'ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler” (Rûm 30/30). Fitrat kelimesi Kur'an'da sadece bu ayette geçmektedir.⁸⁸ Bu ayette de insanın bilişsel ve duygusal donanımları ile inanca hazır bir şekilde dünyaya geldiği belirtilmektedir. Bu anlamda, fitrat teorisinde doğuştan insanda bir din duygusunun varlığı kabul edilmektedir. İslam dininde fitrata uygun yaşamak, insanın Allah'a yaklaşmasına ve ahirete hazırlanmasına yardımcı olmaktadır. Fitrat terimi aynı zamanda insanın ahlaki ve ruhi yapısı ile de bağlantılıdır. Fitrata uygun yaşamak, insanın ruhuna ve sağlığına da olumlu etki yapmaktadır. Her insan farklı kişilik özellikleri geliştirmiş olsa da aslında herkes ortak olan bu fitrattan beslenmektedir Sâbûnî *Safvetü't-Tefâsir* isimli eserinde Allah'ın fitrat kanununa uygun olarak yaratılan insanlar için dosdoğru yürümeyi emrettiği hak dinin İslam olduğunu belirtmektedir. İnsanın yaratılışındaki bu temel gerçeklikle uyumlu olarak, fitrat kanununa uymak ve Allah'ı birlemeye yönelmesi gerektiğini vurgulamaktadır. İslam, bu temel prensibi en etkin şekilde benimseyen din olarak öne çıkmaktadır. Bireyin, bütün batıl dinlerden uzak durarak sadece Allah için yapacağı gayret ve güçle İslam'a yönelerek, çaba harcamasının gerekliliğini belirtmektedir. Bu bağlamda, insanın sadece Allah için çaba sarf etmesi ve İslam'a yönelmesi, fitrat kanununa uygun bir yaşam sürmenin kaçınılmaz bir gerekliliği olduğu şeklinde ifade etmektedir.⁸⁹ Seyyid Kutub ayette geçen *bütün varlığınla* hitabı ile, insanın yüzünü dosdoğru olan dine çevirmesini, o dinin istikametinde yürümesini ve başka yollara sapmadan ilerlemesinin vurgulandığı şeklinde yorumlamıştır.⁹⁰ Yine aynı ayette geçen *Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona yönel!* emrinin insanın yaratıldığı fitrata, fitrat dinine yönelmeyi emretmesi açısından da büyük bir önem taşımaktadır. Burada insanın doğası ile bu dinin doğası birbirine bağlanmaktadır. Her ikisinin de hedef ve gayeleri birbirine uygundur. Eğer insan doğru yoldan saparsa, onu tekrar doğru yola döndürecek olan sadece fitratına uygun olan dindir. Bu din hem insanın doğal

⁸⁶ Abdülkerim Bahadır, *Din Psikolojisi* (Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2010), 51.

⁸⁷ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, c. 5/290.

⁸⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, c. 4/312-313.

⁸⁹ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsir*, c. 4/518.

⁹⁰ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, c. 11/423.

yapısına hem de varlıkların doğal düzenine uygun bir din olduğu için, insanı fitratına döndürmek için de en uygun yol yine bu dindir.

Doğuştan Gelen Ahlaki Zaaflar: Acelecilik, Tahammülsüzlük, Nankörlük, Zulüm ve Cimrilik

Kur'an'a göre, insan doğasında bazı ahlaki zaaflarla doğmaktadır. خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَأَرِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُون *“İnsan, aceleci olarak yaratılmıştır. Size ayetlerimi göstereceğim; benden acele istemeyin.”* (Enbiyâ 21/37). Bu ayetle birlikte Kur'an'da insanın acelecilik içinde bulunduğu belirtilmektedir. Acele etmek, bazen kendi zararına bile olsa her şeyi o anda istemek, vaat edilenlerin tamamının hemen gerçekleşmesini arzu etmek insan doğasında yer alan özelliklerdir. İnsan, genellikle içinde bulunduğu zamanın ötesini düşünmek ister ve geleceği kucaklamak için çaba sarf etmektedir. Acelecilik, insanın anlık dürtülerine yeni düşerek düşünmeden karar vermesine ve hatalı davranışlara sebep olabilmektedir; ancak Allah'a bağlanıp ona dayanarak huzura eren ve her şeyini Allah'a havale ederek sabırla bekleyenler, aceleciliğin dışındadırlar.⁹¹ Allah'a bağlanmak, O'na dayanmak ve sabırla beklemek, insanı acelecilikten uzaklaştırabilmektedir. O'na güvenenler, her şeyin Allah'ın takdirine bağlı olduğunu anlayarak sürecin doğal akışına sabırla uyum sağlayabilmektedir. İnsan, doğuştan getirdiği acelecilik eğilimiyle Allah'a bağlanmak ve sabırla beklemek arasında bir denge kurmalıdır. Bu bilinçli çaba, daha sağlıklı ve düşünceli kararlar alınmasına katkıda bulunabilmektedir.

İnsanın doğasındaki ahlaki zaaflardan bir diğeri, tahammülsüzlüktür. Tahammülsüzlük kısaca, sabırsızlık gösterme hali olarak tanımlanabilir. هَلُوْعًا خُلِقَ الْإِنْسَانُ *“Gerçekten insan pek tahammülsüz bir tabiatla yaratılmıştır.”* (Meâric 70/19). Bu ayette geçen e-Helu' (هَلُوْعًا) kelimesi, çok sabırsız ve sızlanan,⁹² hoş gitmeyen bir şey dokunduğunda hemen üzülp feryat eden bir mal, bir iyilik geldiğinde ise anında onu başkalarından esirgemek anlamına gelmektedir.⁹³ Surenin devamında ise insanın fakirlik, hastalık veya korku gibi bir durumla karşılaştığında çokça şikâyet ettiği açıklanmaktadır. جَزُوعًا الشَّرُّ مَسَّهُ إِذَا مَتُوعًا الْخَيْرُ مَسَّهُ وَإِذَا *“Başına bir fenalık geldi mi sızlanır durur. Ama ona bir nimet nasip olursa kendisinden başkasını yararlandırmaz.”* (Meâric 70/20-21). İnsanın karşılaştığı bu olumsuzluklar ile umutsuzluğa kapıldığı ve her şeyi olumsuz bir şekilde görmeye başladığına vurgu yapılmaktadır.

إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ *“Şu bir gerçek ki insanoğlu çok zalim, çok nankördür!”* (İbrâhîm 14/34). İnsan, sahip olduğu nimetleri kabul etmez ve onlara şükretmezse, bu durum onun kendi nefesine zulmetmesine sebep olabilmektedir. İnsanın zalimliği, özellikle darlık zamanlarında ortaya çıkmaktadır. Bu dönemlerinde insan, şikâyet ederek feryat eder ve kendisini kâfir gibi göstermektedir. İnsan böyle davranarak, sahip olduğu nimetleri takdir etmeyen ve şükretmeyen bir tavır sergilemektedir.⁹⁴ Bu tavır, aslında kendisine yaptığı bir zulümdür. Nankör kişi, genellikle kendisini merkeze alarak çıkar ilişkilerini öncelikli hale getirerek davranışlarını buna göre şekillendirmektedir.⁹⁵ Nankörlük ve zulüm, kâfirin özelliklerindendir. Kâfir, genellikle Allah'a inanmayan veya O'na şirk koşan, nimetleri inkâr eden ve nankörlükte bulunan kişiyi temsil etmektedir. Bu durum, kişinin manevi açıdan sapmış bir durumda olduğunu ve doğru yoldan uzaklaştığını göstermektedir. İslam dini, insanların nimetlere şükretmelerini, tevazu içinde yaşamalarını ve kendilerine ve çevrelerine zulmetmekten kaçınmalarını öğretmektedir. Bu bağlamda, insanın sahip olduğu nimetleri görmezden gelip şükretmemesi, kendisine ve yaratılış gayesine karşı bir nankörlük ve zulüm olarak değerlendirilebilmektedir.

⁹¹ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, c. 10/132.

⁹² es-Sâbüni, *Safvetü't-Tefâsir*, c. 4/91.

⁹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 6/920.

⁹⁴ Nâsirüddîn Ebû Saîd el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'âşî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1418), c. 2/504.

⁹⁵ Hüseyin Peker, *Ruh Sağlığı ve Dini İnanç* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 113.

“Eğer insana tarafımızdan bir nimet tattırır da sonra ondan çekip alırsak tamamen ümitsizliğe düşer, nankörleşir.” (Hûd 11/9). Bu ayette insana sağlık, emniyet ve diğer nimetler verilir, ardından bu nimetler geri alındığında Allah'ın merhametinden umutlarını keserek O'nu inkâra gidildiği ifade edilmektedir. Bu ayet ile aynı zamanda, zor zamanlarda ümitsizliğe kapılan ve nimetler verildiğinde kendini kaybeden insanın kınandığı vurgusu da yapılmaktadır.⁹⁶ İnsanın, Allah'ın verdiği nimetleri takdir etmesi ve şükretmesi, nankörlükten kaçınması ve Allah'a güvenmesi son derece önemlidir.

Acelecilik, tahammülsüzlük, sabırsızlık, hırs ve nankörlük gibi psikolojik unsurlar insanda cimrilik karakterinin ortaya çıkmasında rol oynamaktadır. İnsan içgüdüsel olarak, sahip olduklarına sarılmaya, temelde ihtiyaç sahibi bir varlık olarak ileride ihtiyaç duyacağı düşüncesiyle sahip olduğu şeyleri saklamayı tercih etmektedir. Cimrilik, dar anlamda maddi değerlerin biriktirilmesi ve gerekli yerlerde kullanılmaktan kaçınma hastalığıdır. Maddi mülkün yanı sıra duygusal ve düşünsel özellikleri de kapsamaktadır.⁹⁷ Cimrilik, Kur'an perspektifinde kâfirin karakteristik özelliklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Kâfir, sadece maddi varlıkları biriktirmekle kalmayıp aynı zamanda paylaşma ve yardımlaşma konularındaki sorumluluklardan kaçınan bir tutum benimsemektedir. Bu, kâfirin sadece bireysel çıkarlarını gözetme eğiliminde olduğunu değil aynı zamanda toplumsal sorumlulukları yerine getirmekten kaçındığını da ifade etmektedir. “وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا” (İsrâ 17/100) “İnsan oğlu çok eli sıkıdır!” “Ama kim cimrilik eder, kendisiyle yetinirse güzel karşılığı da yalan sayarsa Biz onu zora sokarız.” (Leyl 92/8-9-10). Seyyid Kutub bu ayetleri insanın kendi nefsi ve malıyla cimrilik yaptığı zaman Allah'ın hidayetinden uzaklaşacağı ve sonucunda Allah'a olan bağlılığını kaybedeceği şeklinde yorumlamaktadır. Bu durumun kişinin varacağı kötü halin en son dereceye ulaşması anlamına geldiğini vurgulamaktadır. Kişi cimrilik yaparak Allah ile olan iletişim bağına kaybederek Allah'ın rızasından uzaklaşmaktadır.⁹⁸

Kur'an'da İnsanın Doğuştan Yazı Yazma Yeteneği: Bir Lütuf ve Görev Olarak Yazı

İnsanın yaratılışından sahip olduğu ve iletişim kurabilmesinde temel bir yol olan konuşma özelliğinin yanı sıra yazı ve okuma gibi becerilerinin de insanın hayatında önemli bir yeri bulunmaktadır. Okumanın ve öğrenmenin insan için ne kadar önemli olduğu, Kur'an'ın ilk vahyinde yer alan *oku* emri ile vurgulamaktadır. “اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ” (Alak 96/3-4-5). Kur'an, insanın diğer canlılar arasındaki üstünlüğünün öğrenme ve öğretme olduğunu, ayrıca insanın bilgi yoluyla kendisini geliştirerek diğer canlılardan ayrıştığını ifade etmektedir.⁹⁹ “عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ” (Alak 96/5) hitabı ile Allah'ın, insana bilmediklerini öğrettiğini ve onu cehalet ışığından kurtararak ilmin aydınlığına kavuşturduğu ifade edilmektedir. Allah, insanı ilimle şereflendirmiş ve bu sebeple diğer yarattığı varlıklardan değerli kılmıştır. İlim, o kadar güçlü ve değerlidir ki, Hz. Âdem (as) ilim sayesinde meleklerle üstün gelmiştir.¹⁰⁰

İnsanın dili geliştirmesiyle birlikte yazma becerisi de ortaya çıkmaktadır. Yazı, insanın doğasından ayrı düşünülemediği gibi bilgilerini paylaşmasını ve diğer insanlarla etkileşim kurmasında da önemli bir yeri bulunmaktadır. Alak Suresi 4.ayette *kalem ile* (بِالْقَلَمِ) kavramı vurgulanmıştır. Kalem, insana vahiy yoluyla gelen bilgilerin yanı sıra tecrübe ile elde etmiş olduğu bilgilerini de kaydedilebileceği bir araçtır.¹⁰¹ Kalem sayesinde pek çok ilim, hikmet ve bilgi yazıya dökülmüş ve kuşaklar boyunca aktarılmıştır. Kalem kutsal kitapların yazımında da

⁹⁶ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsir*, c. 3/78.

⁹⁷ Hayati Aydın, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 1999), 105.

⁹⁸ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, c. 16/244.

⁹⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, c. 5/651.

¹⁰⁰ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsir*, c. 7/367.

¹⁰¹ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, c. 16/283-284.

hayati bir rol oynamaktadır. Allah'ın insana iletmek istediği mesajlar kalem aracılığıyla yazıya dökülmüş ve bu sayede bu önemli bilgiler daha sonraki nesillere ulaşabilmiştir. Kalem, dilin ifade ettiğini yazıya dökerek kalıcı hale getirmektedir. Kalem dilin yerini tutabilirken dil, kalem olmadan tam anlamıyla bir şey ifade etmemektedir. Dolayısıyla kalem, dilin önemli bir tamamlayıcısıdır ve insanlar arasındaki iletişimin güçlenmesine katkı sağlamaktadır.¹⁰² Bu nedenle, kalem kavramı sadece fiziksel bir aracı ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda okuma, yazma ve bilgiyi kapsayan geniş bir anlam ifade etmektedir.

İnsanın Doğuştan Getirdiği Utanma Duygusu: Fitri Haya

İnsandaki temel duygu merkezi, sahip olduğu şeyleri arzulama ve onlara yönelmenin yanı sıra hoşla gitmeyenlerden de kaçınma ve istememe gibi işlevsellik göstermektedir. Utanma duygusu da bu merkezde yer alan duygulardan birisidir.¹⁰³ Râgıb el-İsfahânî'ye (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) göre, utanma duygusu insana özgü temel bir özelliktir ve Allah tarafından sadece insana verilmiştir. Bu utanma duygusu, kişinin içgüdüleri tarafından yönlendirilir ve onu sadece kötülük yapan bir varlık olmaktan alıkoymaktadır.¹⁰⁴ Utanma hissi, genellikle kişinin kabul edilemez bir davranışta bulunduğu bilincine vardığı zaman uygunsuzluk duygusuyla birlikte ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁵ Utanma, diğer insanlar karşısında yüz kızartıcı bir duruma düşme, alay edilme ya da aşağılanma hissiyle birlikte ortaya çıkan bir duygudur. Haya ise, utanma ve sıkılma duygusunun yanı sıra, ahlaki değerlere bağlılık, Allah korkusu, edep ve namus gibi kavramları da içermektedir.¹⁰⁶ Haya, dini ve fitri olarak iki kategoriye ayrılmaktadır. Fitri haya, insanların yanında bedeninin örtülmesi gereken yerlerini kapatmayı ve göstermemeyi içerirken, dini haya, insanların ve Allah'ın huzurunda ahlaklı ve saygı dolu bir tavır sergilemeyi ifade etmektedir.¹⁰⁷

İnsanın içsel bir özelliği olarak kabul edilen, fitri haya kavramı, Kur'an'da قَلَمًا ذَاقًا الشَّجَرَةَ “Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar.” (A'râf 7/22). فَآ كَلَا مِنْهَا فَبَدَّتْ لَهَا سَوَائُهَا وَطَفًا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ “Nihayet ikisi de o ağaçtan yediler. Bunun üzerine mahrem yerleri kendilerine göründü, üstlerini cennet yaprağıyla örtmeye çalıştılar.” (Tâhâ 20/121) ayetlerinde vurgulanmaktadır. Bu ayetlerde belirtilen, bedeninin örtülmesi gereken yerlerin kapatılması ve gösterilmemesi, fitri haya duygusunun doğal bir yansımasıdır. Bu durum, insanın kendiliğinden utanma duygusu geliştirdiğini göstermektedir. Seyyid Kutub, söz konusu ayette cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar ifadesinden Hz. Âdem (as) ve Hz. Havvâ'nın gözlerinin görmediği ayıp yerlerinin ortaya çıkması sonrasında, bahsedilen ayıp yerlerin fitrata uygun olmayan avret mahalleriyle ilgili olduğu, bu mahallerin açılmasının, fitratın bozulması ve cehaletin etkisiyle mümkün olabildiği şeklinde yorumlamaktadır.¹⁰⁸ Utanma duygusu, Kur'an'da bahsi geçen yasak meyvenin yenilmesi sonrasında Hz. Âdem (as) ve Hz. Havvâ tarafından hissedilmesi, fitri bir olgu olarak değerlendirilebilir. Bu durumda, utanma duygusunun doğuştan var olduğu ve belirli bir tecrübenin yaşanmasını gerektirmeden ortaya çıkabileceği ifade edilebilmektedir. Utanmanın gerçekleşmesi, dış etkilerden ziyade kendi içsel duyguların bir yansıması olarak kabul edilebilmektedir. Cennet yaprakları ile örtünme ise, insanın kendini koruma ihtiyacının bir yansıması olarak değerlendirilebilir ve utanma duygusunun farkındalığını oluşturabilir.¹⁰⁹ Bu nedenle, yasak meyveyi yedikleri sonrasında utanma duygusunun yaşandığı, insan fitratının temel bir özelliği olarak kabul edilebilmektedir.

¹⁰² Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Daru İhyai Turasi'l-Arabi, 1420), c. 23/259-260.

¹⁰³ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an'da İnsanın Karakteri* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2017), 180.

¹⁰⁴ Râgıb el-İsfahânî, çev. Abdî Keskinsoy, *İslamın Ahlaki İlkeleri* (İstanbul: Beşikçi Yayınevi, 2000), 269.

¹⁰⁵ Ali Haydar Taner, *Psikoloji* (İstanbul: Maarif Matbaası, 1940), 192.

¹⁰⁶ Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996), 474.

¹⁰⁷ Ahmed Rıfât, *Ahlak Sözlüğü Tasvir-i Ahlak*, çev. Hüseyin Algül (Büyüyen Ay, 2021), 124.

¹⁰⁸ Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'ân*, c. 6/39.

¹⁰⁹ Kasapoğlu, *Kur'an'da İnsanın Karakteri*, 206.

Bireyin iradesi dışında ortaya çıkabilmesi, öğrenme süreci olmaksızın hissedilebilmesi ve insanların genellikle ayıplarını gizlemek için kendiliğinden utanması, bu görüşü destekleyen diğer kanıtlar arasında sayılabilmektedir.

İnsanın Varoluşundan Gelen Ölümsüzlük İsteği

İnsanlık tarihi boyunca, ölüm gerçeği insanların hayatlarına birçok şekilde etki etmiştir. İnsanlar, ölümün doğal bir süreç olduğunu kabul etmekle birlikte, bu gerçekle yüzleşmek zorunda kalmaktadırlar. Modern dönemde de ölüm gerçeği insanı düşünmeye ve araştırmaya sevk etmektedir. Bu durum, insanı ölümsüzlük arayışına itebilmektedir. Ölümsüzlük arayışı, insanın ölüm karşısında hissettiği çaresizlik duygusundan kaynaklanmaktadır. İnsan, ölüm gerçeğiyle yüzleşmekten kaçınmak için farklı yaklaşımlar ve arayışlar içine girebilmektedir. Ölüm, düşünce ya da tecrübe yoluyla karşılaşılan evrensel bir gerçektir. İlk bakışta doğal bir olay olarak görünse de her insan kendisini ölüm gerçeği karşısında kolayca boyun eğmeye hazır hissetmeyebilmektedir. Her insanın içgüdüsel olarak taşıdığı hayatta kalmak ve sonsuz yaşam arzusu, hayatın sonunu getiren ölüme karşı gösterilen tepkilerin ilk ve en derin kaynağını oluşturmaktadır. Bu durumda, psikolojik bir çelişki yaşanır; ölümün varlığı kabul edilirken, aynı zamanda ondan kurtulmak istenmektedir.¹¹⁰

İnsanın doğasında bulunan ölümsüzlük arzusunun belirgin bir örneği, Kur'an-ı Kerim'de şeytanın Hz. Âdem'i (as) sonsuzluk ağacı ile kandırdığı böylece ilk günahın temel nedeninin, ölümsüzlük arzusu sonucu ortaya çıktığı ifade edilmektedir. *فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَى* “Derken, şeytan şöyle diyerek onun kafasını karıştırdı: Ey Âdem! Sana sonsuzluk ağacının ve son bulmayacak bir hükümlerliğin yolunu göstereyim mi?” (Tâhâ 20/120). İnsanın arzuları arasında ömrünün sınırlı ve gücünün kısıtlı olması nedeniyle uzun ömür ve kayıtsız bir hakimiyet sahibi olma isteği yer almaktadır. Kutub bu ayeti, İnsanın ölümsüzlük arzusuna ve güçsüzlüğüne odaklanan şeytan, Hz. Âdem'in (as) en hassas noktalarına dokunarak onu tuzağına düşürmüştü. Hz. Âdem (as), insan fıtratı ve zaafılarını taşıyan bir varlık olduğu için şeytanın tuzaklarına karşı direnç gösteremediği şeklinde yorumlamaktadır.¹¹¹

Ölümsüzlük arzusu, insan tabiatındaki en temel özelliklerden birisidir ve ahiret inancı bu arzusunun temelinden hareket ederek güç kazanmaktadır. Ahiret inancına sahip olanlar, hiçliğin yok oluşunun korkutucu tehdidinden kurtularak, varlıklarının ve değerlerinin sürekliliğini güvence altına almış olmaktadır. Ölüm sonrası devam eden sonsuz bir hayat fikri ve inancı öncelikle inanan kişiye, kimliğinin asla yok olmayacağı ve arzuladığı sonsuzluğa ulaşacağı müjdesini vermektedir.¹¹² Kur'an, insanın korku duyduğu durumlarda korkmamaya yönelik tavsiyelerde bulunmaktadır. *وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوٌّ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ* “bu dünya hayatı hakikatte sadece bir oyun ve eğlenceden ibarettir; ahiret yurduna gelince işte asıl hayat odur; keşke bunu bilselerdi!” (Ankebût 29/64). İnsana dünya hayatı sınırlı ve geçici, ahiret hayatı ise, ebedi olarak sunulmaktadır.¹¹³ İnsanın yok olma korkusuna karşılık, dünya yaşamının sınırlı olduğu ve nimetlerinin geçici olduğu, ahiret yaşamının ise gerçekten sonsuz, bitmeyen bir hayat olduğu, ölümün de sadece bu sınırlı dünya yaşamından sonsuz ve devam eden bir hayata geçiş aşaması olduğu ifade edilmektedir.¹¹⁴

Bu nedenle insanda varoluşundan itibaren, psikolojik bir gerçeklik olarak, ölümsüzlük arzusu mevcuttur. Yaşama isteği insanın en derin ve güçlü arzularından birisidir. Sonsuza kadar kesintisiz bir yaşam arzusu, yok olmama hissi ve hayatın sürekliliği algısı, insanın çocukluk döneminden itibaren var olan ve yaşanan psikolojik gerçekleridir. Özellikle çocuklar, hayatın devam edeceğinden şüphe duymazlar ve kendilerini bilinçsiz bir şekilde ölümsüz olarak

¹¹⁰ Hayati Hökelekli, *Psikoloji, Din ve eğitim Yönüyle İnsani Değerler* (İstanbul: Dem Yayınları, 2013), 22-23.

¹¹¹ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, c. 10/84.

¹¹² Hayati Hökelekli, *Ölüm, Ölüm Ötesi Psikolojisi ve Din* (İstanbul: Dem Yayınları, 2008), 151-152.

¹¹³ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, c. 11/385.

¹¹⁴ M. Osman Necati, *Kur'an ve Psikoloji* (Ankara: Fecr Yayınları, 2021), 97.

algılarları.¹¹⁵ İnsan hayatının sona ermesiyle birlikte varoluşunun da yok olacağı düşüncesiyle karşı karşıya kaldığı zaman, ölüm korkusu, kaygısı ve endişesi doğmaktadır. Bu nedenle, ölümsüzlük inancıyla bu korkudan kurtulmanın yollarını aramıştır.¹¹⁶ Din, sonsuz bir hayat vaat ederek, insanın Allah'a yönelmesine yardımcı olan önemli bir faktördür. Kur'an'da ölümün bir geçiş süreci olduğu ve ölüm sonrası bir hayatın var olduğu ifade edilmektedir. Ahiret inancı, insanın ölümü anlama ve anlamlandırma konusunda önemli bir role sahiptir. Bu inanç, insanın ölüm gerçeğiyle yüzleşmesine yardımcı olmakta ve ona bir umut kaynağı olabilmektedir. İnsanın sonsuzluk arzusu, ahiret inancının temelini oluşturmaktadır. Kişinin ölümlü olduğunu ve dünya hayatının sınırlı olduğunu kabul etmesine yardımcı olmaktadır. Bu inancın, kişinin ölümsüzlük arzusunu yenmesine etkisi olabilmektedir. Böylece, kişinin ölümsüzlük arzusu, ahiret inancının etkisiyle azalabilir ve kişinin hayatında güçlü bir motivasyon kaynağı olarak işlev görebilmektedir.

İnsanın Doğuştan Gelen Merhamet ve Sevgisi: Evlat Sevgisi

Merhamet, acıma duygusunu içeren ve insanın düşüncelerine ve davranışlarına etki eden geniş kapsamlı bir duygudur. İnsan doğası, şefkat ve merhamet gibi duyguları içeren evrensel bir özellik taşımaktadır. Bu özellik, sadece insanda değil, tüm canlılarda var olan bir yapıdır. Bu doğuştan gelen özelliğin insan davranışlarına etkisi, kişinin başka bir kişinin acısı veya zor durumu karşısında duyduğu hassasiyet ve empati ile sonuçlanmaktadır.¹¹⁷ Sevgi, bir bireyin kalbinin uygun bulduğu bir şeye yönelmesi olarak tanımlanabilir. Sevgi, yakın çevreye - çocuklar, eş, ebeveynler ve akrabalar- duyulan sevgi gibi kişisel ilişkilerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda Allah, peygamberler, alimler, vatan sevgisi gibi kutsal değerlere yönelik olabilmektedir. Bununla birlikte, sevgi sadece manevi değerlere yönelik olmayıp, aynı zamanda maddi olarak yaşam kalitesini artıran faktörlere de yönelebilmektedir. Bu bağlamda, sevginin farklı boyutları, bireyin yaşamını zenginleştiren ve anlamlandıran çeşitli yönleri içermektedir.¹¹⁸

Kur'an, sevgi ve merhametin İslam dinindeki önemine dair birçok vurgu bulunmaktadır. Bu vurgular arasında evlat sevgisi gibi spesifik konuların da yer alması, ailenin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Babaların evlatlarına gösterdiği sevgi ailelerin sağlıklı bir şekilde gelişmesi için hayati bir rol oynamaktadır. Evlatlar, babalarının mutluluk ve başarılarına ortak olurken, onların güç ve makam kaynağı olarak hayatlarına yön vermektedirler. Hz. Zekeriyya'nın (as) en önemli mirası, İsrailoğulları'nın önde gelen peygamberlerinden biri olarak üstlendiği ve yürüttüğü hakkın çağrısı idi. Ölümünden sonra yerine geçecek yakınlarının mirasına uygun şekilde sahip çıkamayacaklarına inandığı için,¹¹⁹ Kur'an'da Hz. Zekeriyya (as) *“وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا يَرْثُنِي وَيَرِثْ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا”* *Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum; karım da kısırdır. Tarafından bana yerimi alacak bir halef ver; o, Ya 'küb hânedanına da vâris olsun; Rabbim, onu rızana erdir!”* (Meryem 19/ 5-6) bir erkek evlat verilmesi için Allah'a dua ettiği ve bu dua sırasında kendisinin yerini alacak bir halef verilmesini, ayrıca bu halefin Ya 'küb hanesine de varis olmasını istediği ifade edilmektedir.¹²⁰ Hz. Nuh (as) kendisini yalanlayanlar arasında yer almasına rağmen, babalık görevini yerine getirerek oğlu için şefkat, merhamet ve sevgi dolu bir çağrıda bulunarak onu gemiye davet ettiği belirtilmektedir. *“هَٰذَا فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ”* *Haydi yavrum gel, sen de bizimle birlikte gemiye bin, kâfirlerle beraber olma! diye seslendi.”* (Hûd 11/42). Hz. Yakub'un (as) oğlu Yusuf'un kayboluşu nedeniyle duyduğu yoğun üzüntünün etkisiyle sürekli ağlayarak yaşadığı acı vurgulanmaktadır. *وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسْفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ وَأَبْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ*

¹¹⁵ Hökelekli, *Ölüm, Ölüm Ötesi Psikolojisi ve Din*, 162.

¹¹⁶ Peker, *Din Psikolojisi*, 83-84.

¹¹⁷ Peker, *Ruh Sağlığı ve Dini İnanç*, 129.

¹¹⁸ Hökelekli, *Psikoloji, Din ve eğitim Yönüyle İnsani Değerler*, 15/20/21.

¹¹⁹ Kutub, *Fi Zılâli 'l-Kur'ân*, c. 9/492.

¹²⁰ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsir*, c. 3/481.

فَهُوَ كَظِيمٍ “Onlardan yüz çevirdi, “Âh Yusufum âh! İçim yanıyor!” diyordu. Sonunda üzüntüden gözlerine boz geldi. Artık kederini içine gömüyordu.” (Yûsuf 12/84). Hz. Yakub (as), kendisini yalnız ve terk edilmiş hissederken, oğlu Yusuf’a duyduğu özlem ve acı sonucunda gözlerinin kapandığı ifade edilmektedir. Bu tasvir, evladı için üzülen bir babanın acıklı durumunu yansıtmaktadır.¹²¹ Yine Kur'an-ı Kerim’de Hz. İbrahim (as), hayatı boyunca süren yalnızlığından dolayı Rabbine yönelerek, imanlı bir nesil ve iyi bir evlat dilediği ifade edilmektedir. الصَّالِحِينَ مِنْ لِي هَبْ رَبِّ “Rabbim! Bana iyilerden olacak bir evlat ver!” şeklinde Allah’a dua ettiği ifade edilmektedir. Bu duanın kabul edildiği, kendisine akıllı ve iyi huylu bir erkek çocuğu müjdelendiği ise yine aynı suresinin belirtilmiştir حَلِيمٍ بَعْلَامٍ فَيَشْرُتَاهُ “Bunun üzerine kendisine akıllı ve iyi huylu bir erkek çocuğu olacağını müjdeledik.” (Sâffât 37/ 100-101).

Tüm bu hususlar göz önüne alındığında, insandaki temel duygusal özelliklerden biri olan evlat sevgisi Kur'an’da vurgulanmış bir kavramdır. Kur'an, babaların evlatlarına gösterdikleri sevginin ailelerin sağlıklı bir şekilde gelişmesine katkı sağladığını özellikle belirtmektedir. Babaların evlatlarına duyduğu bu sevgi, aile içinde birlik ve dayanışmayı desteklerken, aynı zamanda evlatların kişisel gelişimlerine olumlu etkiler yapmaktadır. Kur'an’da bahsedilen peygamberlerin ve kutsal kişilerin evlatlarına gösterdikleri sevgi ve özlem, insanlık değerlerine bağlılığı ve toplumsal sorumluluğunu yansıtmaktadır. Evlat sevgisi, ailenin devamlılığını sağlar ve gelecek nesillere aktarılacak değerlerin temelini oluştururken, bireyin içsel gelişimini destekleyerek insanlıkla olan bağlarını güçlendirmektedir. Bu sevgi, toplumun bir arada tutucu gücü olarak da önemli bir rol oynamaktadır.

İnsanın Doğuştan Getirdiği Doğruluk Eğilimi

Doğruluk; kesinlik, dürüstlük, açık yüreklilik ve samimiyet gibi anlamlara sahiptir. İnsanın söz ve davranışlarında doğruluk, dinler ve ahlaki değerler sistemi içinde insan karakterinde önemli bir yer tutmaktadır. Doğruluk, insan karakterinin en önemli özellikleri biri olarak kabul edilmektedir. Bu erdem, kişinin çevresi ile olan ilişkilerinde güven duygusu kurması ve saygın bir kişi olmasını sağlamaktadır. Bu sebeple doğru olmak, doğruyu söylemek, insanın iyi bir itibar oluşturabilmesi için gerekmektedir. Doğruyu söylemek, kişisel gelişim ve toplumun refahı için kritik bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, doğruluk evrensel olarak kabul edilir ve bütün toplumlarda övgüye layık görülmektedir.¹²²

Doğruyu benimsemek ve doğru olmak inanan ve inanmayan herkes için değerlidir. Doğruluk, insan karakterinin temel taşlarından biri olarak kişinin kendine olan saygısını ve öz güvenini korumasına ve saygınlık kazanmasına yardımcı olmaktadır. Kur'an’da Hz. Salih’in (as) kavminden bazı insanların aralarında, Hz. Salih’i (as), ailesini ve ona tabi olanları gece baskınıyla öldürmek için plan yaptıklarını, daha sonra da suçlarını örtbas etmek için böyle bir olaydan haberlerinin olmadığını ve doğruyu söylediklerine dair yemin ederek yakınlarını kandırmaya çalıştıklarından bahsedilmektedir. قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ “Allah’a ant içerek aralarında şöyle konuştular: Gece baskınıyla onu ve ailesini öldürelim, sonra velisine, ‘Biz Salih ailesinin öldürülmesi sırasında orada değildik, gerçekten doğru söylüyoruz’ diyelim.” (Neml 27/49). İnkârcılar yalanın çirkinliğine inanarak hareket etmektedirler. Allah’ın nebisini öldürmeyi planladıkları sırada bile yalancı olmaya razı gelmemektedirler. İslamiyet’e ait dini ve ahlaki yasakları bilmeyen hatta bunları aklından bile geçirmemiş inkârcılar içinde bile doğru olma arzusu olduğunu ortaya koymaktadır.

İnsanı doğru olmaya sevk edebilecek motivasyonun kaynağı önemlidir. Özellikle, kişinin Allah’ın onu her davranışını gördüğü bilinciyle hareket etmesi ve doğruluğunun yine Allah tarafından değerlendirileceği kaygısına sahip olması, motivasyonun gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır. Kur'an’da, doğruluk ile ilgili ahlaki unsurları geniş bir şekilde içinde barındıran, özellikle peygamberler ve müminlerin sıfatı olarak sâdıq kelimesi kullanılmaktadır.

¹²¹ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur’ân*, c. 8/471.

¹²² La Bruyere, *Karakterler*, çev. Bedîa Kösemihal (İstanbul: Sosyal Yayınları, ts.), 277.

Sıdk, Arapça bir kelime olup, dürüstlük, samimiyet ve doğruluk anlamlarını taşımaktadır. Sıdk, kişinin sözlerinin kalbiyle örtüşmesi, kişinin samimiyet ve dürüstlük ilkelerine bağlı kalması, sözleriyle kalbi arasında uyum olduğu anlamında gelmektedir.¹²³ Yüce Allah Kur'an'da Hz. Yusuf'un (as) eski hapisane arkadaşının Hz. Yusuf'un (as) yalan söylememe özelliğini vurgulayarak يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ “Ey doğru sözlü kişi” (Yûsuf 12/46) şeklinde hitap ettiğini, Hz. İdris (as) yaşamı boyunca hiçbir zaman doğruluktan ayrılmadığı ve Allah'ın ayetlerine olan inancı, tasdik etmedeki samimiyeti ve sağlamlığını siddîk (صِدِّيق) kelimesi ile ifade etmektedir.¹²⁴ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا “O, pek doğru bir insandı ve bir peygamberdi.” (Meryem 19/56).

Sonuç

Kur'an'a göre insan akıl, irade, ruh, konuşma, bilme ve tedbir alma gibi yeteneklerle donatılmış seçkin bir varlıktır. İnsanın temel amacı, Allah'a ibadet etmek ve O'nun emirlerine uygun yaşam sürmektir. İslam'da dini irade, insanın Allah'a itaat, iman, ibadet ve O'nun emirlerini yerine getirme konusundaki içsel motivasyonunu ifade etmektedir. İnsanın iradesi, tercihleri ve eylemleriyle sorumlu olup ahiret hayatını da etkilemektedir. Din duygusu, insanın içsel bir arayışdır ona anlam katarak, güven ve huzur vermektedir. İnsanın dini iradesi, ahlaki değerleri ve toplumsal ilişkileri şekillendirmektedir. Bu önemli faktör, İslam inancında vurgulanır ve insanın dünya hayatını ve ahiretteki kaderini belirleyen bir rol oynamaktadır. İnsanın akıl ve din duygusu, inancını güçlendirerek doğru yolu bulmasına yardımcı olmaktadır. Din duygusu, akıl ile insanı doğru yola yönlendirmektedir Kur'an'da korku ve ümit duyguları vurgulanmaktadır. İnsan içindeki fitrata uygun olarak Allah'a yönelmeli, korku ve ümit duygularını dengelemeli ve akıl sahibi olarak dinini anlamalıdır. İnsanın içsel doğasını anlamak, onun özünde var olan karakteristik özellikleri ve potansiyeli keşfetmek anlamına gelmektedir. İnsan, irade sahibi bir varlık olarak düşünebilir, seçimler yapabilir ve eylemlerinin sonuçlarına katlanabilmektedir. İnsanın doğuştan sahip olduğu tahammülsüzlük, acelecilik, nankörlük, zulüm ve cimrilik gibi ahlaki zaafı da bulunmaktadır.

İnsanın doğuştan getirdiği doğruluk eğilimi, eğitim ve kültürel etkilerle geliştirilebilmektedir. İslam ahlakında doğruluk temel bir erdem olarak kabul edilmektedir. İman ile doğruluk arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Doğruluk, iç huzurunu korumaya ve toplumda güvenilir olmaya yardımcı olmaktadır. İnsanın doğuştan gelen ve ahlaki bilinci şekillendiren temel bir duygu olan Fıtri haya, insanın bedenini koruyucu bir mekanizmadır ve ahlaki davranışlara katkı sağlamaktadır. Ölümsüzlük arzusu, insanın doğasında temel bir özelliktir ve ölüm gerçeğiyle baş etmeye yönelik insanın içgüdüsel bir çabasıdır. Ahiret inancı, insanların ölümü anlamlandırmasına ve sonsuz bir hayata olan umutlarını korumalarına yardımcı olmaktadır. Ahiret inancı, ölüm korkusunu azaltarak ve sonsuzluğa olan inancı pekiştirerek insanın hayatında önemli bir rol oynamaktadır. Sevgi ve merhamet, toplumsal uyum ve barışın temel taşlarındandır. Kur'an'da merhametli ve sevgi dolu olma teşvik edilmektedir. İnsanın içinde doğuştan var olan bu duygular, insanların birbirleriyle bağlarını güçlendirerek, anlamlı bir dünya yaratmada önemli rol oynamaktadır. Evlat sevgisi gibi özel bağlar da sevgi ve merhametin bir yansımasıdır. İnsanlık için sevgi ve merhameti güçlendirmek önem arz etmektedir. Kur'an insanın öğrenme yeteneğine vurgu yapar ve ona bilgi edinme sorumluluğu vermektedir. Dil, insanın öğrendiklerini paylaşmasını ve iletişim kurmasını sağlayan önemli bir araçtır. Dilin yanı sıra yazı ve okuma gibi beceriler de insanın hayatında önemli yer tutmaktadır. Kalem, ilimlerin ve bilgilerin yazıya dökülmesinde ve aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yazı, insanın düşüncelerini net ve kalıcı bir şekilde ifade etmesini sağlayarak, öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır. Kalem sayesinde ilimler, hikmetler ve kutsal kitaplar yazıya dökülmüş ve gelecek nesillere aktarılmışlardır. İnsan, elde etmiş olduğu bilgiyi,

¹²³ Abdülkerim b. Hevâzin Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi*, çev. Dilaver Selvi (İstanbul: Semerkand Yayıncılık, 2005), 99.

¹²⁴ es-Sâbüni, *Safvetü't-Tefâsir*, c. 3/494.

yazı yazma yeteneği ve kalem aracılığı ile kalıcı hale getirerek aktarılabilir. Yazma, insanın doğasından ayrı düşünülemez; çünkü insanın kendisini ifade edebilmesi için doğal bir araç olarak önem arz etmektedir. İnsan konuşarak düşüncelerini ve bilgilerini doğrudan aktarmaya çalışır; ancak yazıyı kullanarak düşüncelerini daha net ve anlaşılır bir şekilde ifade edebilmektedir.

Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından 2209a kodu kapsamında sağlanan maddi destekle yürütülen “Kur’an’da insanın Doğası” isimli 1919B012107480 numaralı projeden türetilmiştir.

Kaynakça

- Aydın, Hayati. *Kur’an’da İnsan Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1999.
- Bahadır, Abdülkerim. *Din Psikolojisi*. Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, 7. Basım, 2010.
- Beyzâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd. *Envârü’t-tenzîl ve esrârü’t-te’vîl*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar’aşlî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1418.
- Dogan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.
- Esed, Muhammed. *Kur’an Mesajı (Meal – Tefsir)*. çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 2015.
- Hökelekli, Hayati. *Ölüm, Ölüm Ötesi Psikolojisi ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları, 2008.
- Hökelekli, Hayati. *Psikoloji, Din ve eğitim Yönüyle İnsani Değerler*. İstanbul: Dem Yayınları, 2013.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2007.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur’an’da İnsanın Karakteri*. Ankara: Gece Kitaplığı, 1. Basım, 2017.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin. *Kuşeyri Risalesi*. çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand Yayıncılık, 2005.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zılâli’l-Kur’ân*. çev. Bekir Karlığa vd. 16 Cilt. İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 4. Basım, ts.
- La Bruyere. *Karakterler*. çev. Bedia Kösemihal. İstanbul: Sosya Yayınları, ts.
- Necati, M. Osman. *Kur’an ve Psikoloji*. Ankara: Fecr Yayınları, 5.baskı., 2021.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 20. Basım, 2022.
- Peker, Hüseyin. *Ruh Sağlığı ve Dini İnanç*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2017.
- Râgıb el-İsfahânî, çev. Abdi Keskinsoy. *İslamın Ahlaki İlkeleri*. İstanbul: Beşikçi Yayınevi, 2000.
- Râzî, Fahrüddin. *Mefâtihi’l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Daru İhyai Turasi’l-Arabi, 3. Basım, 1420.
- Rıfat, Ahmed. *Ahlak Sözlüğü Tasvir-i Ahlak*. çev. Hüseyin Algül. Büyüyen Ay, 2021.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü’t-Tefâsir*. çev. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz. 7 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1995.
- Taner, Ali Haydar. *Psikoloji*. İstanbul: Maarif Matbaası, 1940.
- Zemahşerî, Ebü’l-Kâsım Mahmûd. *el-Keşşâf ‘an hakâ’iki gavâmi’i’t-tenzîl ve ‘uyûni’l-eşkâvîl fî vücûhi’t-te’vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Daru’l-Kitabi’l-Arabi, 3. Basım, 1407.

CHAPTER 2:
HISTORY, CULTURE, SOCIOLOGY, AND POLITICS /
TARİH, KÜLTÜR, SOSYOLOJİ VE POLİTİKA

HERODOT TARİHİNİN IŞIĞINDA MEZOPOTAMYA'DA TARİHSEL VE KÜLTÜREL GELİŞMELER (BABİL ÖRNEĞİ)

Ardalan Mohammed AHMED

Dokuz Eylül Üniversitesi, Tarih Bölümü

ardalan.ahmed87@gmail.com, ORCID:0000-0002-5852-2202

Giriş

MÖ 5. yüzyılda (484-425) yaşamın ünlü Yunan tarihçi Herodot, dünya kütüphanelerine Eskiçağ ile ilgili çok sayıda önemli bilgi bırakan klasik dönem tarihçilerinin en önemlisi ve ilkidir. Eskiçağ ile ilgili ansiklopedik bilgiler bırakan ilk tarihçidir. Bu yüzden “tarihin babası” olarak tanınmaktadır. MÖ 450-420 yılları arasında Yunanca yazdığı “Herodot Tarihi” adlı kitabında Akdeniz ve Batı Asya ülkelerinin siyasi durumu, coğrafyası ve medeniyetiyle ilgili bilgiler yer almaktadır. Bahsi geçen kitapta, MÖ 6. yüzyıl ile 5. yüzyılın başlarına kadar insanlığın gelişimi ortaya konulmuştur. Kitapta yer alan Fars, Mezopotamya, Mısır, Arap ülkeleri, Kuzey Afrika, Yunanistan ve Rum tarihine bakıldığında Herodot’un karmaşık siyasi ve güvenlik şartlarında uzun ve uzak seyahatler yaptığını söyleyebiliriz. Dönemin zor ulaşım araçlarıyla tarihi bilgiler edinmek amacıyla Avrupa, Asya ve Afrika ülkelerini ziyaret etmiştir.

Herodot, kitabında bilgilerine yer verdiği ülkeleri ziyaret ettiğini iddia etse de, birçok tarihçi Yunanistan dışındaki ülkeler hakkında onun verdiği bilgiler konusunda şüphelidir. Yunanistan hakkında verilen bilgiler analiz edildiğinde detaylı ve özenli bir şekilde dönemin siyasi, coğrafi ve sosyal durumunun ortaya konulduğu görülmektedir. Fakat Yunanistan dışındaki ülkeler hakkında verilen bilgilerin ise yanlış ve yetersiz olduğu gözlemlenmektedir. Herodot, kitabında özellikle Babil hakkında verdiği bilgilerle, Mezopotamya’ya yaptığı ziyarete okuyucuyu inandırmak ister. Fakat eserde, bazı bilgilerin gerçekten, ülkenin tarihi ve coğrafyası ile uyuşmadığı görülmektedir.

Bu çalışmada Herodot’un Babil ile ilgili verdiği bilgilerin doğruluğunu yeniden yorumlamaya çalışacağız. Bu doğrultuda daha önce keşfedilen tarihi eserler ve çivi yazılarına başvurulacaktır. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Babil’in mimarisi, tapınakları ve dini durumunun yanı sıra dönemin yaşam tarzını ortaya koyarak Herodot’un yanlış verdiği bilgileri tespit edilmeye çalışılacaktır. İkinci bölümde ise, Babil’in siyasi, sosyal ve günlük yaşamına ışık tutacak ve bu konuda, Eski Yakın Doğu tarihiyle ilgili ana kaynaklardan faydalanacağız. Konuya daha fazla açıklık getirmek amacıyla Herodot’un kitabındaki bilgiler olduğu gibi verilir yorumlar yapılacaktır.

Babil’in Mimarisi ve Tapınakları

Herodot, Babil ile ilgili ilk olarak, Babillilerle temasa geçen Lidyalı Alyattes’in oğlu Krezüs’ün¹²⁵ duyduğu nefretten bahsederken şöyle demektedir; “Krezüs ise... Karşılıklı anlaşma yaptıkları Babilliler ve onların kralları Nabonidus¹²⁶ ile iletişime geçmek istedi.” Herodot burada MÖ 28 Mart 85’te Lidyalılar ile Medler Devleti arasında imzalanan antlaşmaya atıfta bulunmaktadır. Prens Nayunaid, bu iki ülke arasında barışı sağlamayı başaran arabulucu olmuştur. Öncesinde ise iki devlet arasında “güneş tutulması savaşı” (Thales Tutulması) denilen savaş yaşanmıştır. Bu ismin verilmesinin nedeni ise savaş sırasında güneş tutulmasının yaşanmasıdır. Bu tutulma, her iki tarafın da karamsarlığa düşmesine neden olmuş; akabinde yapılan anlaşma, Med kralı

¹²⁵ Lidya’nın en ünlü kralıdır. MÖ 560-546 yılları arasında hüküm sürmüştür. Babası II. Alyattes’tir. Kur’an-ı Kerim’de Karun adıyla geçmektedir. O kadar büyük bir servet biriktirmiştir ki, atasözlerine konu olmuştur. Ahamenişlerin kralı Cyrus tarafından yenilgiye uğratılmış ve ardından MÖ 46 yılında başkenti, Perslerin eline geçmiştir. (Bakır, 1978: 210; Contino, 1979: 165) Topraklarında doğal olarak bulunan ve altın -gümüş alaşımı olan “elektrum” a sahip olmaları, zenginliklerinin ana kaynağı olmuştur (Anahid, 2002: 244)

¹²⁶ Babil’in 11. Hanedanlığı’ndan, Yeni Babil İmparatorluğu’nun son kralıdır. MÖ 555-539 yılları arasında hüküm sürmüştür. Hükümdarlığı sırasında Babil, Ahameniş Perslerinin eline geçmiştir (MÖ 539).

Keyhüsrev'in oğlu Astyages'in Lidya kralı Alyattes'in kızı Aretis ile evlenmesiyle kurulan siyasi akrabalıkla pekişmiştir. Bu evlilik bir dizi şiddetli savaş yaşamış olan Lidya¹²⁷ ve Med arasındaki anlaşmanın uygulanmasını hızlandırmıştır (Smith, 1988: 23).

Herodot, Babil binalarının diğer ülkelerin, özellikle de Lidya binalarına olan üstünlüğünü şu sözlerle ifade eder; “Lidya çoğu ülkeden farklıdır... Ancak şunu belirtmek gerekir, öyle büyük bir heykele sahiptir ki, onunla ancak Mısır ve Babil yapıları yarışabilir. Bu heykel, Krezüs'ün babası Alyattes'in anıt mezarıdır.” (Herodot, 1.103) Bu kanıtlanmış tarihsel bir gerçektir. Babil, o dönemde yüksek binalarının eşi benzeri olmayan mimarisiyle, dünyanın yedi harikası arasında yer alan Asma Bahçeleri ile meşhurdur.

Herodot'a göre; “Cyrus¹²⁸ ayrıldı... Düşüncelerini Babil'in fethine yönlendirmişti. Ordunun başında Babillilere seferler düzenliyordu.” (Herodot, 1.104). Ahameniş Kralı II. Cyrus'un düşündüğü ve planladığı şey gerçekten de budur. Ardından MÖ 39 yılında Babil'i işgal ederek bunu başarmıştır. Herodot Babil'den şöyle bahseder:

“Babil ucu bucağı olmayan bir ovada yer almaktadır. Muhteşem bir çevreye sahip olup uçsuz bucaksız bir kenttir. Çevresi 14 mil genişliğindedir¹²⁹, uzunluğu ise 56 milden daha fazladır. Yeryüzündeki diğer bütün kentlerden daha yüksek olan binaları vardır. Su ile dolu geniş, derin bir hendek ile etrafı çevrili durumdadır. Ortasında, 50 arşın genişliğe¹³⁰ ve 2 arşın yüksekliğe sahip çok büyük bir duvar yer almaktadır.” (Herodot, 1.114)

Herodot'un, Babil'den bu şekilde bahsetmesi hatalar içermektedir. Arkeolojik araştırmalar, Babil'in 11. hanedanlık döneminde planının hemen hemen dikdörtgen biçiminde olduğunu ortaya koymuştur. Akarlar bunu çepçevre saran duvarların taslağını çıkarmışlardır. Babil, o dönemde antik dünyanın en büyük kentlerinden biri idi. Çevresinin yaklaşık 18 km olduğu tahmin edilmektedir. Güneybatıdan kuzeydoğuya doğru uzanan kenarın uzunluğu yaklaşık 2.700 m, kuzeybatıdan güneydoğuya doğru uzanan iki küçük kenarın uzunlukları ise yaklaşık olarak 1.700 m'dir. Buna göre Babil'in çevresi Herodot'un ifade ettiği gibi 56 mil (82000 m) değil¹³¹, yaklaşık 8800 m olmalıdır. Bu veriler, Babil'in şeklinin dikdörtgen olduğunu ve Herodot'un ifade ettiği gibi kare olmadığını ortaya koymaktadır.

Babil'in müstahkem korunaklı ve surları söz konusu olduğunda ise Herodot, dış duvardan da bahsetmektedir. Ona göre şehir, “yaklaşık 6,70 ila 7,20 m aralıklarla ayrılmış olan iki büyük duvar ile çevrili bir durumdadır. Bu aralık, askerler ile savaş araçlarının geçiş işlemleri için kullanılmaktadır. Aynı zamanda şehir, tehlikeli bir durum söz konusu olduğunda askerî birliklerin ilerlemelerini engellemek için, dışarıda su ile dolu durumda bir hendekle çevrilidir.” Dış duvar, “gece tanrısının tahtı” anlamında bir tabir ile anılmaktadır. Kazılarda yalnızca çamurla inşa edilmiş olan üç duvar ortaya çıkarılmıştır.

Babil kentinin dış suru bu idi ve üç duvardan oluşmaktaydı. Birinci duvar çamurdan yapılmıştır ve 7 metre genişliğindeydi. Buna 12 m mesafede olan ikinci duvar ise 7,80 m genişliğe sahipti. 2,30 m genişliği olan üçüncü duvarın yapımında ise kerpiç kullanılmıştır. Bu duvarda, boylatı yaklaşık 20,5 m olup tırtıklı küçük balkonları olan gözetleme kuleleri de bulunmaktaydı. Kulelerin genişliği 37,8 m olup aralarındaki mesafe 55,5 m'dir (Tintirki, 1979: 16).

¹²⁷ Lidya: MÖ 7. yüzyılın başlarında Küçük Asya'nın batı kesiminde ortaya çıkan güçlü krallıklardan biridir. Başkenti Sardis'tir. Lidya devleti gücünü, Küçük Asya'daki Yunan İyon şehirlerinin çoğunu kendi yönetimine tabi hâle getirmeyi başaran ve ülkeyi Avrupa yolunda önemli bir ticaret merkezi yapan kralı Albatis'e MÖ 617- 560 borçludur (Sacks ve David, 2005: 143).

¹²⁸ Ahameniş devletinin gerçek kurucusu II. Cyrus'tur (MÖ 559-530). MÖ 30 yılında son Babil hanedanını ortadan kaldırmış ve antik Yakın Doğu'nun büyük topraklarında sınırlarını genişletmiştir (Dillery, 1992: 87; Dalley, 1998: 98).

¹²⁹ Antik Yunan'da 1mil 1474.5 m'e denk gelmekteydi (Priestley, 2014: 121).

¹³⁰ Kral zirası: Normal ziradan yaklaşık 1 cm daha uzun olan bir ölçü birimi (Priestley, 2014: 97).

¹³¹ Babil'de arkeolojik çalışmalar, 1899 yılında Kolenfay'in öncülüğündeki Alman araştırmacılar tarafından başlatılmış, 1974 yılında bu çalışmaları, Irak Tarihî Eser ve Kültür Mirası Genel Kurumu devralmıştır. Fakat bu çalışmalar, 1983 İran-Irak Savaşı (1983) nedeniyle sürdürülemedi. Bkz. (Wiseman, 2004: 47).

Herodot, Babil kentinin planı ve surların yapısı hakkında ayrıca şu bilgileri verir:

“Bu konu hakkında Asurluların yaklaşımı, kerpiçi kazı yerlerinden taşınan topraktan yapma şeklindedir. İki tarafta da çalışmalar eş zamanlı olarak sürmekteydi. Daha fırınlanmamış olan tuğla kalıplar, kâfi sayıda hazırlamakta ve kızgın fırına atılmaktaydı. Sonrasında işçiler, hendeklerin iki tarafına da harcın yerine katran kullanarak tuğla örmeye işine başlardı. Ardından ise üst duvarın inşasına geçerlerdi. Güçlü bir uyumun sağlanması amacıyla her 30 parça arasına bir inşaat demiri yerleştirmişlerdir. Bu duvarın iki yanında da karşılıklı, tek odalıklı binalar yer almakta olup, binalar arasında dört at tarafından çekilen bir arabanın geçebileceği büyüklükte boşluk bulunmaktadır. Ek olarak surların arasına serpiştirilen ve tümü bronzdan yapılmış olan kapı, pencere ve sütunlar da bulunmaktadır.” (Herodot, 1.114)

Herodot yine burada da Babillileri Asurlular ile karıştırmaktadır. Babil kentinin duvarlarının yapımından söz ederken Asurlular demesine rağmen kastedilen Babillilerdir. Yazar, kazı işlemi esnasında çıkarılan topraktan tuğla yapmak hususunda istifade edildiği hakkında ise isabetli bir görüş ortaya koymuştur. (Tintirki, 1979: 17). Bu noktada temas edilen karşılıklı, tek odalıklı binalar ve dış duvarda bulunan kulelerdir. Fakat, iki duvarı ayıran alan konusunda hatalı bir tahmin yapılmıştır. Çünkü “bir araba geçebilecek kadar” ifadesi kullanılmıştır. Halbuki bahsi geçen yol iki arabanın aynı anda geçebileceği genişlikte idi.

Herodot, Babil şehrinin inşasından bahsetmeye devam ederek şunları söylemektedir: *“Babilliler, Babil surlarının yapımında kullanılan harcı, Fırat Nehri'nin İs adlı bir kolundan getirmişlerdi. Burası Babil'den yaklaşık sekiz gün uzaklıkta bulunuyordu ve üzerinde aynı adı taşıyan bir kasaba vardı.” (Herodot, 1.114).*

Nitekim Babilliler, Mezopotamya'nın diğer sakinleri gibi binaların inşasında katran kullandılar. Her ne kadar Herodot'un bahsettiği “İs” nehrinin yerini ve şu anki adını bilmesek de ancak bu nehrin Fırat Nehri'nin Hit kentindeki kollarından biri olması muhtemeldir. Hit, Yunanlılarca, “In” “IS” adıyla biliniyordu. Ramadi'nin kuzeyinde, Anbar vilayeti dahilinde Fırat üzerinde yer alan şehir, birçok doğal mineral, kükürt ve katranlı kaynakları ile ünlüdür. Bu pınarlardan, eski çağlardan beri Mezopotamya'da kullanılan katran akıyordu. Şu anki Hit şehrinde Sümer kaynaklarında Dul-Dul-i olarak bahsedilmektedir. Daha sonra Babilliler tarafından “mezarlık şehri” anlamına gelen “İd” veya “İt” ifadesi kullanılmıştır. Zira Babil dilindeki “du” aslında “meyyit/ölü” kelimesinden doğan “kabir” manasındadır. İzidor Kerhi, Hit şehrinde “İzpolis” diye bahsedildiğini, Ptolemy coğrafyasında ise Fırat'ın sağında bulunan “Adkar” diye adlandırıldığını aktarmaktadır. Dolayısıyla bu ifade, Arapçada katran anlamına gelen, Babil dilindeki İd ve Kara kelimelerinin birleşmiş halidir (Listrng, 1985: 90).

Herodot, Fırat Nehri'nden ise şu şekilde bahsetmektedir:

“Fırat ise geniş, derin ve hızlı akan bir nehirdir. Ermenistan'da başlar ve orijinal metinde Arthur Denizi diye bilinen Arap körfezine dökülür.¹³² Nehir yatağı Babil şehrine girer ve onu ikiye böler. Duvarın temelleri her iki taraftan suya vururdu. Fırın tuğladan yapılmış birinci duvardan sonra dik açıyla örülen ve nehrin her iki yakasına uzanan bir izolasyon duvarı bulunmaktadır.” (Herodot, 1.114.115).

Gerçekten de Fırat Nehri, Babil şehrinin ikiye bölmektedir. Herodot'un burada bahsettiği sur, iç surdur ve iki duvardan oluşur. Sur, “gece kalkmış ve yükselmiş” anlamına gelen “Amkar Enlil” denilen odalardan oluşur. Dış duvardan daha dayanıklı ve güçlüdür. Yapımında kerpiç tuğla kullanılmış olup kaidesinin kalınlığı yaklaşık 7,20 metre, üst kalınlığı ise yaklaşık 6,40 metredir. Aralarında yaklaşık 18,10 metrelik bir mesafe vardır ve bu kuleler dış tarafından yaklaşık 3 metre, iç tarafından ise 1 metre öne çıkmıştır. Bu surların arasında suyu boşaltmak için katrandan yapılmış kanalizasyonlar yer almaktadır (Farme, 1995: 146).

¹³² Yazarın Arthur Denizi'ni niçin Arap körfezi diye isimlendirdiği bilinmemektedir. Ancak o dönemlerde bu isim yaygın değildi. Belki de Arthur Denizi ile kastedilen Arap Denizi olduğundan doğrudan bu ismi kullanmıştır.

Babil'deki binalar ve yollar hakkında ise Herodot şu bilgileri verir; “Şehirde üç ya da dört katlı birçok bina yer alır. Şehrin sokakları ve patikaları dümdüzdür ve [bunların] tümü nehre çıkar. Her bir yol duvarda bronz bir kapı ile sona erer ve suya, bu yollardan ulaşılır.” (Herodot, 1.114.115).

Burada “TİN.TIR.KI - Babilu” olarak adlandırılan çivi yazılı bir metine değinmemiz yerinde olacaktır. Bu, Babil'in planı hakkında bilgi veren en eski yazılı kaynak olma özelliğine sahiptir. Yaklaşık 30 çivi yazılı levhanın bulunduğu uzun bir metin olup şehrin mimarisi ve planlamasına dair detaylı bilgiler içermektedir. Beşinci levha, mimari hakkında bir istatistik ile son bulmaktadır. Şehirde Marduk'un 55 taht platformu, 43 tapınak, 2 sur, 8 kapı, 24 cadde, 9 mahalle ve kanalların yer aldığı aktarılmaktadır (Tintirki, 1979: 220).

Herodot, Babil kentinin planlanmasıyla ilgili olarak sözlerine şöyle devam eder:

“Bahsettiğim bu büyük sur şehrin en büyük surudur. Ancak, şehirde başka savunmalar da vardır. Sur gücü olmadan olmaz. Fakat yine de şehrin her bölgesinin ortasında inşa edilmiş kaleler vardır. Bunlardan ilki etrafı aşılmaz bir duvarla çevrili kral sarayıdır. İkincisi, Babilililere göre Zeus'un sahip olduğu Ba'al Tapınağıdır¹³³. Bazı çevirilerde, aynı tanrının Romalılarca (başta Yunanlar) verilen adı olan Guitier adı verilerek hata yapılmıştır.” (Herodot, 1. 115).

Burada Herodot, Babil kralının sarayının ve tahkimatının yerine ve Babil'in baş tanrısı olan Marduk'un tapınağına işaret eder. Bu tanrının önemi, büyük Yunan tanrısı Zeus'un önemine benzetilmiştir. Ayrıca Ahemeniş Kralı II. Cyrus'un Babil şehrini işgal ettiğinde tanrı Marduk'un heykelinin yanına gittiğinden ve elini öptüğünden bahsedilir (Tintirki, 1979: 18). Görünen o ki agnostik bir kelime olan “rab” manasına gelen ve çoğunlukla Babil'in koruyucu tanrısı olan tanrı Marduk kastedilen “bil” kelimesi Sami dilinde tanrı Marduk için söylenen “İl” kelimesi ile karıştırılmaktadır (Al-Tikriti, 1979: 187).

Babil Kulesi

Herodot, Babil Kulesi'ni tarif ederken şu ifadeleri kullanmıştır:

“Tapınak kare bir yapıdır ve kapıları bronzdur. Benim yaşadığım günlerde hâlen ayakta durmaktadır. Ortasında güçlü bir kule vardır. Bu kuleye ikinci, üçüncü derken sekize kadar diğer kuleler eşlik eder. Tüm bu kulelere dıştan yan taraflarında bulunan merdivenler ile çıkılır. Kişi, merdivenin neredeyse yarısına kadar çıktığında çıkanların dinlenmesi için yapılmış, gölgelik ve sedirlerle karşılaşır. Kulenin tepesinde büyük bir tapınak bulunur. Geniş, zarif, işlemelerle dolu bir kanep ve yanında altın bir masa vardır. Tapınak ise, herhangi bir resim veya heykel içermemektedir.” (Herodot, 1. 115)

Herodot burada Babil'in, Ziggurat kulesi olması muhtemel olan ünlü Babil Kulesi'ni tarif etmiştir. Kule “gök ve yerin temelini evi” anlamına gelen “e - temen - an - ki” ismiyle bilinir. Bu kule (Ziggurat) Isakila tapınağının biraz kuzeyinde yer alır. Babilin yaratılış hikayesi olan destanda Isakila ve Ziggurat'a şöyle bir gönderme yapılmaktadır:

“Tanrılar için senin adını taşıyan bir yapı yapmamızı ister misin?

Dinlenmek için sığınacağımız bir mesken olsun diye...

Tanrılar için sana ev olacak bir yapı yapmamızı ister misin?

Seni ziyaret ettiğimizde dinlenecek yer olsun diye...” (Amin, 1960: 218).

Basamaklı Babil Kulesi-Zigurat'ın inşa edildiği dönem tam o larak bilinmemektedir. Bu, Sümer dilinde “gök ve yerin temelini evi” anlamına gelen “e - temen - an - ki” ismiyle bilinir. Ancak Kral Hammurabi'nin MÖ 1792-1750 kanonunda Isakila tapınağından bahsedilmese de, onun hükümdarlığı döneminde var olduğu uzak bir ihtimal sayılamaz. Bu kule Tevrat'ta zikredilmiştir. Tevrat'ta belirtildiğine göre dillerden düşmemek üzere adını buradan almıştır (Bakir, 1978: 628). Babil Kulesi, yaklaşık olarak kare bir avluyu çevreleyen büyük bir

¹³³ Baal veya Bel: Akiya kelimesi Rab veya Efendi anlamına gelir ve bu kelimeyle baş tanrıça Merduk kastedilir (Tanrı Marduk'a genel olarak verilen bir isim olarak “Babil'in koruyucu tanrısıdır”). Bu unvan daha önce de tanrı Enlil'e özgüydü. (Boniro, 1990: 345) Yukarıda Baal olarak bahsedilmiştir. Bazı çevirmenler kendisinin adını ünlü Yunan tanrısı Zuhul veya Zeus diye çevirmişlerdir. Burada Herodot, Babil'in büyük tanrıçası Marduk'un tapınağı olan Isakila tapınağına kastedilmektedir.

duvardan oluşur ve boyutları yaklaşık 450 x 400 metredir. Kule veya ziggurat, odalar ve diğer tesislerle şehrin birlikte ortasına inşa edilmiştir. Kulede ortada bir ve yanlarda iki merdiven olmak üzere üç merdiven vardır. Binanın dışarıdan birçok girişi vardır (Yaratılış kitabı, 1-9). Ziggurat'ın tabanı kare şeklinde 91.55 x 91.00 metre olup, kalınlığı 15 metreden az olmayan bir duvarla kaplıdır. Kare kulelerdeki geometrik kural, yüksekliğinin kenarlarının uzunluğuna eşit olması olduğu için, kulenin yüksekliğinin 92-91 metre olması muhtemeldir. Kuleye tırmanış üç merdivenle yapılır. Birincisi ortada bulunur ve uzunluğu yaklaşık 62 metre, genişliği ise 9 metredir. Yanlarda ise, en üstte ikinci veya üçüncü kademede orta merdivene bağlanan iki merdiven yer alır. Kulenin tepesine tanrı Marduk için bir tapınak veya türbe inşa edilmiştir, Babil Kulesini (Babil Zigguratu), surları ve şehir içindeki mevkiini göstermektedir (Al-Tikriti, 1979: 188; Bakir, 1978: 628).

MÖ 3. yüzyılda Seleukos döneminden kalan çivi yazılı bir tablet, kulenin katmanlarının fit cinsinden ölçülerini şu şekilde açıklamaktadır:

Tabaka Numarası	Uzunluk	Genişlik	Yükseklik
1.Kat	295	295	108
2.Kat	256	256	59
3.Kat	197	197	19.75
4.Kat	167,5	167.5	19.75
5.Kat	138	138	19.75
6.Kat	108.5	108.5	19.75
7.Kat	79	79	49

Her ne kadar Herodot, Babil Kulesi'nin (Zigurat) katlarının sayısının sekiz olduğunu söylese de, arkeologlar, kat sayısının sadece yedi olduğunu doğrulamışlardır. Bu da Herodot'un yaptığı başka bir hatadır. O, Ziggurat'ın üstündeki tapınağın tanrı heykellerinden yoksun olduğunu söylerken de yanılmıştır. Halbuki Mezopotamya dinî düşüncesine göre Ziggurat'ın tapınağın, Tanrı tarafından gökten indirildiğine inanılmaktadır. Bu nedenle, bir tanrı heykeli bulunmaması rasyonel değildir. Özellikle de Cyrus, Babil tapınaklarını ve heykellerini olduğu gibi bırakmış ve tahrip ettirmemiştir. Aksine, yukarıda bahsettiğimiz gibi inançlara saygılı davranmıştır (Al-Tikriti, 1979: 189; Tintirki, 1979: 20).

Herodot, Babil Kulesi'ni tarif ederken ayrıca şunları söylemektedir:

“Tanrı'nın rahipleri olan Keldanilerin¹³⁴ bana söylediği gibi bu tapınakta Asurlulardan sadece bir kadın yaşamaktadır. Her ne kadar ben söylediklerine inanmasam da Keldaniler böyle demektedirler. Tanrı tapınağa kendi kişiliğiyle ve yapısıyla girer ve yatağa oturur. Mısırlıların da Teb hakkında benzer bir anlatıları söz konusudur.¹³⁵ Her geceyi tanrıları Amun'un tapınağında geçiren bir kadın olduğunu düşünürler. Söylediklerine göre Babil mabedinde bulunan kadının erkeklerle cinsel ilişkiye girmesi de yasaklanmıştır.” (Herodot, 1. 115).

Herodot'un, tanrı Marduk'un rahiplerine Keldani adını vermesi kabul edilemez. Çünkü onlar sadece rahip değil, aynı zamanda Babil'in 11. hanedanının kurucularıdır. Keldanilere ek olarak, Babil şehrinde, Keldanilerden önce gelen yerli insanlar da yaşamaktadır. Hammurabi ve diğerleri tarafından getirilen Akadlar, Amoritler ve Yahudilerin kalıntıları bunlara örnektir (Ahmed, 2003: 132). Herodot, belki de bununla rahiplik mevkiinin bu aşamada sadece

¹³⁴ Keldler veya Keldaniler: Arap Yarımadası'nın güneyinden Basra Körfezi'ne doğru göç eden insanlar olup, daha sonra göçlerine devam ederek orta ve güney Irak'a yerleşmişlerdir. Çivi yazılı kaynaklarda Kaladu ismiyle anılırlar. Yerleşimlerine de “Mat Kalya” deniyordu. Tevrat'ta Keldaniler olarak adları geçmektedir. Bu isim, yabancı ve Arap literatürüne; Mezopotamya tarihinin sonraki safhalarında Babil'in güney bölgesi veya Arap Çölü arasındaki bölgeden, Şattü'l-Arap'ın batısına ve Basra Körfezi'ne ulaşan bölgede yer alan bölgede yaşayan bir halk olarak geçmiştir. Arap kaynaklarında Keldanilerden Tevrat'ta anlatılanlardan etkilenecek söz edilmiştir. Buna göre Keldaniler Süryanidir ve Babillidirler. Keldani ismi ancak Nabopolassar, MÖ 626 civarında modern Malian devletini (Babil'in on birinci hanedanı) kurduktan sonra verilmiştir. Bu devlet ise MÖ 539 yılına kadar devam etmiştir (Janabi, 2014: 152).

¹³⁵ Teb: Şu anki adıyla Aksar'dır. Güneydeki yukarı Mısır'ın başkentidir. Onbirinci hanedandan (MÖ 2040-1994) bu yana antik Mısır'ın en önemli başkentlerinden biri haline gelmiştir (Kamil, 1991: 228).

Keldanilere ait olduğunu kastetmiş olabilir. Herodot, tanrı Marduk'un tapınağında bulunan tek kadının Asurlu bir rahibe olduğunu söylerken yine yanılmıştır. Kendisi zaten bizzat bu rahibenin Asurlu olmayan bir Keldani olduğunu açıkça göstermektedir. Çünkü o devirde Asurlular, Babil'de dinî otorite de dahil herhangi bir otoriteye sahip değillerdi. Herodot, Babil'deki rahibenin erkeklerle cinsel ilişkiye girmemesi ile eski Mısır'da bulunan dinî öğretiler arasında bir analogi kurmayı başarmıştır. Özellikle tanrı Amun'un (Teb prenslerinin koruyucu tanrısı) tapınağının baş rahibesi noktasında, rahibelerin bakireliği ve erkeklerle cinsel ilişkiye girmemeleri konusu sadece Mezopotamya dinleriyle sınırlı değildir. Aksine semavi olmayan birçok dinde de mevcuttur. Çünkü bu kadınlar kendilerini tanrılara hizmet etmeye adanmışlardır. Bu nedenle iffetlerini Tanrı uğruna korumalıydılar. Onlar, yalnız tanrıya aittir ve insanlar kendilerine dokunamaz. Çünkü insanlar ölümlüdür. Tanrı ise tek ölümsüzdür. Birlikte olduğu kadınlar da dahil bu konuda ona kimse ona ortak olamaz (Hislop, 1986: 214).

Esagila Tapınağı

“Babil Tapınağının bodrum katında tanrı Baal'in altından yapılmış oturma pozisyonunda heykelini içeren ikinci bir tapınak bulunmaktadır. Altından taht üzerinde duran putun yanında altın bir masa bulunmaktadır. Keldaniler bana bu tapınağı yapmak için yirmi iki ton altın harcadıklarını söylediler. Yanında altından bir sunak ve büyük sığır kurbanları için altından olmasa da büyük bir sunak daha vardır. Altın sunakta ise yalnızca küçük baş hayvanlar kurban edilmektedir. Keldaniler, her yıl tanrı Baal'in onuruna düzenlenen kutlamalarda büyük sunakta yaklaşık yirmi sekiz buçuk ton tutsü harcarlar.” (Herodot, 1. 115.116).

Burada söz konusu olan muhtemelen Isacilla tapınağıdır. Özellikle yukarıdaki açıklamasında bu tapınağın altından yapılmış tanrı Marduk'un bir heykelini içerdiğinden bahseder ki bilindiği üzere Isakila tapınağında da tanrı Marduk'un altın bir heykeli de bulunmaktadır. Babil, Ahamenişler tarafından MÖ 482'de çıkarılan isyandan sonra MÖ 486'da ikinci kez ele geçirildiğinde Birinci Ahasuerus'un oğlu Dar'a (MÖ 465-486) şehri yağmalayıp bu heykeli eriterek küçük altın külçeler hâline getirmiş ve Babil'den kendi hazinelerine taşımıştır. Ahasuerus, onu bu günahıtan alıkoymaya çalışan tanrı Marduk'un tapınağının rahibini öldürmüştür (Zaid, 1966: 230). Tanrı Marduk'un heykelinin yapımında kullanılan büyük miktarda altına yapılan bu atıf, Babil'in zenginliğini ve Babil'in baş tanrısı olan Marduk'un önemini gösterir. Herodot'un yukarıda değindiği adak sunma süreci, diğer tüm dinler gibi Mezopotamya'da sıkça görülmektedir. Kurban ritüeli, ilk çağlardan beri Mezopotamya halkı tarafından uygulanagelmıştır (Tintirki, 1979: 23).

Mezopotamya krallarının tanrılara tapınaklar inşa etme ilgisi ve onları dekore etme, hediyeler ve adaklar sunma konusundaki hevesleri, kendilerinin yaşamlarını uzatmaları için tanrıları yatıştırmaya yönelik bir çabadır. Ayrıca insanlar genel olarak tanrıların krallar, rahipler ve sıradan insanlar tarafından kendilerine yapılan adak ve kurbanları sevinçle kabul ettiğine inanıyorlardı. Kurbanların, olayların gidişatını ve kaderlerinde yazılanları değiştirebileceğine inanırlar ve tapınaklarda tutsü yakarlardı. Gerçekten de bu amaçla çok miktarda tutsü tüketiyorlardı. Uygulanan bu ritüeller tanrılara şükretmek, onlara yaklaşmak ve günahlardan arınmak içindi. Bu dinî ayinler belirli zamanlarda yapılırdı (Hamud, 1978: 65). Herodot'un yukarıda da değindiği gibi, dinî törenler için özel bir takvim bulunuyordu. Mezopotamya dinî düşüncesinde yılın her günü dinî törenlere uygun değildi. Herodot, her yıl tanrının (Marduk) onuruna yapılan kutlamalar hakkında şöyle söylemiştir:

“İşte Akito kutlamaları... Ülkenin kaderinin her yıl belirlendiği Babil yeni yıl bayramıdır. 1 Nisan'dan itibaren başlar ve 11 gün sürer. Bu sırada insanlar, Babil şehrinin ana caddesi olan geçit caddesindeki tanrıların heykellerinin geçidini görmek için Babil şehrine giderler. Bu geçit, kentin kuzey duvarında yer alan Aştar kapısından başlayarak tapınağa (Akiti evi) doğru gider.” (Cohen, 1998: 40-41)

Yine Herodot'a göre:

“Cyrus döneminde yaklaşık on beş kadem boyunda adam suretinde altın bir heykel vardı. Bu heykeli ben bizzat Keldanilerden duydum. Ancak çok dikkatimi çekmedi. Hystapes'in oğlu Darius¹³⁶ heykeli hazinesine götürmeyi aklına getirmiş, fakat buna cesaret edememiştir. Ancak kendisini bu günahattan alıkoymaya çalışan rahibi öldürdükten sonra Ahasuerus tarafından hazinesine götürülmüştür.¹³⁷ Halbuki öncesinde kendisine özel münasebetlerde normal insanlar tarafından birçok hediye sunulmuştur.” (Herodot, 1.116).

Herodot'un yukarıda bahsettiği 15 metre yüksekliğindeki altın heykel başka tarihi kaynaklarda geçmemekte ve hakkında hiçbir şey bilinmemektedir. Zaten Herodot da heykeli kendisinin görmediğini, ancak Keldanilerden duyduğunu söylemiş, belki de burada rahipleri kastetmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi rahiplik mevkiinin Keldanilere ayrıldığı tespit edilmişti. Heykeli görmediğini söylemesi, Babil'i gerçekten ziyaret etmediğini açıkça göstermektedir. Yani kendisi şehrin çevresinde dolaşmış olup aktardıkları dışarıdan gördükleri veya kendisine anlatılan şeylerden ibarettir (Zaid, 1966: 234). Herodot, aynı zamanda, Ahameniş krallarının gönüllerinde Babil tanrılarının statüsüne atıfta bulunur. Darius'un altın heykelini kendi hazinelerine taşınması durumunda kötü bir kadere düşer olması korkusuyla yerinden hareket ettirmediğini söylemesi, onun tanrı Marduk'a olan saygısını göstermektedir. Tapınağın baş rahibinin bunu önlemek için yaptığı girişimlere rağmen kralın heykeli kendi hazinelerine taşınması, tanrıların taşınması durumunda başına gelebilecek sonuçlar konusunda onu uyarması ve Tanrı Marduk'un heykelinin Ahasuerus tarafından eritilmesinin ardında, peşinden kimsenin gelip Babil'de krallık iddia etmesine izin verilmemesi gibi siyasi sebepler vardır. Çünkü yönetimi teslim alım töreninde kral heykele dokunur ve onunla kutsanmış olurdu. Böylece heykel kalmadığından Babil'de olabilecek devrimleri önlemek istemiştir. Ancak bu heykele bugüne kadar ne Babil'de ne de İran'daki arkeolojik alanlarda rastlanmamıştır. Belki de gerçekten eritilmiş veya başka maddi işler için kullanmış olabilir (Bakir, 1978: 642).

Herodot'un Eserinde Babil'in Siyasi Durumu ve Tarihsel Gelişmeler

Herodot, Babil'deki siyasi durumdan bahsetmeye şöyle devam etmektedir: “Babil'den, şehri güçlendirmeye ve tapınakları süslemeye yardım eden birçok kral geçmiştir. Asur için yaptığım araştırma sırasında bunların hikayelerinden bahsedeceğim.” (Herodot, 1.116).

Yukarıda bahsedilen diğer konulara ek olarak Herodot, Babil ve Asur arasında ayrım yapmaya devam etmektedir. Asur için yaptığı araştırmaya gelince muhtemelen Talia adlı üçüncü kitabını kastetmektedir. Asur devletinin tarihi hakkında bize ayrı bir kitap ulaşmamıştır.

Kraliçe Samiramis

Herodot'a göre “Babil tahtına oturanlar arasında iki kadın bulunmaktadır. Bunlardan ilki Samir Amis, ikincisi ise beş kuşak sonra gelen bir kraliçedir. Samir Amis, kırsaldaki taşan suların şehirde sele neden olmasını engellemek için şehrin dışındaki ovalarda devasa bariyerler kurmuştur.” (Herodot, 1.117).

Samir Amis'ten Babil Kraliçesi olarak bahsettiğinde Herodot bir kez daha bilgilerini karıştırır. Çünkü Ekselansları Ramat=Samir Amis'in kocası Kral V. Şamşı Adad'dan (M.Ö. 828-811) sonra Asur İmparatorlarının en ünlüsü olduğu tarihsel olarak kanıtlanmıştır. Onun ardından ise Asur tahtına oğlu III. Adad Nerari daha çocuk yaşta geçmiştir. Annesi Samir Amis kendisinin koruyucusu olmuş ve oğlu adına beş yıl hüküm sürmüştür. Bu kraliçe hakkında gücünü ve şöhretini gösteren birçok efsanevi hikâye anlatılmıştır (Abu suf, 2009: 40). Bu kraliçe güzelliği, zorbalığı ve zalimliği ile ünlüydü. Adı “güvercin” anlamına gelen “Samir” ve

¹³⁶ Darius (MÖ 552-486), Ahameniş Hanedanı krallarının üçüncüsü ve en ünlüsüdür (İbrahim, 1963: 143).

¹³⁷ Adı orijinal metinde Xerkis olarak geçmektedir. Burada I. Dara Ahasuerus (MÖ 486-465) kastedilmektedir. Farsçada Khashayasha olarak anılır. Babasının ölümünden sonra iktidarı ele geçirmeden önce Babil'in hükümdarıydı. Babil ve Mısır'da meydana gelen ayrılıkçı isyanları bastırmayı başarmıştır (Ahmed, 1988: 375).

“sevgili” anlamına gelen “Ramat” kelimelerinden oluşur. Dolayısıyla adının anlamı güvercin sevgilisidir. Samir Amis hakkında efsanevi hikayeler anlatılmaktadır.¹³⁸

Samir Amis'in şahsiyeti hakkında anlatılan en ünlü efsanelerden biri, onun doğumu ve kişiliği hakkındadır. O, efsaneye göre tanrıların kızıdır. Yarı balık, diğer yarı güvercindir. Annesi onu çölde doğurup bırakmış, kendisini yetiştiren kralın danışmanı onu bulana kadar güvercinler alıp büyüttüştür. Genç bir kız olduğunda, Ninova (Ounis) şehrinin valisi onu beğenir, âşık olur ve onunla evlenir. Ardından Ninova (Ninos) kralı onu görür, ona hayran olur ve kocasını onu terk etmeye zorlar. Kocasını da üzüntüden intihar eder. Sonra Kral (Ninos) onunla evlenir ve Samir Amis onun yüksek konumundan ve Asur kralına olan yakınlığından yararlanır. Bu yüzden ondan sadece bir günlüğüne Ninova tahtını kendisine bırakmasını ister. Ninos, bu isteği kabul eder (Abu suf, 2009: 41-42). Samir Amis bu fırsatı eski kocasının intikamını almak için kullanır ve kral kocasının öldürülmesini emreder. 40 yılı aşkın bir süreyle Ninova'yı tek başına yönetir. Tüm gücü ve zekasıyla hüküm sürer. Asur Kraliçesi Samir Amis, Asur krallarının kayıtlarında önemli bir iz bırakmamıştır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi oğlu III. Adad Nerari'nin naibi olarak sadece birkaç yıl hüküm sürmüştür (Janabi, 2014: 184). Ancak, aynı efsanevi Samir Amis olduğu tamamen uzak bir ihtimal sayılamaz. Görünen o ki, Samir Amis'in kadim efsanesini yazan Herodot, bu bilgileri Babil rahiplerinden almıştır. Samir Amis'in, Asur kralı V. Şamşi Adad ile evlenen bir Babil prensesi olması da muhtemeldir. Babil rahipleri, Babil prensesi ile çok fazla gurur duydukları için onu fazlaca övmüşler ve Herodot'un anlattığı gibi yedi efsanevi arasında başta saymışlardır. Herodot da buna hayal gücünden bir şeyler eklemiş, böylece bu kraliçenin ünü genişlemiş ve dünyanın uzak köşelerine o kadar yayılmıştır ki Van Gölü yakınlarında bulunan nehirlerden birine onun adı verilmiştir (Bakir, 1978: 559).

Alexander Hislop, Samir Amis'in Tevrat'ta bahsi geçen Nemrud'un karısı ve Ninos ile Nemrud'un aynı kişi görüşünde olanların bulunduğunu belirtir. Fakat bu görüş, tartışmasız doğru kabul edilemez. Babil tarihçisi Berosus'un (Barhousha) Samir Ummi'nin Babil'in kurucusu olduğu görüşünü kabul etmediğine de burada değinmek gerekir (Yaratılış Kitabı, 10. 8-9).

Sicilyalı Didros (MÖ 140-80), Strabon (MÖ 64-MS 19), Pliny (MS 23-79), Euppius (MS 265-340), Malala (MS 491-478) ve diğer klasik yazarlar, Irak'ın kuzeybatısının Asur (Asria), orta ve güneyi kısımlarının ise Babil (Papilonia) diye anıldığını söylemektedirler (Gazala, 1989: 141). Bazen ise ülkenin tamamı için bu iki terimden birini kullanmayı tercih ederler. Herodot, Asria (Asur ülkesi) adını tüm Babil ülkelere için kullanırken bu yanılgıya düşmüştür. Çünkü Babil'in Asur'a tabi olduğu bir dönem söz konusudur. Babil, Asur, Sümer ve Akad dillerinde çivi yazılı metinler konusunda düzenlenen ve uluslararası bir bilimsel etkinlik olan Dünya Asur Konferansı'nın da “Assyriology” olarak adlandırıldığını burada belirtmek gerekir (Hislop, 1986: 89; Waters, 1985: 121).

Herodot belki, Babil'in Kral V. Şamşi Adad ve sonrasında eşi Kraliçe Samir Amis döneminde Asur egemenliğine maruz kaldığı bilgisini almış olabilir. Onun Babil ve Asur isimlerinin her ikisini tüm Mezopotamya ülkeleri için genelleyerek düştüğü kafa karışıklığının gerçeğe daha yakın nedeninin bu olduğunu düşünüyoruz (Yahya, 1995: 133). Kraliçenin sel tehlikesini önlemek için sulama alanında aldığı bazı önlemlerin doğruluğuna gelince, Mezopotamya sakinlerinin bu konuda çok başarılı olduğu bir gerçektir. Çünkü Dicle ve Fırat nehirleri tam olarak bilinmeyen tarihlerde çok defa taşmış ve tarım mahsulleri zarar görmüştür. Bu durum, Mezopotamya halkını topraklarını ve mahsullerini korumak için sulama ve baraj araçlarında uzmanlaşmaya sevk etmiştir. Herodot'un yukarıda bahsettiği de aslında budur.

¹³⁸ Prof. Dr. Nail Hanun'a göre yeni okunuşa “Sir ramat”, sevgili güvercin demektir. (Kadisiye Üniversitesi'nde yapılan 10.11.2019 tarihli röportaj).

Babil'in Ahameniş Perslerine Karşı İsyanı

Babilliler, Ahamenişler tarafından işgal edilmeyi kabullenmediler. Bu hususta Herodot şöyle demektedir:

“Pers donanması Samos'a¹³⁹ gidince Babil ayaklandı. Bu uzun, titizlikle ve sabırla planlanmış bir ayaklanmaydı. Gerçek şu ki, Ahameniş hükümdarlığı döneminde kuşatmaya karşı hazırlıklar ihtiyatlı bir şekilde yapıldı ve Ahamenişlere karşı yedi devrimini takip eden kargaşalar yaşandı. Sır çok gizli tutuldu ve tasarlanan hiçbir şey dışarıya sızdırılmadı. Dışarı çıkıp harekete zamanı geldiğinde, Babil halkı yiyecek tasarrufu için şehrin bütün kadınlarını toplayıp boğazladılar. Her erkeğe annesini ve yemek pişirmesini için ev halkından birini istisna tutmasına izin verildi. İsyen haberi Darius'un kulağına ulaştığında onlara yöneldi. İsyancıları bastırmak için bütün kuvvetlerini seferber etti ve şehri sıkı bir muhasara altına aldı. Ama Babilliler bunu umursamadılar ve kalenin çatısına çıktılar. Dans ederek Darius'a ve ordusuna hakaret etmeye başladılar. Yüksek sesle: "Burada ne oturuyorsunuz, Ahameniş adamları? Neden geldiğiniz yere geri dönmüyorsunuz? Ah, evet, katırlar bir tay doğurunca şehrimizi alacaksınız." Sözlerini tekrarladılar. Bu sözün sahibinin kim olduğunu bilmiyoruz. Önemli olan şu ki bu sözlerle Ahamenişlerle alay etmeyi amaçlıyordu. Çünkü hiçbir katır, tay dünyaya getiremez.” (Herodot,1.121).

Herodot, yukarıdaki rivayette, Ahamenişlerin egemenliği döneminde onlara karşı bir Babil isyanına atıfta bulunmaktadır. Burada tahtı ele geçirmeyi başaran Goumata adında birini kastetmektedir. Bu kişi II. Kambises'in kardeşi Bardiya (Smerdis) olduğunu iddia ediyordu. II. Kambises, iktidarı tek başına ele geçirmek amacıyla kardeşi Bardiya'ya ihanet etmişti. Goumata, kendisinin Bardiya olduğunu iddia edince, bunu duyan II Kambises intihar etti. Aslında -kraliyet ailesinin uzak bir kolu olan- Darius'dan değildi. Ancak durumu fırsat bilerek tahtı gasp eden Goumata'yı öldürmek için bir komplo hazırlayarak yerine iktidarı ele geçirdi (Swayne, 1887: 176; Zaid, 1966: 328). Fakat Herodot bu devrim hakkında bazı yanlış haberleri de aktarmaktadır. Hele onun, yiyecek tasarrufu için anneler ve ekmek pişirenler dışında Babil kadınlarının tümünün boğazlanmasından bahsetmesi buna en bariz örnektir. Çünkü Babil'e dair yazılı metinlerin hiçbirinde böyle biri olay kayda geçmemiştir.

Babilliler, bu olaylardan yararlandı ve Ahameniş işgaline karşı ilk büyük devrim MÖ 522 yılında patlak verdi. Görünüşe göre bu devrimin patlak vermesinin arkasında ekonomik nedenler yatıyordu. Özellikle Ahameniş memurları Babil vatandaşlarına şantaj yaparak zulüm ediyorlardı. Babilliler Ahamenişlere büyük vergiler ödüyorlardı. Persler güç ve otoriteyi tekellerine almışlardı. Liderler, il valileri, hakimler ve üst düzey yetkililer tamamen Persler arasından seçiliyordu (Aliyev, 1960: 248). Öte yandan Babillilere uygulanan vergilerin yükü ve Babil tapınaklarından çalınan paraları da bu noktada belirtmek gerekir. Bunun en iyi kanıtının, Herodot'un I. Xerxes'in tanrı Marduk'un altın heykelini Isacilla tapınağından çalmasıyla ilgili anlattıklarının olması da mümkündür. Ayrıca Kral Kambises'in ölümünü izleyen karışıklıklar da söz konusudur. Bütün bunlar, Babillileri Ahamenişlere karşı isyan etmek için kışkırtmış ve isyan başlamıştır. Kendini Babil kralı ilan eden, III. Nebukadnezar adını alan ve soyunun Nabonidus'e kadar uzandığına inanılan Nidin-Bel'in sancağı altında birleştiler (Yahya, 1995: 169).

Bu isyanın haberi Ahameniş kralı I. Darius'a (MÖ 521-486) ulaştığında, isyanı bastırmak için kendisinin öncülük ettiği bir ordu hazırladı. İsyancılar Ahameniş ordusuyla karşılaşmaya hazırlandılar. Dicle Nehri geçişlerini kontrol ettiler ve Dicle Nehri'ni geçerken Ahameniş ordusuna saldırmak için bir nehir kuvveti oluşturdular. Öyle görünüyor ki bu plan Ahamenişlerin ilerlemesini engelledi ve sağ kıyıdaki Babil isyancı ordusu, nehri geçebilecek herhangi bir Ahameniş askerî gücünün önlenme görevini üstlendi. Ancak tüm bunlar, I. Darius'nın kuvvetlerinin isyancıları yendikten sonra nehri geçmesini engelleyemedi. Ahameniş ordusu Babil şehrine doğru ilerledi ve Fırat üzerindeki Zazana köyünde Ninto Bell'in

¹³⁹ Samos: Ege Denizi'ndeki Yunan adalarından biridir. Asya kıyısına komşudur ve kıtadan sadece iki kilometre uzaktadır. Zengin bir şehir ve devletti. Yunan filozofu Pisagor'un doğum yeridir (Wells, 1992: 142).

kuvvetleriyle karşılaştı (Grohmann, 1963: 210). Babil kuvvetleri Ahamenişlere karşı koyamadılar, bu yüzden isyancılar Babil duvarlarının arkasına sığınmak zorunda kaldılar. I. Darius, Bistun kitabesinde¹⁴⁰ bu isyan olaylarından bahsetmektedir:

“Eneri'nin oğlu Babilli Ndentu Bell adlı bir adam Babil'de isyan etti ve insanlara ben Nabonidus oğlu Nebukadnezar'ım diye yalan söyledi. Bütün Babil halkı bu adamın yanında durdu (Ahmed, 1983: 84). Tüm Babillilere saldırdı ve Babillilerin yönetimini ona verdiler. Bu yüzden elçimi (önce) Susa'ya gönderdim ve Archena'yı tutukladım. Sonra Nebukadnezar olduğunu söyleyen Nidin- Bell'e karşı Babil'e yürüdüm. Ordusu Dicle adlı bir nehirdeydi! Ordusunu dağıtmıştı ve bir de filosu vardı. Ben de adamlarımın bazılarını kayıklara, bazılarını develere ve bazılarını atlara bindirdim. Dicle'yi geçtik ve Ahuramazda da bana yardım etti. Ardından savaştık ve Nidin- Bell'in ordusunu yendim. Sonra Babil'e yürüdüm ve yolda Zazana adında bir şehir vardı. Nidin- Bel, benimle savaşmaya hazırlanmak için buraya sığınmıştı. Savaştık ve ordusunu sert vurduk. Su düşmanı süpürdü.”

Herodot'un yukarıdaki anlatımında vurguladığı da bu yöndedir. Ancak, Babil'e saldırdığında Babillilerin Darius'ya hakaret ettiğini ve alay ettiğini de eklemektedir (Yahya, 1995: 171).

Öte yandan Herodot, I. Darius'nın ordusu Babil'in surlarına ulaştığında Babillilerin kalenin çatısına çıkıp dans etmeye, I. Darius'a ve ordusuna hakaret etmeye başladıklarını ve yüksek sesle şöyle dediklerini eklemektedir; “Burada ne oturuyorsunuz, Ahameniş adamları? Neden geldiğiniz yere geri dönmüyorsunuz? Ah, evet, katırlar bir tay doğurunca şehrimizi alacaksınız.” Öyle görünüyor ki, Babil'e girip Nabonidus egemenliğini devirdiklerinde Ahameniş Perslerini memnuniyetle karşılayan Babillilerin tavrı, II. Darius döneminde yönetimin bozulması nedeniyle zamanla düşmanlığa dönüşmüş, böylece Babil'de Ahamenişlerin yönetimine karşı peşpeşe isyanlar ortaya çıkmıştır.

Herodot'un Babil devriminden bahsederken gerçekleri aksettirmeye yaklaştığını belirtmek gerekir. Çünkü I. Darius, hoşgörüsüyle tanınıyordu. Kontrolü altındaki milletlerin dinî inançlarına saygı duyma ve kutsallaştırma politikası izlemişti. Bunu dinî eşitlik veya dinî hak duygusu için değil, aksine milletlerin birleştirilmesini ve kendi krallığına entegre edilmelerini kolaylaştırdığı için yapıyordu (Rashid, 1979: 254).

Herodot, Ahamenişlere karşı Babil isyanını şu şekilde dile getirmiştir:

“Bir yıl yedi ay geçti ve Darius ve ordusu, şehri almakta hiçbir ilerleme sağlayamadıkları için kızmaya başladılar. Her askeri taktiği ve olası her planı denediler. Tüm yaptıklarına rağmen şehri alamadılar. Darius, her şeye rağmen başarısız olunca Cyrus'u zafere götüren şeyi tekrarladı. Babilliler her zaman bilge ve aşırı derecede tedbirliydiler. Düşmana kendilerinden kaçma şansı bırakmadılar. Nihayet, kuşatmanın yirminci ayında, Mecusîleri öldüren yedi müttefikten biri olan Megapazos'un oğlu Zopyros¹⁴¹, garip bir şeyle karşılaştı: Bir araba katırı bir tay doğurdu. Zopyros'a söylendiğinde, tayı kendi gözleriyle görene kadar inanmayı reddetti. Orada olayı gören herkesin bu konu hakkında bir şey söylemesini yasakladı. Dikkatlice düşünmeye başladı ve bu olaydan harekete geçme zamanının yaklaştığı ve şehri ele geçirebilecekleri sonucuna vardı. Babilliler, kuşatmanın başında, katır bir tay doğurduğunda şehrin düşeceğini tahmin ediyorlar mıydı? O kişinin bu tabiri kullanması ve bu mucizenin gerçekleşmiş olması bu işin kesinlikle tanrıların dileğiyle olduğunu gösteriyordu.” (Herodot, 1.121)

¹⁴⁰ Bistun Kitabesi; Babilce, Elamca ve Eski Farsça olmak üzere üç dilde yazılmış bir metindir. Kirmanşah yakınlarındaki Beestun Dağı'nda bulunmaktadır. Arkeologlar, Farsça metni çevirerek Babil yazıtını da tercüme etmeyi başarmış ve böylece çivi yazısı sembollerini tanımlayıp okuyabilmişlerdir (Bakir, 1978: 140).

¹⁴¹ Zopyros, I. Darius'un en ünlü komutanlarından biridir. Ancak, av geleneklerine ve görgü kurallarına aykırı eylemleri nedeniyle sürgüne gönderilen Megabazos'a aracılık etmek üzere Ermenistan'a gönderildikten sonra Kral I. Artaserhas'e isyan etti. Çünkü Megabazos, bir av sırasında kralı kendisine doğru koşan bir aslandan kurtarmıştı. Av gelenekleri ve görgü kurallarına göre kraldan önce başlamaması ve onun onayını aldıktan sonra avlanmaya başlaması gerekiyordu (Olmsted, 2012: 71).

Herodot, Ahameniş Persleri tarafından uygulanan kuşatmanın hatalı olarak, 1 yıl 7 ay boyunca sürdüğünü belirtmektedir. Fakat kuşatma bu kadar uzun süreli olmamış, MÖ 3 Ekim 522'de başlamış ve MÖ 22 Ocak 521'de sona ermiştir. Yani 3 ay 19 gün boyunca devam etmiştir. Bu dönemden kalan ve Nidinto-Bell'e ait bir kil yazıt ele geçirilmiştir. Bundan sonra tarihler anılmaya başlandı: (Yıl, ülkelerin kralı Babil kralı Darius ile başladı) (Yahya, 1995: 171).

Herodot, Babil kuşatmasını ve Perslerin şehre nasıl girdiklerini anlatmaya şu şekilde devam eder:

“Yıkımın Babil'in kaçınılmaz kaderi olduğunu anladığında Darius'a gitti ve ona şehrin ele geçirilmesinin onun için çok önemli olup olmadığını sordu. Cevabı olumlu yönde olunca, şehri kendi inisiyatifiyle ele geçirmenin bir yolunu buldu. Çünkü Persler, özellikle krala yapılan her hizmete yüksek değer verirlerdi. Böylece yapması beklenen şeyi uygulamak için aklına gelebilecek her planı ve hileyi gözden geçirmeye başladı. Sonunda şehri ele geçirmenin tek yolunun düşmana giderek kalelerine sızmak olduğunu gördü. Darius'un ordusundan bir asker kaçağı olduğunu iddia ederek ve bu onursuz davranışta bulunurken gözünü bile kırpmadı. Koşulların gerektirmesi nedeniyle bu davranışın zararlı olmadığını düşündü. Sonuna kadar sürmesi icap ettiği için planını her ayrıntısıyla uygulamaya başladı. Rehavete yer yoktu; bu yüzden kulaklarını kesti, burnunu kesti ve suçlular gibi saçını tıraş etti. Sonra kabarık yaralar oluşuncaya kadar kendini kamçıladi. Böylece görenler onun samimiyetine şahitlik edeceklerdi. Sonra bu haldeyken Darius'un huzuruna çıkmak için gitti. Darius onu görünce şok oldu ve yüksek mevki sahibi olmasına rağmen ürkütücü derecedeki haline şaşırdı. Zopyros gibi düzeyde ve makamda bulunan birinin bu görüntüsünden dolayı ürküntü çılgılığı atarak sandalyesinden kalktı. Ona bunu kimin yaptığını ve hak ettiği cezayı alıp almadığını sordu.” (Herodot, 1.121)

Herodot, Zubirus'un cevabından bahisle şöyle devam etmektedir:

“Zopyros cevap verdi: Efendim! Beni bu şekle getirmeye senden başka kudret sahibi yoktur. Bana bunu yapan eller kendi ellerimden başkası değildir. Çünkü Babil'de yaşayan Asurluların Perslerle dalga geçmelerine ve bizimle alay etmelerine artık dayanamıyorum. Darius şöyle cevap verdi. Bu nahoş bir konuşmadır. Kuşatma altındaki şehirde düşmanlarımız yüzünden bu korkunç hareketi yaptığımızı söylemek, yaptığınız işin süslü sözlerle rezilce süslenmesidir. Vücudunu sakatlayarak zaferimizi hızlandırdığını düşünecek kadar aptal mısınız? Şu gördüklerimizi kendine yaptın ya, şüphesiz sen aklını kaçırmışsın. Zopyros ise cevabında; Ne yapmak istediğimi sana söyleseydim, bana izin vermezdin. Ben de kendi inisiyatifiyle yaptım. Eğer siz de rolünüzü oynarsanız Babil'i ele geçirme arzumuz gerçekleşir. Şimdi ordudan kaçıyormuş gibi yaparak bu halimle şehir surlarına gideceğim. Onlara sefaletimin sebebinin sen olduğunu söyleyeceğim. Bana inanacaklar ve kuvvetlerini benim emrime verecekler. Şimdi senden şehre girdikten sonraki onuncu güne kadar beklemeni istiyorum. Sonra da canlarından vazgeçtiğiniz bin kişilik bir taburu Samir Amis'in kapılarına yakın bir yere yerleştiriniz. Yedi gün sonra Ninova kapılarına iki bin adam gönderiniz. Yirmi gün sonra da Kildanilerin kapılarına dört bin gönderiniz. Tüm askerler sadece hançerlerle silahlanmalı, başka hiçbir şeyle silahlanmamalı. Yirmi gün sonra da, şehri dört bir yandan kuşatma emrini veriniz. Pers kuvvetlerimizin Belian ve Kisian kapılarına bakan bölümlerde olduğundan emin olunuz. Çünkü Babillilerin onlara büyük bir hizmette bulunduğumu gördüklerinde, onların nezdinde yerimi yükselteceklerine inanıyorum. Sonunda kapıların anahtarlarını benim gözetimime bile koyabilirler. Ondan sonra Perslere yardım etmek için ne gerekiyorsa yapacağım.” (Herodot, 1.121)

Zopyros tarafından ortaya konan planın uygulanmasından bahsedilmekte ve anlatım şu şekilde devam etmektedir:

“Krala bu talimatları verdikten sonra Zopyros korkmuş bir kaçak gibi arkasına bakarak Babil kapılarına doğru kaçtı. Görevli muhafızlar onu görünce kalenin çatısından aşağı indiler ve kapılardan birini araladılar. Ona adını ve geliş amacını sordular. Onlara, pers ordusundan kaçan Zopyros olduğunu söyleyince, onu içeri aldılar ve yargıçların huzuruna çıkardılar. Orada onlara çektiği çileleri anlattı. Kendisinin açtığı yaraların Darius'un işi olduğunu iddia etti. Çünkü ona, başarılı olmanın hiçbir yolu yok gibi görünen kuşatmayı bitirmesini tavsiye ettiğini söyledi. Sonra da “Şimdi buradayım ey Babilliler. Benim buraya gelmem sizin için bir kazanç

olacak, ama Darius ve ordusu için daha büyük bir kayıp olacak. Bana yaptıklarının yanına kâr kalacağını düşünüyorsa benim değerimi bilmiyor demektir. Ama ben onun planlarının bütün ayrıntılarını biliyorum.” dedi. Babilliler, yüksek rütbeli ve bu durumda seçkin bir pers komutanı, kulakları ve burnu kesilmiş ve vücudu kamçılarla kana bulanmış halde görünce doğruyu söylediğine ve kendilerine hizmetlerini sunmaya geldiklerine inandılar. Bu yüzden onun tüm taleplerini karşıladılar. Onlardan bazı kuvvetlerin komutasını kendilerine vermelerini istedi. Onlar da kendisinin isteğine karşılık verdi ve böylece o da Darius'la planladıklarını uygulamaya başladı.” (Herodot,1.121).

Herodot, planın uygulanmasından sonraki süreç ile ilgili olarak ise şunları söylemektedir:

“Gelişinin onuncu gününde, kuvvetlerinin başında şehir dışına yürüdü ve Darius'la anlaştığı bin kişilik ilk taburu kuşatıp yok etti. Bu, Babillilerin onun eylemleriyle sözlerinin aynı olduğunu görmeleri için yeterliydi. Bundan memnun oldular ve kendilerini onun emrine vermeye ve bütün tavsiyelerini yerine getirmeye hazır hale geldiler. Kararlaştırılan gün sayısı kadar bekledikten sonra, şehirde bulunan bir grubun başında harekete geçti ve Darius'un kendisiyle anlaşarak Ninova kapılarının önüne koyduğu iki bin Pers askerini öldürdü. Babillilere yaptığı bu ikinci hizmet, ününün artmasına neden oldu ve adı herkesin dilinde dolaşmaya başladı. Ardından mutabık kalınan süre geçtikten sonra, adamlarının başında Keldani kapılarından tekrar şehir dışına yürüdü. Dört bin kişilik Pers kuvvetini kuşattı ve tamamen yok etti. Bu başarıdan sonra Zopyros, Babil'deki ilk ve tek asker ve şehrin kahramanı oldu. Kendisine baş komutan ve sur muhafızı makamı verildi. Sonra Darius, şehir surlarına her yönden topyekûn saldırı emri verdi. Bu Zopyros 'a ne derece kurnaz olduğunu ortaya çıkarması için bir işaretti. Darius'un saldırısını püskürtmek için Babil kuvvetlerinin surları aşmalarını bekledi. Ardından Kessian ve Belian kapılarını açtı ve Perslerin şehre girmesine izin verdi. Olanlara tanık olan Babilliler, Baal tapınağına sığındılar. Diğerleri ise ihanete uğradıklarını anlayana kadar yerlerinde kaldılar.” (Herodot, 1.121).

Herodot, yukarıda bahsedildiği gibi Ahamenişlerin, Babil'e girmek için başvurdukları hile hakkında bir hikâye anlatmaktadır. Ancak Babillilerin, Ahameniş komutanı Megabyzus oğlu Zopyros'u Herodot'un tasvir ettiği surette buldukları için ona güvendiklerine ve tam bir saflık ve sadelikle Babil şehrinde güvenliğin dizginlerini kendisine teslim ettiklerine dair Herodot'un verdiği bilgilerin doğru kabul edilmesi mümkün değildir (Bernia, 1983: 231). Fakat Babillilerin yabancı işgalini reddettikleri ve çeşitli yollarla kurtuluş arayışlarına başladıkları açıktır. I. Darius'un Babil'e girişinin hile yoluyla vuku bulduğu da göz ardı edilmemelidir. Ancak olay, Herodot'un yukarıda bahsettiği şekilde vuku bulmamıştır. Çünkü o döneme ait çivi yazılı kayıtlarda Herodot'un kayıtlarını destekleyecek hiçbir bilgi bulunmamaktadır (Smith, 2014: 87).

Herodot şöyle devam eder:

“Babil ikinci kez düştü. Darius, bu zaferden sonra, ilk fatih Cyrus 'un aksine şehrin savunmasını yok etti, kapılarını parçaladı ve önde gelen üç bin adamını kazığa oturttu. Geri kalanların evlerinde kalmasına izin verdi. Yukarıda Babillilerin kadınlarını boğduklarından bahsetmiştim. Ancak Darius, Babillilerin ırklarını koruma arzusuyla komşu ulusları Babil'e birkaç kadın göndermeye zorladı. Şehre elli bin kadar kadın getirildi. Şehrin günümüzdeki tüm sakinleri bu kadınların neslidir.” (Herodot,1.122).

Herodot, I. Darius'un Babillilere karşı uyguladığı şiddeti de eserinde dile getirmektedir. Ona göre Darius, Babil'e girdikten sonra, Babil isyanının lideri Nidin-Bell'i idam etti. Babil şehrinin kapıları ile surlarını yıktı ve yaklaşık 3,000 Babilli genci katletti. Ancak Herodot'un bu konuda söylediklerini destekleyecek hiçbir kanıtımız bulunmamaktadır. Babil'de gerçekleştirilen arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen ve Sümer dergisinde yayınlanan arkeolojik kanıtlar, Herodot'un eserinde verilen rakamları desteklememektedir (Bakir, 1978: 542).

Yine Herodot'un bahsettiği gibi kadınların infazı nedeniyle Babil şehrinin tüm sakinlerinin Babilli olmayan kadınlar olduğunu destekleyecek herhangi bir kanıt yoktur

(Tintirki, 1979: 54). Böyle bir anlatı gerçeklerle uyuşmamakta ve yerel yazıtlarda ya da Babil'in komşu bölgelerindeki diğer devletlerle ilgili anlatılarda bulunmamaktadır. Özellikle Babil'de kadın açığını kapatmak için komşu ülkelerden elli bin kadının getirildiğinden bahsedilmektedir. Bu kadar önemli bir olaya, niçin o döneme ait kitabelerde yer verilmemiştir?

Herodot ayrıca şu hususlara değinmektedir;

“Darius, Zopyros'un ülkesine hizmet ettiği dönemden önce veya sonra tüm Persleri geride bıraktığına inanıyordu. Cyrus dışında... Hiçbir Pers, kendisini onunla karşılaştırmaya cesaret edemezdi. Darius'un bu korkunç çarpıtmalar olmadan sık sık Zopyross'un yirmi Babilli kadını etkilediğini söylediği aktarılır. Kendisine en yüksek şeref dereceleri bahşedilmişti. Her yıl her Pers'in arzusu olan değerli hediyeler lütf ediliyordu. Ömür boyu vergiden muaf olarak Babil'e hükümdar olarak atandı.” (Herodot, 1.121).

Babil ve Ahameniş belgelerinde, Zubirus'un Babil'in hükümdarı olarak seçilmesinden söz edilmemektedir. Ayrıca ne o, ne de diğer Babil hükümdarlarının ömür boyu vergiden muaf tutulmasına ilişkin herhangi bir kanıt da yoktur (Yahya,1995: 210). Zubirus'un en ünlü ve en yetenekli Ahameniş komutanlarından biri olduğu ve ne Babil'in ne de başka birinin hükümdarı olduğu hakkında da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Herodot'a göre, “Babil'i ele geçirdikten sonra Darius, İskit'i işgal etmeye gitti.” Bu gerçekten meydana gelen bir olaydır. Herodot'un Babil'de meydana gelen diğer iki devrim konusunda suskun kaldığı belirtilmelidir. Babilliler isyanlarının başarısızlığından sonra faaliyetlerine devam ettiler. MÖ 521 yılının Ağustos ayında yeniden bir isyan hareketi başlattıklarını görüyoruz. Arqa (Arakha), I. Darius'in Media'ya gitmesinden yararlanarak Babil şehrinde Ahamenişlere karşı yeni bir isyana öncülük etmiştir. Adının Nabonaid oğlu IV. Nebukadnezar olduğunu iddia ediyordu. Fakat asıl adı Behistun yazıtında belirtildiği gibi Arakha, Haldita'nın oğlu ve kendisine Babil Kralı adını vermiştir. I. Darius bu isyan gelişmesi üzerine, komutanı Vandvarna liderliğindeki bir orduyu isyanı bastırmak için gönderdi. Gerçekten de bu komutan, ikinci Babil isyanını bastırmayı başarmıştır. IV. Nebukadnezar ve arkadaşları MÖ 521'de tutuklanıp öldürüldüler. Ahameniş ordusu Babil'e girdi ve şehri yağmalarak yakıp yıktı. 3.000 Babilli genç kazıklara oturtularak idam edildi (Olmstead, 1948: 236).

İkinci ayaklanma bastırıldıktan sonra Babil'deki sükunet yine uzun sürmedi. Ahameniş Kralı I. Ahasuerus döneminde, MÖ 482'de Bil-shimanni önderliğinde üçüncü ayaklanma baş gösterdi. İsyancılar Perslerin yerel yöneticisi Zubirus'u öldürdüler. Bil-shimanni, Babil Kralı ve Bekaa Kralı unvanlarını aldı. Ardından isyancılar arasında bir anlaşmazlık ve bölünme meydana geldi. Şems Ariba da Bil Şeymani gibi isyanın lideri konumuna geldi. İsyancılar arasındaki bu bölünme, Ahamenişlerin isyanı bastırmasını ve âsilerin ortadan kaldırmalarını kolaylaştırdı. Böylece I. Ahasuerus isyancılardan oldukça şiddetli bir intikam aldı ve ayrıca Babil'in duvarlarını ve tapınaklarını, özellikle de ana tapınağı Isakila'nın yıkılmasını emretti. Tanrı Marduk'un altın heykeli yağmalandı, Elam'daki hazinelerin bulunduğu yere götürüldü ve eritildi. Bu olaylardan sonra Akitu kutlamaları durmuş ve Babil Krallığı ortadan kaldırılarak bir Pers valisi tarafından yönetilen bir vilayet statüsüne getirilmiştir. (Ahmed, 1986: 86).

Burada şu sorunun sorulması gerekir: Ahamenişler neden isyancı bölgelerde yeni isyanların çıkmasına engel olmasını sağlayacak kadar asker bırakmadılar ve olası herhangi bir isyanı ortadan kaldıramayacak kadar küçük garnizonlar yerleştirmekle yetindiler? Bunun nedeni olarak, ordunun ülkenin iç durumu kontrol etmek için Ahameniş devletinin merkezine çekilmeye zorlayan iç çekişmelerle meşgul olması ya da belki başkalarına gözdağı vermek için bu gibi isyanları, isyancı halkların çoğunu ortadan kaldırmak için bir fırsat olarak kullanmış olması ihtimali gösterilebilir. Fakat asıl nedenin, Ahameniş İmparatorluğu'nun çok geniş topraklara yayılması ve orduların devletin yönetimi altındaki birçok bölgeye dağıtılmış olması daha muhtemeldir.

Babil'de günlük yaşam

Evlilik ve Kıyafetler

Herodot, Babillilerin giysileri hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Babillilerin giydiği giysiler şöyledir; Alta ayaklara kadar uzanan keten bir fistan giyerler. Üzerinde ise yün fistan ve beyaz bir aba bulunur. Ayakkabılarında kendilerine has bir tarzları vardır. Böotya'da¹⁴² görülen çizgiye benzer. Bu milletin saçları uzundur ve sarık takarlar. Erkeklerin kendisine ait bir yüzük ve asası bulunur. Asanın tepesinde gül, elma, krizantem, kartal veya benzeri oymalar yapılmıştır. Kıyafet ve süsleri hakkında bana anlatılanlara göre insanlar asalarını bu tür süslemelerle süslemeyi alışkanlık haline getirmişlerdir.” (Herodot, 1.121)

Görünen o ki Herodot, Babil kıyafetlerini tarif ederken, tanıştığı Babillilerle ilgili olarak bilfiil gördüklerini aktarmıştır. Belki de tüccar sınıfından insanlarla karşılaşmıştır. Çünkü Babil'deki tüccar sınıfının ve zenginlerin kıyafetlerinden bahsetmektedir. Ayrıca Babil erkeklerinin, üst kısmında elma, gül, kartal vb. şekillerde oymanın yer aldığı özel bir asa taşıdıklarını söylemektedir. Bu, Babil heykellerinde ve oymalarında yaygın bir durum değildir. Bu insanlar ticaret yolculukları sırasında başka ülkelerden temin ettikleri bir asayı ellerinde bulundurmuş olabilirler (Ahmed, 1983: 178). Herodot da bunların Babil'de yapılmış olduğunu ve Babil'de yaygın bir durum olduğunu zannetmiş olabilir. Babil oymaları ve çizimlerinden, yalnızca kralın elinde asa tuttuğu anlaşılmaktadır. Asa Mezopotamya'da hakimiyet sembollerinden biridir. Herodot'un bu konuda da hatalı davrandığı görülmektedir.

Genel olarak, Herodot'un sözünü ettiği dönemde Babil'de en yaygın kıyafet, uzun bir elbise ve onun üzerine de vücudu saran bir pelerin şeklindedir. Oymalar da Babil kıyafetlerinin bu şekilde olduğunu ortaya koymaktadır. Kadın ve erkek kıyafetlerinin mevsimsel olarak benzerlik gösterdiği, ancak nakışlar ve çizimlerde ise farklılıkların olduğu görülmektedir. Kadın kıyafetleri düz çizgilere sahip olup kemer bölgesinde genişlemektedir (Bakir, 1978: 680). O dönemde kemer takmak, halk tabakası arasında bir statü ve lüks sembolü olarak kabul ediliyordu. Kemer, iktidardaki ailelerin üyeleri arasında zorunlu bir giysiydi. Bu geleneğin Sümerlerden miras kalmış olduğu anlaşılmaktadır. Babilliler şal da giyorlardı. Giysileri püskülleri ve süslemeleri ile ayırt edilmekteydi. Babillilerin kıyafetleri koyu yeşil ve koyu kırmızı gibi farklı renklere sahipti. Aksesuarlarda veya baş kronlarda abartı olmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra dinî elbiseler özellikle altın ve değerli taşlarla, özel ve abartılı bir şekilde süslenirdi. Babil metinlerinden birinde, tanrıça Nanna'nın giysisinin ağırlığının 11,5 kg olduğu ve 700 altın gülden oluşan bir süslemesinin bulunduğu belirtilmektedir. Altınla süslenmiş bu tür kıyafetin tanrı heykelleri için tasarlandığı anlaşılmaktadır. Babillilerde aba yalnızca tanrılar ve krallar tarafından giyilirdi ve halk tarafından giyilmesi mümkün değildi. Babillilerin giydiği aba uzundu ve alttan her iki taraftan veya sadece bir taraftan açılırdı. Sonu genellikle abanın dikildiği kumaş ile aynı kumaştandı ve ortadan düğümlü püskülleri bulunuyordu. Tanrı heykellerine giydirilen abalar, süslü motiflerin bulunduğu işlemeleri ile kralların abalarından ayrılmaktaydı. Bu işlemlerde kullanılan ipler genellikle altından bazen de gümüşten yapılıyordu (Ali, 1970: 365).

Babilliler, başlıklara aşırı bir önem verir ve süslerlerdi. Süslemeler için değerli taşlar ve madenler kullanmışlardır. Başlıkları, Arapça'daki “agal” kelimesine benzer bir şekilde “akulum” diye biliniyordu. Hem erkekler hem de kadınlar, şu an deriden yapılan sandalet olarak bilinen ayakkabı giyerlerdi. Bu ayakkabı, ayağın topuğu ve açıkta kalan parmakları kaplardı. Ayak bileğinin etrafına üste kadar uzanan deri kayışlarla sabitlenirdi. Babillilerin giydiği sandalet güzel ve bakımlıydı. Kraliyet sandaletlerine gelince, bunlar yün ve deriden yapılmıştır.

¹⁴² Böotya, Yunanistan'ın doğu kesiminin merkezinde yer alan illerden biridir ve antik Yunanistan'a açılan kapı sayılmaktadır. Xerxes, Böotyalıları esir etmiş, Gilan'ın doğusu ve İran'ın kuzeyinde, Hazar Denizi kıyısındaki bölgeye yerleştirmiştir. Görünüşe göre bu esirler, bahsi geçen bölgede Perslerle karışmış ve onların bir parçası olmuş, ancak kıyafetleri de dahil olmak üzere kendi kültürlerinin bir kısmını korumuşlardır (Zaid, 1966: 142).

Babilde deri ayakkabılar, elbette giyen kişinin sosyal statüsüne göre farklı renklerde boyanır ve değerli taşlarla süslenirdi (Yahya, 1995: 210).

Herodot, Babil halkının gelenekleri hususunda şu bilgileri vermektedir:

“Onların bazı gelenek ve göreneklerini anlatayım. Bence bu insanların aşına oldukları şey, bildiğim kadarıyla İliıya İniti kabilesi¹⁴³ ile paylaştıkları birtakım gelenekler. Her köyde evlenme çağına gelmiş kızları belli bir yerde toplamak adettir. Erkekler ise onların etrafında toplanır. Müzayedede seslenici sırası gelen kızın adını söyler. Kız, adını anılınca aralarından kalkar. Genellikle en güzel kızla başlar, sonra daha az güzel olanla devam eder. Daha güzel olanlar kendisine uygun fiyatla satılır. Evlilikleri bu şekildedir. Böylece zenginler en yüksek fiyatları ödeyerek güzel kadınlar için rekabet eder. Alçakgönüllü olup eşinde güzellik aramayanlara gelince, kötölenen kızları almak için üzerine para bile alırlar. Bu kızlar total veya tembel olabilir. Seslenen kişi kızın adını söyleyerek seslenir ve bunu hanım olarak almak için kim daha az para almak ister der. O kadın en kanaatkâr olanının nasibi olur. Çeyizler de güzellik değerine göre hesaplanır. Güzel ve çirkin maliyeti böyle belirlenir. Bir babanın kızını istediği bir adamla evlendirmeye hakkı olmaması âdetlerindendir. Aynı şekilde, bir kızı seçen erkek de, kendisine kefil bulunmadıkça, onu evine almaya hak kazanamaz. Eğer adam ve karısı ayrılırsa kanun hükmü, satın aldığı parayı ona geri vermektir. Açık arttırma bu şekildedir. Diğer köylerden herkes kendisine bir eş almak için açık arttırmaya gelebilir. Ancak halk bu alışkanlığından vazgeçmiş ve bugün yeni bir geleneği benimsemiştir. Perslerin zaferinden sonra yoksulluk ve hayatın zorluklarının artmasının akabinde fakir sınıfların kızları fahişe olmuş ve durumları bir nebze olsa da düzelmiştir” (Herodot, 1.121).

Burada Herodot Babil’de, başka hiçbir güvenilir kaynakta rastlamadığımız bir tür evlilik deneyiminin olduğundan bahseder. Babil ülkesine nispet ettiği bu adetin esas kaynağını bilmiyoruz. Mezopotamya’da evlilik, Irak’ta günümüzde de olduğu gibi, genellikle kocanın vasisinin hanımın vasisi ile anlaşması sonrasında gerçekleşirdi. Eşlerin ebeveynlerinin, üzerinde anlaştıkları her şey evlilik sözleşmesinde kayda geçirilir ve ardından düğün törenleri, kutlamalar ve evlilik için dini ritüeller yapıldı. Sonrasında da kadın ve erkeğin bir araya gelmesiyle bu etkinlikler sona eriyordu. Böylece kadın yasal eş statüsünü kazanıyordu. Bu geleneklere göre kadın kocasına sadık olmalı ve evlilik görevlerini yerine getirmeliydi (Hartog, 1988: 143).

Mezopotamya’da kadınlar ya özgürdü ya köleydi ya da evlat ediniliyorlardı. Bu nedenle herkes ait olduğu sosyal sınıftan biriyle evlenirdi. Ancak bu, sınıflar arası evliliğin oluşmasını engellemezdi (Driver ve Miles, 1955: 69). Mezopotamya toplumunun ataerkil bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü erkek (koca) ile kadının babası, erkek kardeşi veya karısının vasisi arasında evlilik akdi yapıldı. Kadının bir erkeğin hayatındaki öneminin belki de en güzel tarifi, Sümer tabletlerinin birinde kısaca şöyle ifade edilmiştir: *Kadın erkeğin geleceğidir* (Hamud, 1987: 37). Özellikle evlilik, karı ve kocanın toplumdaki konumlarını koruyan gelenek ve yasalarla yönetilen kutsal bir bağ haline geldikten sonra, Mezopotamya yasalarında yer alan çok sayıda kanun maddesi, kadınların toplumda sahip oldukları seçkin konumu göstermektedir. Baba veya erkek kardeş her zaman kızını veya kız kardeşini temsil eder ve onun evliliğini kabul eden taraf olurdu. Bu gelenek çağlar boyunca çeşitli uygarlıklarda günümüze kadar devam etmiştir. İslam da bu geleneği onaylamıştır. Baba veya erkek kardeş, evlilik akdi sırasında kızı veya kız kardeşi adına mekânda bulunur, onun menfaatlerini temsil eder ve tüm evlilik hakları konusunda koca ile anlaşır (Gazala, 1983: 119).

Yasalar, evli kadınların evden çıkmalarına ilişkin kısıtlamalar içermektedir. Başlarına bir başörtüsü takmaları, özgür kadın ile zina eden kadın ve cariyenin birbirlerinden ayırt edilmeleri gerekirdi. Çünkü zina eden kadınlar ve cariyeler başlarını açmalıydılar. Eğer örtünürlerse cezalandırılmaları gerekirdi. (Salim, 1985: 33).

¹⁴³ İniti kabilesi, İliıyalıların topraklarında yaşayan İran milletlerinden biridir. Ülkeleri olan Loristan, İran’ın batısında ve Irak’ın doğu sınırlarında, Diyala ve Wasit illeri boyunca uzanmaktadır. İnitililer, Farsçanın bir alt dili olan Lor dilini konuşmaktadırlar (Tikriti, 1979: 21).

Kocasının ölümünden sonra akrabalarının iddialarına karşı dulların açtığı davalara bakan mahkemeler hakkında çivi yazılı kaynaklarda aktarılanlar, Herodot'un önceki iddiasına karşı en güçlü cevap olabilir (Bottero, 1990 a: 210). Kral Nabunaid (MÖ 555-539) döneminden kalan bir çivi yazılı metinde Bonanit isimli bir dul kadının, ölen kocasının ailesine karşı açtığı dava yer almaktadır:

“Dul kadın diyor ki: Nebbaddu'nun oğlu Abel Adonadin benimle evlendi ve üç men gümüş olan mehrimi verdi. Ona bir kız çocuğu doğurdum. Ben ve kocam Abel Adonadin mehrimi ticari işlerde kullandık. Sonra Burs Ba bölgesinde 9 men karşılığında sekiz gii¹⁴⁴ arsa satın aldık. Nur Sin oğlu Akisha Ablo'nun oğlu Aidin Marduk'a da 2 men borçlu kaldık. Kralın saltanatının dördüncü yılında, kocamdan mehrimi istedim ve karşılığında satın aldığımız araziye bana verdi. Abel Adonadine ve ben, karısı Bonanit Aidan Marduk'a 2 men gümüş borçlu kaldık. Kralın saltanatının beşinci yılında kocam ve ben, Abel Addo Amaru adında bir oğul evlat edindik. Sonra kızımız Nabtu'ya 2 men para, on şekel gümüş ve ev eşyası vasiyet ettik. Kocam vefat etti ve şimdi kayınbiraderim Akapi Elo, araziye ve sahip olduğum her şeyi ve hatta satın aldığımız köleyi bile istiyor. Davama bakmanızı ve yargılamanızı rica ediyorum.” (Contino, 1979: 18).

Herodot evlilik ilişkisinden de bahseder ve şöyle der; *“Babilliler, karılarıyla yatmaya hazırlanırken, arınmak için bir tütsü önünde bağdaş kurup oturlardı. Karısı da önünde aynı ritüeli tekrarlardı. Sabah ise yıkanmaya giderlerdi. Yikanana kadar mutfak gereçlerinden hiçbir şeye yaklaşmazlardı. Bu yönüyle Araplara benzemektedirler”* (Herodot, 1.123).

Herodot'un Babil ülkesindeki evlilik ilişkisini anlatan ifadelerini doğrulayan hiçbir bilgi bize ulaşmış değildir. Babillilerin sosyal gelenek ve görenekleriyle ilgili diğer bilgiler gibi bu bilgiler de güvenilemez niteliktedir. Çünkü büyük olasılıkla bunları ya duymuş ya da başkalarından aktarmıştır (Braun, 1982: 87). Yukarıdaki gibi bu tür haberlerin çoğunun diğer kaynaklarla doğrulanması mümkün olmamaktadır.

Herodot metne şöyle devam eder:

“Bu insanların sahip oldukları kesinlikle iğrenç bir gelenek vardır. Ülkedeki her kadının kendini yabancı bir adama sunmak için hayatında bir kez Milet tapınağına¹⁴⁵ gitmesi gerekir. Sıradan insanlarla kaynaşmaktan yüksünen zenginler tapınağa kapalı arabalarla gelirler. Arkalarından ise hizmetçileri ve çalışanları gelir ve orada beklerler. Kadınların tapınakta gözleri bağlı, örgülü bir bantla oturması âdetendir. Birçok kadını bir arada tutmak da adetleridir. Kadınlar otururlar, kalkarlar, giderler ve gelirler. Kadınlar arasında, her koşuşturma içinde erkeklerin geçmesini ve aralarından ilişki kurmak istedikleri kadınları seçmelerini bekleyen birçok kadın vardır. Bir kadın tapınağa girdikten sonra, bir adam gelip kucağına bir bozuk para attıktan sonra dışarı çıkabilir. Ardından adam onunla işini görür. Bu sırada adam para atarken “Tanrıça Melita adına” demelidir. Bu Asurluların Afrodite'ye verdiği isimdir¹⁴⁶. Bu sırada paranın değeri mühim değildir. Aksine, tüm kutsallık bozuk parayı atmaktadır. Yasalar bu paranın reddedilmesini yasaklar. Çünkü kadının seçme hakkı yoktur, kendisine bozuk para atan ilk erkekle birlikte gitmek zorundadır. Adam onunla cinsel ilişkiye girdiğinde tanrıya karşı görevini yerine getirmiş olur. Daha sonra evine dönebilir. O zaman, ne kadar büyük olursa olsun, onu herhangi bir miktarda parayla baştan çıkarmak imkânsız hale gelmiş olur. Güzel yüzlü ve uzun boylu kadının şansı, eve çabucak dönmesidir. Çirkinlerin nasibi ise çok daha azdır; yasanın gereklerini yerine getirmeden önce uzun bir süre tapınakta kalırlar. Hatta bazıları eve dönmeden önce tapınakta üç veya dört yıl geçirebilmektedir. Böyle bir gelenek Kıbrıs'ın bazı bölgelerinde yaygındır” (Herodot, 1.124).

Herodot'un bu anlatısında da hiçbir gerçeklik payı yoktur. Çivi yazılı kaynaklarda bunları destekleyecek hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Herodot'un bu anlattıklarının kaynağını da

¹⁴⁴ Gii, Akadca *qanu* terimine karşılık gelen Sümer uzunluk ölçüsü birimidir. Kusbe ise günümüzde 3 metreye denk olup 6 arşın anlamına gelmektedir (Rashid, 1979: 36).

¹⁴⁵ Tanrı Marduk'un tapınağı anlamına gelir. Görünüşe göre Herodot, tanrının adını doğru bir şekilde kaydetmiştir (Tikriri, 1979: 22).

¹⁴⁶ Afrodite, Yunan aşk, doğurganlık ve üreme tanrıçasıdır. Babil tanrıçası İştar ile aynı olup buna da Afrodite denilmekteydi (Dalley ve Reyes, 1998: 88).

bilmiyoruz (Gazala, 1983: 145). Ayrıca Mylitta da denilen tanrı Marduk'u tanrıça İştar ile karıştırmaktadır. Yunan tanrıçası Afrodit ile tanrı Marduk'u birbirine benzetmektedir. Tanrıça İştar ise, yargı yetkisi tanrıça Afrodit'e benzeyen bir tanrıdır. Ayrıca tanrı Marduk, yukarıdaki anlatımda Herodot'un bahsettiği gibi Asur'un değil, Babil'in baş tanrısıdır (Myres, 1953: 131).

Mezopotamya'da kutsal fahişeler veya tapınak fahişeleri diyebileceğimiz kadınlar bulunuyordu. Gılgamış destanında buna göndermeler yapıldığını görüyoruz. Çobanlara ve çiftçilere saldıran Enkidu'yu evcilleştirmek için Gılgamış tarafından gönderilen aşk tapınağı fahişesi hakkında destanda bilgiler verilmektedir. Gılgamış Enkidu'yu zayıflatmak ister ve bu yüzden ona bu fahişeyi gönderir. Bu, tanrıça İştar'ın tapınağında, adanmışlarla tanrıça İştar arasında arabuluculuk yapmaya yemin eden kutsal fahişeleri hatırlatmaktadır (Lister, 1979: 121; Rashid, 1981: 101). Bu kadınlar, Tanrıça İştar'a yaklaşmak isteyen adanmışlarla seks yaparlardı. Kendilerine, finanse etmek için kullanılan meblağlar ödeniyordu. Bu kutsal fahişeler de tabakalara ayrılıyordu. Görevleri, tapınağa gelen ziyaretçilerin isteklerini tatmin etmek olan *herimatuslar* ve rahiplerle bir kez yatan kutsal fahişe olan *Kadeşto* sınıfı bulunuyordu. *Astarto* sınıfına gelince, onlar kimsenin yaklaşmayacağı tanrıların alametleriydi. Ancak ne yazık ki çivi yazılı metinler, bu kadınların tanrılarla nasıl cinsel ilişkiye girdiklerini belirlememize yardımcı olmamaktadır (Hartoge, 1988: 210). Bazı babalar, kızlarına harcama yapmaktan kurtulmak için onları tapınağa getirir ve kutsal fahişe olarak bırakırlardı. Bu kadınların tapınaktaki varlıkları kalıcı değildi. Evlenmeleri veya ilişkilerinden doğabilecek çocuklara bakmaları halinde emekli olmaları mümkündü. Öyle görünüyor ki Herodot, meselenin asıl ve iç yüzünü bilmediği için bu olayı Babil'in bütün kadınları için genellemiştir. Ayrıca onun eserinde çok fazla abartma eğilimi söz konusudur (Priestley, 2014: 138).

Sonuç

Herodot'un eserinde yer alan anlatımlara göz attığımız bu yolculuktan sonra, Babil ve Asur ülkeleri hakkında verdiği bilgilere dayanarak onun, Babil'i ziyaret etmediği konusunda emin olabiliriz. Çalışmamızda verdiğimiz bilgiler ve örnekler, bu sonucu desteklemektedir.

Babil şehri ile ilgili bazı bilgilere de güveniyoruz ama Herodot şehri çok farklı tanımlıyor; örneğin Babil'in şeklini kare olarak tanımlamıştır. Halbuki Babil dikdörtgen şeklinedir. Babillilerin evlilik gelenekleri ile ilgili olarak gerçekte var olmayan adetlerden söz etmiştir. Babil'de tıp ilimlerinin üstünlüğünden bahsetmemiştir. Asur'da yağmur yağmadığından ve Fırat Nehri'nin Asur'dan geçtiğinden bahsetmiştir. Arap Körfezi'nden Arthur Denizi olarak bahsetmiştir. Halbuki burada Kızıldeniz'i kastetmiştir. Tanrı Marduk'un tapınağında yaşayan tek kadının Asurlu bir rahibe olduğundan bahsetmiştir. Babil kralı Nabonidus'tan yanlışlıkla Asur kralı olarak bahsetmiştir. Polenleri meyve kurtları ile karıştırmıştır. Babil Kulesi'nin (Zigurat) kat sayısının sekiz olduğunu belirtmiştir. Ancak arkeologlar kat sayısının sadece yedi olduğunu doğrulamışlardır. Ziggurat'ın üstündeki tapınağın tanrı heykellerinden yoksun olduğunu aktarmıştır. Perslerin, Babil'e uyguladıkları kuşatmanın 1 yıl 7 ay sürdüğünü belirtmektedir. Halbuki bu kuşatma sadece 3 ay 19 gün sürmüştür. Babil erkeklerinin, tepesi elma, gül, kartal veya benzer şekillerde oyulmuş özel bir asa taşıdıklarından bahsetmiştir. Halbuki bu Babil'de yaygın bir durum değildir. Babillilerin ölülerini bala gömdüklerinden söz etmiştir.

Herodot, İran ziyareti sırasında Babil'den de geçmiş de olabilir. Çünkü Perslerle ilgili olarak Babil hakkında verdiği bilgilerden daha doğru ve tutarlı bilgiler vermektedir.

Kaynakça

Abu Suf, Bahnam, *Tarih min Batin Al-Arz, Asar ve Hazarat ve Aamal Medaniya*, Adib Matbaası, Amaan, 2009.

Ahmed, Sami Saaid ve Raza Javad Haşmi, *Tarih şark Adna Kadim ve İran ve Anadolu*, Yüksek Eğitim Bakanlığı Matbaası, Bağdad, 1988.

- Ahmed, Sami Said ve Rıza Cevat Haşimi, *Antik Yakın Doğu, İran ve Anadolu Tarihi*, Bağdad, 2003.
- Ahmed, Sami Said, “Herodot ve Eseri”, *Arab Tarihçiler Dergisi*, Dar Kadisiya Matbaası, Bağdad, 1986.
- Ahmed, Sami Said, *Al-Sıraa Hili Alif Avaal Kabla Milad (933-331)*, Dar Huriya Matbaası, Bağdad, 1983.
- Al-Amin, Muhammed, *Kavanin Hamurabi Safha Raaia fi Hizarat Vadi Rafidaain*, Dar Sun al-Saqafiya, Bağdad, 1987.
- Ali Ethem, “Herodot; Tarihin Babası”, *Al-Arabi Dergisi*, Sayı 135, Kuveyt, 1970, s. 199.
- Aliyev, İ., *Medias Historia*, Baku, 1960.
- Al-Janabi, Qais Hatam, *Tarih Şark Adna al-Qadım*, Dar Safa, Aman, 2014.
- Al-Tikriti, Salim Taha, “İraq fi Tarih Herodut”, *Meurud Dergisi*, Cilt 8, Sayı 3, Dar Al-Hur’ya, Bağdad, 1979.
- Anahid, Abdulrazzak El-Fisi, *Irak’ta Para*, Beytü’l Hikme, Bağdat, 2002.
- Bakır, Taha, *Antik Medeniyetler Tarihine Giriş*, Cilt 2, 1978.
- Berniya, Hasan, *Tarih İran Kadim min Bidaya Hata Nihayat Ahd Sasani*, çev. Muhammed Nuraddin, Dar Sakafa Matbaası, Kahire, 1983.
- Bottero, Jean, *Bilad Al-Rafidayin Al-Kitaba Al-Aqil Al-Aliha*, çev. Albir Abuna, Dar Şuun Sakafi Matbaası, Bağdad, 1990.
- Bottero, Jean, *Mezopotamya, Yazım-Akıl-Tanrılar*, çev. Merhum Emir Ebuna, Kontrol: Velid El Cair, Dar Al Thakafa Al Amme, Bağdat, 1990.
- Braun, T. F. G., *The Greek in the Near East*, Cambridge, 1982.
- Cohen, M. E. *The Canonical Lamentation of Ancient Mesopotamia*, Vol. II, Maryland, 1988.
- Contino, George, *Babil ve Asur’da Günlük Yaşam*, çev. Salim Taha Al-Tintirki ve Burhan Abdul-Tintirki, Dar Al-Rasheed, Bağdat, 1979.
- Dalley, Stephanie and A. T. Reyes, *Mesopotamian Contact and Influence in the Greek World to the Persian Conquest, The Legacy of Mesopotamia*, Oxford, 1998.
- Dillery, John, *Darius and the Tomb of Nitocris*, Classical Philology, University of Chicago, Vol. 87, No. 1, 1992.
- Driver, G. R. and Miles, John, *The Babylonian Laws*, Vol 2, Oxford, 1955.
- Farne, G., *Ruler of Babylonia From the Second Dynasty of Isin to the End of Assyrian Domination RIMB*, Vol 2, Toronto, 1995.
- Gazala, Hdib Hayavi Abdulkarim, *Al-Devla Babiliya Hadisa ve Al-Devr Tarihi Inabunaaid fi Kiyadatha*, Bağdad, 1989.
- Grohmann, *Kultoeschichte Des Alton Orense-Arabian*, Munchen, 1963.
- Hamud, Mahmud Haj, “Hukuk İnsan fi Bilad Al-Nahreen”, *Maurud Gazetesi*, Sayı 3, Bağdad, 1978.
- Hartog, F., *The Mirror of Herodotus: The Representation of the Other in the Writing of History*, Berkeley, 1988.
- Herodot. (2001) *Tarih-i Herodut*. Çev. Abid Elah Malah, Majmah Sakafi, Abu Dabi.
- Hislop, Alexander, *The Two Babylons/ The Babylon Connection*, "A book Review by Janice Moore", New York, 1986.
- Ibrahim, Najim Mikhail, *Misr ve Al-Şark Adna Al-Kadim*, 5. Cüz, Dar Al-Maarif, Beyrut, 1963.
- Lister, R. P., *The Travels of Herodotus*, Gordon & Ceremonesi, New York, 1979.
- Listreng, K., *Buldan Al-Halafat Al-Şarkiya*, çev. Başır Fransis ve Gorgis Avaad, Beyrut, 1985.
- Myres, L. John, *Herodotus, Father of History*, Oxford, New York, 1953.

- Olmstead, Albert T., *History of the Persian Empire*, University of Chicago Press, USA, 1948.
- Priestley, Jessica, *Herodotus & Hellenistic Culture, Literary Studies in the Reception of the Histories*, Oxford University Press, New York, 2014.
- Raşid, Favzi, “Vasaat Al-Nakil Al-Maaya ve Al-Bariya fi Irak Kadim”, *Neft ve Tanmiya Dergisi*, 7-8, Bağdad, 1981.
- Raşid, Favzi, *Al-Şiraa Irakiya Kadima*, Dar Raşid Matbaası, Bağdad, 1979.
- Sacks, David, *Encyclopedia of The Ancient Greek World*, ed. O. Murray, New York, 2005.
- Salim, Ahmed Amin, *Al-Usra fi Irak-ı Kadim*, Dar-Nahza Arabiya Matbaası, Beyrut, 1985.
- Smith, G., *History of Babylon*, New York, 1888.
- Swayne, George C., *Herodotus*, Edinburgh and London, 1887.
- Tintirki, W. Gorge, “Babil”, *Sümer Dergisi*, Sayı 35, Bağdad, 1979.
- Waters, K. H., *Herodotos the Historian: His Problems, Methods and Originality*: Norman, University of Oklahoma Press, 1985.
- Wells, H.G., *A Short History of the World*, Crown Publishing Group, London, 1922.
- Wiseman, D., *Nebuchadressar and Babylon*, Oxford, 2004.
- Yahya, Usama Adnan, *Tarih Al-şark Adna Kadim, Dirasat ve Abhas*, Bağdad, 1995.
- Zaid, Abul Hamid, *Al-Şark Halid*, Dar Al-Nahza Al-Arabiya, Kahire, 1966.

AVRUPA BİRLİĞİ ÇERÇEVESİNDE AZINLIKLAR

Chaki Tzian CHAKI

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler, Yüksek Lisans
chakitz@outlook.com, ORCID: 0000-0003-1953-4742

Giriş

Geçmişte ve günümüzde uluslararası ilişkilerde dahil olmak üzere pek çok alanda azınlık konusu önemli bir yere sahip olmuştur. Azınlık hakları, insan haklarının önemli bir parçası olmakla birlikte uluslararası hukukun temel ilkeleri arasında yerini almıştır. Ulus üstü nitelik taşıyan ve kuruluşundan günümüze kadar uzanan Avrupa Birliği öncelik olarak ekonomik stabilizasyon ve ardından siyasi bütünleşme temelleriyle ekonomik istikrarı ve kalıcı barışı sağlamak amacıyla azınlık konusunda eğilimlerini 1990'lardan önce ekonomik yansımalarla çözüleceğine odaklanmış olup daha sonra ki dönemler de ise yaşanan gelişmeler doğrultusunda azınlıklara yönelik eğilimini arttırarak siyasi politikalarının içerisine dahil etmiştir. Avrupa birliğinde azınlık hakları genel itibariyle insan hakları çerçevesinde değerlendirilmiş olup bu kapsam doğrultusunda çalışmalar yürütülmüştür. Üye ülkeler nezdinde standart bir azınlık politikasının belirlenmemiş olması ve aday ülkelere karşımıza çıkan Kopenhag kriterleri içerisindeki azınlıkların korunmasına ilişkin ilke bazı soru işaretlerini akıllara getirmektedir. Avrupa Birliği'nin azınlıklara yönelik çalışmaları günümüzde de halen devam etmekte olup üye ve aday ülkelere bu konuda çağrılarda bulunmaktadır. Azınlık kavram tanımının kesin kabul görmüş bir tanımının olmayışı ve bundan dolayı ülkelerin azınlık politikalarında ki adımları kendi iç hukuksal yapısına göre şekillendirmesi diğer ülkelerde olduğu gibi Avrupa Birliği üye ülkelerinde de görülmektedir. Bu kapsam doğrultusunda öncelikle çalışmamızda azınlık kavram tanımına ve türlerine genel bir çerçeve çizilmeye çalışılarak devamında tarihsel gelişim süreci incelenecektir. İlerleyen kısımlarda ise Avrupa Birliği'nin genel azınlık politikası incelenerek en önemli kurumlarından olan Avrupa Birliği Konseyi'nin, Parlamentosu'nun ve Komisyon'un azınlıklar konusundaki eğilimlerine ve çalışmalarına değinilerek Avrupa Birliğinin azınlıklara ve azınlık haklarına yönelik bakış açısı açıklanmaya çalışılacaktır. Son kısımda ise Avrupa Birliği üye ülkelerinin ekseninde azınlık haklarına yönelik tutumun nasıl ve ne şekilde olduğu değerlendirilecektir.

Azınlık Kavramı ve Türleri

Azınlık kavramının kökeni Latince küçük ve az anlamına gelen “minor” kelimesinden türemiştir. Azınlık kavramı ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte gelişmeye başlamış ve günümüze kadar değişimlere uğramıştır. Öncelikli olarak dini anlamlar taşıyan azınlık kavramı, ilerleyen dönemlerde ulusal temelleri de kapsayan yapılarla oluşturulmaya çalışılmıştır. Azınlık kavramı ve azınlık hakları kavramının bizzat halkın talebi ile ortaya çıktığını söyleyebiliriz (Duran ve Arıdemir, 2005:1). Azınlık kavramının uluslararası ilişkilerde ve uluslararası toplumda tam olarak kabul edilmiş bir tanımı yoktur. Azınlık kavramının literatürde kesin ve net bir anlamının bulunmamasının nedeni, devletlerin azınlıklara karşı kayıtsız kalmaları ve siyasi kazanımlarına aykırı algılamalarından kaynaklanmaktadır (İsmail, 2012). Azınlık kavramı, yıllar içinde uluslararası sözleşmelerde sıkça bahsedilen ve yer alan önemli bir kavram haline gelmiştir. Azınlık kavramı; Ulus, milliyetçilik, etnisite, kendi kaderini tayin, farklılıkların birliği, kimlik tartışması ve insan hakları kavramlarını içerir. Azınlıklar konusu geçmişten günümüze devletlerin iç ve dış politikalarında ve uluslararası sistemde kritik bir konu olmuştur (Kurubaş, 2006:114-115).

Uluslararası kuruluşlar tarafından kısmen benimsenen, Fracesso Capotorti'nin azınlık tanımıdır. Capotorti azınlıkları ve azınlık kavramını şöyle açıklıyor:

“Sayısal olarak bir devletin nüfusunun geri kalanına göre az olan, egemen olmayan konumda bulunan, üyeleri etnik, dinsel ya da dilsel açıdan nüfusun geri kalanından ayrılan özellikler taşıyan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini korumak amacıyla üstü örtülü bir dayanışma duygusu gösteren bir gruptur.” (Capatorti, 1979: 96).

Capotorti'nin tanımında, azınlıkların farklılıkları olduğu anlamına gelir. Odaklanılmış olan az sayıdaki unsur için varlıklarını sürdürebilecek ve mücadele edebilecek yeterli sayıdaki azınlığa dikkat çekme arzusudur. Baskın olmama olarak ifade ettiği bu durum, toplumda baskın bir rol oynamamayı tanımlamaktadır. En önemlisi de vatandaşlık bağının olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Ve bu, azınlık kimliği için belirleyici bir durumdur. Son olarak tanımında vurguladığı bir diğer önemli unsur da azınlık bilincine sahip olmanın gerekliliğidir. Bu bilinçle kendi özel durumunu korumak ve sürdürmek için hareket etmelidir (Oran, 2009: 68 -69).

Azınlıklar tarihte çeşitli biçim ve yapılarla ortaya çıkmışlardır. Azınlık gruplarının ortaya çıkışı ve savundukları farklı değer yapıları da farklılıkları beraberinde getirmiştir. Genel olarak dört ana gruba ayrılırlar; İlk olarak, yer alan dini azınlıklardır. Dini azınlıklarda temel kriter din olarak ifade edilmektedir. Katolik ve Protestanların ayrılmasıyla oluşan dini azınlıklar için aynı din, farklı mezhep ayrımcılığı olarak nitelendirilebilir. İkincisi, dilsel azınlık gruplarıdır. Dil, insanların iletişim kurmak ve iletişim kurmak için kullandıkları en temel yöntemidir. Dilsel azınlıklar, etnik, kültürel ve nihayetinde ulusal azınlıkların bir sonucu olarak ortaya çıkar. Üçüncüsü, etnik azınlıklardır. Etnik azınlıklar, ortak bir kökene sahip, belirli kültürel, tarihi ve coğrafi bağlara sahip, ancak siyasi bir karaktere sahip olmayan ve üyeleri belirsiz olan azınlık gruplarıdır. Son olarak, ulusal azınlıklar dördüncü gruptadır. Ulusal azınlıklar, tarihsel, kültürel ve dilsel bileşenlerin bulunduğu etnik grubun bulunduğu devlet ve ülke sınırları dışında yerleşik, farklı bir devletin toprak bütünlüğü içinde yaşayan azınlık gruplarıdır. Vatandaşlık bağının ulusal azınlık için önemli bir kriter olduğu da belirtilmelidir (Ouzoungiol & Asal, 2021).

Azınlık Haklarının Tarihsel Gelişimi

Azınlık haklarının tarihsel sürecine bakacak olursak, azınlık haklarına ilişkin ilk siyasi düzenleme 16. yüzyılda reform süreciyle dini azınlıkların ortaya çıkmasıyla başlamıştır. İlk örnek 1598 tarihli Nant Fermanı'dır. Bu ferman ile Katolik Fransa, Protestan uyruklulara haklar tanımış ve Protestan cemaatine saray ve Paris dışında din ve vicdan özgürlüğü, kişisel ve siyasi haklarda eşitlik, medeni haklar gibi ayrıcalıklar tanımıştır. Protestan azınlığa yargılama

sürecinde kendi dinine mensup hakimlerin atanması (Oran, 1991: 46). Daha sonraki dönemlerde ise 17. yüzyılda din savaşlarının çıkmasıyla birlikte devletlerin ikili anlaşmaları ile dini azınlıklara haklar tanınmıştır. Örneğin; 1606'da Macaristan ile Transilvanya arasında yapılan antlaşmayla birlikte Transilvanya'daki Protestan azınlığın din özgürlüğü korunmuştur. Ulus devletler arasında ki savaş sonrasında 1648 yılında imzalanan Vestfalya Antlaşması ile devletler arasında toprak mübadelesine neden olmuş ve bunun sonucunda dini azınlık haline gelen insanların korunmasına yönelik anlaşmalar imzalanmıştır. Aynı dönemde birçok dinden insanı bünyesinde barındıran Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasında yapılan anlaşmalarla dini azınlıkların korunması Avrupa devletleri tarafından ele alınmaya çalışılmıştır. Avusturya ile 1615'te imzalanan ve ardından 1699'da Karlofça Antlaşması ile 1774'te Rusya'yla yapılan Küçük Kaynarca Antlaşması örnek olarak gösterilmektedir. Bu anlaşmalar sayesinde Osmanlı Devleti'ndeki Katolik ve Protestan ahali hakları verilerek korunmuştur. Avrupa devletleri, azınlıklar üzerinden Osmanlı devletinin içişlerine müdahale ederek, durgunluk dönemindeki Osmanlı Devleti'ni parçalamayı politikalarının bir parçası olarak görmüşlerdir (İsmail, 2012).

19. yüzyılda milliyetçiliğin yükselişiyle birlikte din yerine farklı yaklaşımlar ortaya çıktı. 1815 Viyana Kongresi'nin gerçekleşmesiyle dini azınlıkların yerini ulusal azınlıklar almıştır. Bununla birlikte büyük devletlerin toplu korumaya yönelik politikaları da gelişmiştir. Azınlıklar, Viyana Kongresi sonucunda alınan kararlarda ulusal gruplar olarak tanımlanmıştır. Ve dini özgürlüklerin yanı sıra medeni ve siyasi özgürlükler de tanınmıştır (Preece, 2011:197).

1821 yılında Rumların Mora'da başlattıkları isyanla Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlıklarını gösterme çabaları sonucunda Yunanistan, 1828 yılında Edirne Antlaşması ile bağımsızlığını kabul ettirmiştir (Örenç, 2011: 5-18).

1830 yılında Yunanistan'ın bağımsızlığının tanındığı Londra Protokolü'nde Osmanlı Devleti, Yunanistan'a bırakılan topraklarda yaşayan Müslüman halkın korunmasına ilişkin kararlara yer vermiştir. 1881 yılında imzalanan Uluslararası İstanbul Sözleşmesi'nde de Yunanistan'daki Müslüman azınlıkların korunmasına ilişkin kararlar bulunmaktadır (Oran, 1991: 58-59).

1878'de toplanan Berlin Kongresi'nde vurgulanan ve büyük güçlerin yeni kurulan devletlere dayattığı temel fikir; Azınlık hakları, vatandaşlık ve siyasi özgürlüklerin uluslararası tanınırlıklarının önkoşulları olarak önemi ile ilgilidir (Preece, 2011: 77).

20. yüzyılda azınlıkların korunmasına ilişkin önemli gelişmeler yaşandı. Ancak bunların ne ölçüde hayata geçirildiği ve ne kadar olumlu ilerlediği ise halen bir soru işaretidir. İlk gelişmelerden biri, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan Milletler Cemiyeti sistemi ile azınlıkların korunmasına yönelik evrensel bir örgütün rolü olmuştur. Bunu takiben Birleşmiş Milletler ve uzman kuruluşların yer aldığı çalışmalar gelişmelere yol açmıştır (İsmail, 2012).

Uluslararası hukuka göre azınlıklar, varlıklarını ve kültürel yapılarını, yani kimliklerini koruma hakkına sahiptir. Herkes gibi azınlıkların da bireysel olarak ayrımcılığa uğramama ve eşit temsil edilme hakları vardır. Azınlık sorunları sadece devletin iç politikasını ilgilendirmez, aynı zamanda uluslararası bir sorun niteliği taşımaktadır. Çünkü azınlık sorunları, devletlerin saklı yetki alanını aşarak, uluslararası alanda bireysel hak ve özgürlükler ile insan haklarının korunmasının önemli bir yapı taşı olduğunu göstermektedir (Duran ve Arıdemir, 2005:15).

Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik İş Birliği Teşkilatı, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği'nde önemli bir yere sahip olan azınlık haklarına ilişkin çalışma ve sistemler, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirilmeye çalışılmıştır, günümüzde de hala bu çalışmalar devam etmektedir.

Avrupa Birliği'nde Azınlık Hakları

Avrupa Birliği'nin gelişim süreci göz önüne alındığında ekonomik entegrasyon temelleriyle kalıcı barışı tesis etme amacıyla oluşum göstererek demokrasi ve insan haklarını

da kapsamının içerisine almıştır. Demokrasi ve insan hakları kapsamının içerisine azınlık hakları konusunu dahil etmiştir. Avrupa Birliği azınlık haklarına ilişkin tutumunu Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik İş Birliği Teşkilatı'nın yapmış olduğu çalışmalar ve belgelerden esinlenerek oluşturmaktadır (Köksoy, 2019: 100). Azınlık hakları konusu 1990'lara kadar Avrupa Birliği çerçevesi içerisinde özel olarak ayrı bir şekilde alınmamıştır. Bunun temel nedenleri olarak ise 1945 sonrası tüm Dünya'da olduğu gibi Avrupa bölgesinde de azınlık sorunları geniş bir siyasi alan içerisinde ele alınması ve Avrupa entegrasyonu ile birlikte etnik sorunlarında ortadan kalkacağı ve çözüleceğinin düşünülmesinden kaynaklıdır. Diğer yandan Avrupalı ulus devletlerin ulusal azınlık haklarının tanınmasıyla birlikte kendi iç dinamiklerinde bozulma meydana gelerek istikrar ve güvenlik endişesi duymalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü etnik grupların ayrılıkçı söylem ve ayrışma ideolojisiyle toprak bütünlüğüne zarar vereceği düşüncesiyle azınlıklar politikasına eğilim göstermemişlerdir. Bu yüzden insan hakları çerçevesinde değerlendirmeye alarak tüm bireylerin eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğu eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkeleri çerçevesinde korunmaları ön görülmüştür. Bu durum da Avrupalı devletler içerisinde yer alan tüm bireyler eşit hak ve özgürlüklerle eşdeğer tutulursa azınlıklar konusunda ayrıca bir hak tanıma gereksinimi ortaya çıkmayacak ve devletlerin endişe etmiş olduğu konular bu şekilde çözülmüş olacaktı (Taşdemir ve Saraçlı, 2007:28). Kısacası 1990'lı yıllara kadar Avrupa Birliği içerisinde insan haklarına son derece fazla eğilim gösterilmesine rağmen azınlıklar konusuna aynı oranda eğilim gösterilmemiştir (Kurubaş, 2006: 124-125). 1990'lı yıllara doğru değişen dinamiklerle birlikte Avrupa Birliği'nin eğiliminde de değişimler ortaya çıkmıştır. Sovyetler birliği, Çekoslovakya ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla Orta Avrupa'nın tümünde azınlık ve diğer milliyetçilik hareketlerinin doğmasıyla beraber Avrupa birliğinin eğilimlerinde değişimlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bununla beraber oluşum göstermiş olan hareket özgürlüğü olarak nitelendirilen azınlık grupların etnik akraba topluluklarının yanına göç hareketleri de başlamıştır. 1990 ve 1995 yıllarında Avrupa düzeni için tehdit olarak görülen bu durum Avrupa'da düzen ve istikrarı bozacağı düşünülerek girişimlerde bulunulmuştur (Taşdemir ve Saraçlı, 2007: 29).

Avrupa birliği üye devletlerden azınlık haklarına saygı duyulması konusunda adımlar beklerken diğer yandan azınlıklarında bulundukları devletlerin toprak bütünlüğüne saygı göstermelerini beklemektedir. Bu çerçevede doğrultusunda Avrupa birliği ekseninde de iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bu bağlam doğrultusunda Almanya ve Avusturya gibi üye ülkeler, sınırları dışındaki azınlıkların ırksal ve kültürel olarak ilişkileri bulunan akraba devletlerle ilişkilerin sürdürülmesi ve bağların koparılmaması görüşünü savunarak azınlıkların sosyal, kültürel, ekonomik ve dini bakımdan haklarının uluslararası platformda tanınması gerektiğini savunan ilk görüşe sahiptirler. Diğer yandan ikinci bir görüş niteliği taşıyan Yunanistan ve Fransa gibi üye ülkelerin ise temellerinde ulusal azınlıkların korunmasının problem teşkil etmediğini bunun altında yatan esas problem unsurunun kendi bünyesinde niceliksel olarak fazla sayıda azınlık barındıran ülkelerin toprak bütünlüğünün, egemenliğinin ve siyasi istikrarının korunması gerektiğini savunmuşlardır. Bu durumda üye ülkelerin haklarının öncelikli konuma getirmekte azınlık hakları ikinci konuma ötelemektedir (Köksoy, 2019:100). Bu iki görüş karşısında Avrupa birliği herhangi bir tercih noktasında bulunamadan üye ülkelerin insan hakları konusunda hassasiyet göstermesini beklemektedir (Taşdemir ve Saraçlı, 2007: 29). Aslına bakılacak olursa birincil hukukta yer alan Birlik politikalarının bütüncül bir yapıya sahip olmaması üye devletlerin sınırları içerisinde yer alan azınlıklara doğrudan bir etki yaratmaması durumu ve azınlıklara yönelik hususi bir politikanın olmayışı eksikliği göz önüne koymaktadır. Avrupa birliğinin antlaşmaları içerisinde azınlıklar ve onların korunmasına ilişkin özel bir hususun bulunmaması konusu ve Avrupa Birliği hukukunda doğrudan azınlıkları ele alan tüzük ve önerenin olmayışı sadece insan haklarına vurgu yapılarak azınlık konusuna değinilmemektedir. Birlik tarafından üye ülkeler açısından bu konuda yetki ikamesine bırakılan

durum aday ülkeler açısından daha farklı bir noktadadır. Birlik tarafından aday ülkelerin üye olabilmesi için gerçekleştirmesi ve uyması gereken kriterler olarak nitelendirdiği 1993 yılında çıkartılan Kopenhag kriterlerinin içerisinde azınlıklara saygı ve onların korunması ilkesi yer almaktadır. Bu durum birlik politikalarında tutarsızlığın olduğu konusunu ve çifte standart söylemlerini de beraberinde getirmektedir (Köksoy, 2019: 101).

Yöneltelen eleştiriler ve yorumlar çerçevesinde azınlık politikaları konusunda eksikliklerin giderilmesi konusunda birliğin eğilimlere yöneldiği Avrupa Parlamentosu tarafından 20 Nisan 2005 tarihinde kabul edilmiş olan genişleyen Avrupa Azınlıkların Korunması ve Ayrımcılık Yasağı politikaları üzerine hazırlanmış olan raporun önemli bir yeri olduğu ifade edilmektedir. Claude Moraes tarafından hazırlanmış olan raporda Avrupa Birliği'nin içerisinde yer alan azınlıkların ve azınlıklara ilişkin sorunların çözümlerine ilişkin eğilimlerin eksik oluşu ve birlik içerisinde yeterli şekilde yer verilmemesi konusunu ön plana çıkarmaktadır. Kopenhag kriterlerinin içerisinde önemli bir ilke olan azınlıklar konusunun birlik içerisinde herhangi bir karşılığının olmadığı azınlık kavramının kimleri içerdiği ve nasıl bir standartlara sahip olması gerektiğinin belirtilmediğinin altı çizilmiştir. Bu doğrultuda Avrupa Birliği Komisyonu'ndan ulusal azınlıkları içerisine alan Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'nin 4. Maddesine uygun bir politika belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. (Taşdemir ve Saraçlı, 2007:29). Avrupa Birliği'nin genel bir azınlık politikasının olmayışından dolayı her üye devlet kendi iç yapısına göre azınlık konseptini geliştirmektedir. Azınlıklara yönelik mevzuat ve hükümlerin bulunması ama bunların net bir biçimde ortaya konulmamış olmasından dolayı azınlıklara yönelik pozitif bir çerçeve çizmekten uzak olduğu açıkça görülmektedir. Aslına bakılacak olursa Avrupa Birliği ekonomik bir yapılaşmadan siyasi bir bütünleşmeye doğru adımlar atarken insan hakları ve demokrasi kapsamında ilerleyişini dile getirerek adımlar atmıştır. Fakat azınlıklar konusunda genel bir özveriye gösterme isteğinde bulunmayarak Avrupa Güvenlik İş Birliği Teşkilatı ve Avrupa Konseyi'nin bu kapsamdaki çalışmalarına eğilim göstermiştir, bu durumda genel itibariyle kendi oluşum göstermiş olduğu yapılaşmada bazı eksikliklerin ortaya çıkmasına sebep vermiştir. 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Lizbon Antlaşması'nın 1.a maddesinde azınlık gruplarına mensup bireyler şeklinde ibarenin yer alması ve Avrupa Birliği kurucu değerlerinin arasına girmesi önemli bir adım olmuştur. Bu sayede birincil hukukta yer almış olan azınlık haklarına saygı, aday ülkelere sorumluluklar getirmekte ve üye devletlere de yükümlülükler oluşturmaktadır. Fakat bu antlaşma doğrultusunda birliğe azınlık hakları konusunda etkin bir politika rolü verilmemesinden kaynaklı olarak eklenmiş olan bu madde yukarıda da bahsedilmiş olduğu üzere bütüncül bir etki yaratmamaktadır (İsmail, 2012).

Kısaca Avrupa Birliği azınlık politikasını genel bir çerçevede açıklayacak olursak, öncelikle birliğin kurumsal düzenlemelerinin azınlık haklarını ve azınlık haklarının korunması çerçevesinde değil de daha çok ayrımcılığın önlenmesi ve insan hakları saygı temellerinde eğilimin olduğunu söylemek mümkündür. Buna ek olarak Kopenhag kriterleri çerçevesinde aday ülkelere çeşitli yükümlülükler getirilerek bu ilke bağlamında mütakabiliyetin sağlanması çalışılmaktadır. Fakat diğer yandan üye ülkeler için bu durum herhangi bir bağlayıcı yükümlülük sunmamaktadır. Birlik üye devletler için sadece açıklama ve öneri de bulunması da dikkat çeken bir konudur (Ayata ve Aydın, 2022: 40). Birliğin, kurumları ve üye devletlere bağlayıcı bir azınlık politikasının olmayışı ve ortak bir politikanın belirlenmemiş olmasından kaynaklı her üye devlet kendine özgü bir çerçevede subjektif bir azınlık tanımı yapmaktadır. Fakat Birlik tarafından temellerinde vurgulanan herkesin kanun önünde eşit olduğu ve hiç kimsenin cinsiyet, ırk, dil, din, etnik köken gibi değişkenlere dayalı olarak ayrımcılığa uğramaması Avrupa Birliği hukukunda açıkça belirtilmiştir. Birliğin azınlık politikasına yönelik değerlendirmede bulunmuş olan sosyolog Han Entzinger'e göre birlik içerisinde üç tür azınlık politikasının yer aldığını açıklamaktadır. Entzinger'e göre ilk olarak benzeşme politikası yer almaktadır. Benzeşme politikası, etnik ve kültürel grupların içermiş olduğu farklılığın

ortadan kaldırılması için sosyal, ekonomik ve kültürel yönden benzeşme yaratılmasına odaklanılmaktadır. Bunu yaklaşım göre temel de homojen bir toplum yaratma düşüncesi yatmaktadır. Fakat diğer yandan bu homojen bir toplum yaratma düşüncesine belirli etnik ve azınlık gruplardan tepkiler yükselmektedir. İkinci olarak ise çoğulcu politika yerini almaktadır. Çoğulcu politika da genel bir etnik ve kültürel olarak farklılıkların aslında birlik içerisinde yer alan bir zenginliği işaret ettiği bu farklılaşmanın belirtilerek ve korunarak geliştirilmesinin gerekli olduğu görüşüdür. Bu noktada farklılıkları içeren grubun ekonomik ve sosyal alanda karşılaşmış olduğu eşitsizlikler giderilerek bunun devletler tarafından giderilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bireysel hak ve özgürlüklerin yanı sıra bu konseptin içerisine grup haklarının da eklenmesi ve geliştirilmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Bu amaçla beraber çok kültürlülük ve çok kültürlü bir toplum inşa edilmesi amaçlanmaktadır. Üçüncü olarak ise bütünleşme politikası yer almaktadır. Bütünleşme politikası, çok kültürlülük düşüncesinden farklı olarak etnik grupların çokluğunu ve kümeli bir toplum yapısını ön gören yaklaşımdır. Alt düzeyde kültürel benzeşme, ortak değer ve normların oluşturulmasına dayanarak, azınlık grupların kendilerini ait hissettikleri kimliklerinde yaşamalarının sorun oluşturmayacağı görüşünü ifade etmektedir (Köksoy, 2019: 102).

Avrupa Birliği Konseyi'nde Azınlık Çalışmaları

Avrupa birliği konseyi, Avrupa Birliği'nde yer alan üye devletlerin kendi devletlerini temsil etme yetkisine sahip olduğu bağlayıcı kararlarda imza yetkisinin bulunduğu ve karar alma konusunda en önemli ve en etkin kurumdur (Yanıkdağ, 2011). Avrupa birliği konseyi insan hakları ve azınlık hakları konusunda çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar doğrultusunda Konsey, 1987 yılında Avrupa Birliği'nin dış ilişkilerinde insan hakları konularına ilişkin "İnsan Hakları Çalışma Grubu" oluşturmuştur. Komisyonun kurmuş olduğu bu grup yılda iki kez toplanarak, dünyada gerçekleşmiş olan insan hakları ihlalleri konusunda elde edilen verileri toplamak ve değerlendirmek görevi verilmiştir. 1993 yılında alınmış kararlar neticesinde birliğe üye olmak için aday olan ülkeler istikrarlı ve kurumsallaşmış demokrasiye sahip olmalı, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü kriterini taşımalı, insan haklarına saygı ve azınlıkların korunması çerçevesinde oluşum göstermelidirler. Avrupa Birliği Konseyi tarafından 2000 yılından ırk ve etnik köken ayrımı yapılmaksızın kişilere eşit hak ve özgürlüklerin sağlanması ve eşit uygulamaların gerçekleşmesi için 2000/43/EC sayılı direktif yayınlamıştır. Bu direktifle ırksal ve etnik kökene dayalı olan ayrımcılığın önüne geçilmek istenerek buna karşı mücadelenin çerçevesinin belirlenmesini sağlamıştır. Bu yayınlanmış olan direktifte ırk ve etnik kökene bakılmaksızın insanlar eşit ve adil şekilde yaklaşım ilkesi ön plana çıkmaktadır. İstihdam, eğitim, sosyal alan, mal ve hizmetlerde ayrımcılığa karşı olma, ayrımcılığa doğrudan veya dolaylı yoldan sebebiyet verme, ayrımcılığa uğrayan kişilerin haklarının savunmasına ilişkin hukuki düzenleme ve ayrımcılığa karşı farklı şekilde mesleki muamele görmesinin önüne geçilmesine ilişkin kararlar yer almaktadır (Erturhan, 2021).

2008 yılında yayınlanmış olan İnsan Hakları Yıllık Raporu'nda azınlığa mensup bireylerin hakların bağlılığı altında Avrupa Birliğinin azınlıklar dahil olmak üzere tüm insan haklarına saygılı olduğu vurgusu yapılmaktadır. Rapor içerisinde Avrupa Birliği temel ilkelerinde ve antlaşmasında siyasi partilerin, kamusal yaşam alanının ve derneklerle ilgili verilecek ad düzenlenmesinde özgürce seçebilme hakkını desteklediğini ve Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın dini, dinsel ve kültürel farklılıkların korunmasına ilişkin kapsayıcılığa sahip olduğu ve herkese böyle bir çağrıda bulunduğu altı çizilmiştir. Genişleme sürecinde de Batı Balkanlarda özen göstermiş olduğu azınlıkların korunması ve azınlıklara saygı konusunda önemli bir şekilde vurgulandığı aday ülkelerden de bu kriteri uygunluk sağlanması önemli ölçüde vurgulanmıştır (Yanıkdağ, 2011).

2009 yılında yayınlanmış raporda ise dünya insan hakları ve demokrasi başlığı altında azınlıklara yönelik dünyanın tüm bölgelerinde azınlığa mensup bireylerin ayrımcılık, eşitsizlik,

ırkçılık gibi tehditlerle karşı karşıya olduğu belirtilmektedir. Rapor içeriğinde Birliğin temel değerleri arasında yer alan azınlıklara mensup bireylerin hakların olduğu ve açıkça Lizbon antlaşmasında belirtildiğini açıklamıştır. Bununla beraber ulusal veya etnik, dilsel azınlıklara mensup olan kişilerin hakların dair bildirinin açık bir şekilde azınlığa mensup olan bireylerin referansı olduğunu kabul ettiğini belirtmektedir. Ek olarak Avrupa Konseyi (Council of Europe) tarafından hazırlanmış olan Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi ve Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nın kabul edildiğine de vurgu yapılmıştır (Yanıkdağ, 2011).

Avrupa Birliği Komisyonu'nda Azınlık Çalışmaları

Avrupa birliği kurumlarından Avrupa Birliği Komisyonu üye ülkelerden bağımsız bir şekilde çalışıyor olmasından kaynaklı olarak azınlık hakları konusunda da yapmış olduğu çalışmaları önem arz etmektedir. Komisyon tarafından hazırlanmış olan ilk azınlıklara ilişkin rapor 1984 yılında yayınlanmış olup az kullanılan diller konusunu ele almaktadır. İkinci rapor ise 1990 yılında Yunanistan, İspanya ve Portekiz'i konu alarak o ülkelerdeki dil azınlıkları olarak yayınlanmıştır. 1996 yılında yayınlanmış olan raporda ise birliğin bünyesinde insan hakları ve bu kapsam doğrultusunda etnik, dinsel ve dilsel azınlıkların haklarının ve kültürlerinin korunmasına ilişkin Birleşmiş Milletler insan hakları evrensel bildirgesinin içerisinde genel bir çerçeve olduğu konusuna değinerek korunması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Ek olarak Komisyon tarafından bir ülkedeki insan hakları ihlallerinin dile getirilmesi ve saygı gösterilmesinin talep edilmesi o ülkenin iç işlerine müdahale anlamını içermediğini de ifade etmiştir (Kurubaş, 2006: 132-133).

Avrupa birliği demokrasi ve insan haklarının evrensel değerler olduğunu savunarak dünyanın her yerinde teşvik edilmesinin gerekliliğini savunmuştur. 1998 yılında Kopenhag kriterlerinin getirilmesiyle beraber bu kriterlerin aday ülkelerdeki uyum çalışmalarına yönelik ilerleme raporları komisyon tarafından hazırlanmaktadır. Bu noktada komisyon hazırlanmış olan raporlarda hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık hakları konularında titiz çalışmalar yürütülmektedir. Avrupa komisyonunun azınlıklara yönelik çalışmaları genellikle insan hakları altında şekillenmektedir. Bu doğrultuda 1 Ocak 2007 yılında yürürlüğe girmiş olan Avrupa demokrasi ve insan hakları aracı, birliğin dış politikasında demokrasi ve insan haklarının ilerlemesini bütünleşmesini sağlamak amacının bir örneğidir. Avrupa komisyonu azınlıklara yönelik pek çok çalışma ve proje yürütmektedir. Bunlardan bazıları MERCATOR, Euromosaic gibi birliğin çatısı altında yürütülen projelerdir. Diğer yandan komisyon EBLUL, Eurolang ve EMBNET gibi projelerin doğrudan finansmanı konumundadır. MERCATOR'un esas amacı Avrupa enformasyon dokümantasyon ve araştırma ağıyla birlikte Avrupa Birliği'nde yer alan azınlık dilleriyle ilgili araştırma yapmaktır. Euromosaic ise Avrupa Birliği'nde yer alan azınlık dillerinin üretilmesi ve yeniden canlandırılması üzerinedir. EMBNET dışından diğer kurumlarda diller konusunda eğilim göstermiştir. EMBNET ise etnik azınlık grupların iş ağıyla birlikte işletmelerin geliştirilmesi ve ulusal ekonomilere katkısının artmasına fayda sağlamak için geliştirilmiştir (Yanıkdağ, 2011). Ek olarak Komisyon, azınlık dillerini konu alan sanatsal ve kültürel etkinlikler düzenlenebilmesi için KALEIDOSCOPE programını ve farklı kültürlerin gelişmesi için ve kültürel mirasın korunmasını sağlaması açısından RAPHAEL programını geliştirmiştir (Bağcı, 2007).

Avrupa Birliği Parlamentosu'nda Azınlık Çalışmaları

Avrupa Parlamentosu azınlıklar üzerine en yoğun çalışmaların yapıldığı kurumdur. Parlamento azınlıklar konusundaki hassasiyetini birlik içinde ve dışında ki gelişmeleri takip ederek karşılaştığı ihlal durumlarını kınamaktadır. Parlamento üye ülkelerdeki siyasi yapıyı ve kamuoylarının temel eğilimlerini yansıttığından dolayı bu konularda hassasiyet göstermektedir. Bu neden parlamento tarafından alınan kararlar önem arz etmektedir. Fakat

alınan kararların hukuki bağlayıcılığının olmayışı tavsiye niteliği taşımasından dolayı gerekli duyarlılık sağlanmamaktadır. Avrupa Birliği bütçesinden oluşturulan PHARE programı B 7-030 ve B 7-500 kapsamında ve Avrupa demokrasi ve insan hakları girişimi de B 7-70 kapsamında azınlıklarla ilgili çalışmalarda mali destek sağlamak için kullanılmaktadır (Bağcı, 2007).

Azınlıklara yönelik ilk adım olarak görülen Avrupa Parlamentosu'nun 16 Ekim 1981 yılında "Bölgesel Diller ve Kültürler Topluluk Şartı ve Etnik Azınlıkları Hakları Topluluk Şartı hakkında kararlar, üye ülke hükümetlerin içerisinde yer alan bölgesel ve azınlık dillerini, eğitimlerini, iletişim haklarını, kamu hayatını ve sosyal alanlarını korumak geliştirmek üzerine çağıran teşvik eden bir duruş sergilemiştir. Ayrıca Avrupa Parlamentosu bölgesel fonlar, kültürler ve ekonomilerin geliştirilmesi açısından proje önerilerinde bulunarak Avrupa Birliği Komisyonu'ndan azınlıklara karşı ayrımcılığa sebep verebilecek tüm topluluk mevzuatının ve uygulamalarının gözden geçirilmesi talebinde bulunmuştur (Yanıkdağ, 2011). Eyleme yönelik azınlık koruma önleminin teşvik edildiği ve azınlıklar konusunda pozitif adımların atıldığı görülmektedir (İsmael, 2012).

Avrupa parlamentosu tarafından ikinci bir karar ise 1983 yılında kabul edilmiş olan dilsel ve kültürel azınlıklara yönelik tavsiye kararıdır. Bu karar doğrultusunda 1981 yılındaki kararın önemi vurgulanarak komisyondan bu alandaki çalışmalarının arttırılması ve gerekli ilkelerin uygulanmasına geçiş talebinde bulunulmuştur. 1994 yılında ise "Avrupa topluluğunda ki Dil Azınlıklarına ilişkin tavsiye kararı kabul edilmiştir. Bununla birlikte üye devletler dilsel azınlıkların tanınması ve geliştirilmesi yönünde temel şartların oluşturulmasına yönelik talep doğmuştur. Komisyondan ve Konseyden bu konuda çalışmaların geliştirilerek bütçenin ayrılması istenmiştir. Ek olarak karar da birlik tarafında üçüncü ülkelere de azınlıklar konusunda teşvik ve yardımların yapılmasını isteyerek diğer yandan azınlık hakları ihlalinde bulunan devletlerin kınanması gerekliliğine vurgu yapılmıştır (Bağcı, 2007). Kısaca bakıldığında Avrupa Parlamentosunun azınlıklara yönelik daha çok dil ve kültürlerine ilişkin adımlardan yana ilerleyişte bulunduğu, fakat diğer bir açıdan parlamentonun azınlıklara ilişkin hukuksal boyutlardan uzak bir şekilde adımlar attığı görülmektedir.

Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Azınlık Hakları

Avrupa birliği açısından genişleme ve bütünleşme hareketleri kapsamında ilerleyişle birlikte azınlıklar konusunda ortak bir politika belirleyememiş olması durumu geçmişten günümüze birlik içerisinde standardın oluşmadığını ve her üye devletin kendi toplumsal yapısında öznel bir azınlık politikasını izlediğini söylemek mümkündür. Azınlıklar üye ülkeler ve diğer ülkeler açısından hala daha bir tehdit unsuru olarak görülmektedir. Bu nedenden dolayı genel bir azınlık politikasında birlik sağlanamamaktadır. Tehdit algısı üye devletler içerisinde yer alan Slovakya'da kurulduğu günden beri devam etmektedir. Sınırları içerisinde bulundurmış olduğu 460 bin Macar azınlık nüfusundan dolayı Macaristan'dan gelebilecek etkilerin ve Macar politikalarında ön plana çıkan azınlık ve diasporalara yönelik adımların atılmasından kaynaklı olarak irredantizm olgusundan çekince yaşamaktadır (Taşdemir ve Saraçlı, 2007:30-31; Kovacs, 2020: 1151-57). Bir diğer üye ülkelerden Yunanistan ise içerisinde yer alan Batı Trakya bölgesinde ki Türk Azınlığını tanımaktan kaçınarak asimilasyon politikalarıyla ilerleyişini sürdürmektedir. Batı Trakya bölgesinde ki Türk azınlığına uluslararası antlaşmalarda tanınmış haklarını vermemeye direktmekte ve buna karşı yapılan olumsuz tepkilere ise iç hukukunun buna müsait olmadığını dile getirmektedir. Kurucu ülkeler arasında yer alan Fransa'da ülkesinde azınlık bulunmadığı yönünde iddialarda bulunarak tıpkı Yunanistan gibi asimilasyon politikalarını izleyerek, azınlıkları içerisine alan uluslararası sözleşmeleri imzalamaktan kaçınmıştır (Erturhan, 2021).

Diğer yandan azınlık hakları konusunda ılımlı politikalar geliştiren üye ülkelerde yer almaktadır. Bu konuda en iyi örneklerden biri kendi iç mevzuatında onlara haklar tanıyan

İspanya olmuştur. Sınırları içerisinde de yer alan azınlıkların dil haklarını tanıyarak anayasal güvence altına almıştır. Belçika’da aynı şekilde bölgesel olarak 4 dil bölgesi olarak anayasasında yer vermiştir. 2004 yılında katılım sağlayan Macaristan ve çek cumhuriyeti de bu konuda hassas davranarak çeşitli düzenlemelere giderek azınlıkların korunmasına ilişkin yasal düzenlemeler geliştirmiştir. İsveç ise Avrupa Birliği’nin azınlıklar konusunda ön plana çıkarmış olduğu pek çok belgeyi ve düzenlemeyi kabul ederek en ideal adımları atmıştır (Taşdemir ve Saraçlı, 2007: 31). Bahsedilmiş olduğu gibi birlik içerisinde ortak bir standart politikanın belirlenememiş olmasından dolayı pek çok üye devlette farklı azınlık politikasını gözlemlemek mümkündür.

Sonuç

Uluslararası alanda azınlık hakları konusu insan hakları kapsamının dışına çıkartılarak evrensel bir konu haline gelmiştir. İlk başlarda Avrupa Birliği tarafından, ekonomik stabilizasyonla bu konunun çözümüne ilişkin genel bir kapsam doğrultusunda incelenmiş olan azınlıklar konusu yaşanan gelişmelere ışığında farklı bir boyutta ele alınmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda birliğin başarısı günümüzde de halen araştırmacılar ve akademisyenler tarafından eleştirilmektedir. Birliğin belirlemek istediği genel bir azınlık politikasının kabul görmeyişi ve üye ülkelerde ortaya çıkan bu konuda ki tutum karşısında farklılıklar gözlemlemek mümkündür. Diğer yandan adımlar atmış olduğu ve kurumlarının da bu yöndeki çalışmalar da büyük çaba sarf ettiği görülmektedir. Fakat azınlık ve azınlık hakları konusunu insan hakları başlığının altından tam anlamıyla çıkaramamış olması ve ekonomik bir alt yapıyla siyasi görünüme bürünme çabalarında ki eksiklikler olduğu ele alınmış olan azınlıklar konusunda da görülmektedir. Temellerin de yer alan hukukun üstünlüğü demokrasi ve insan hakları söylemleri diğer yandan Kopenhag kriterlerin de yer alan azınlıkların korunmasına ilişkin ilke ve hususlarının üye ülkelerde yansımalarının istenilen düzeyde olmadığı ve aday ülkeler için hazırlanmış olan kriterlerde ki sürecin hali hazırda üye olan diğer ülkelerde işleyişinde ki eksiklik pek çok yönden eleştirilerin odağı olmasına sebep vermektedir. Birliğin ilerleyişinde eğilim göstermesi gerekliliği olan azınlık konusu aslında sadece Avrupa Birliği üye ülkelerinde değil küresel düzlemde bu konuda gelişmelere ışık tutacağına işaret olacaktır. Geliştirilecek güven ortamı ve istikrarla ülkelerin içerisinde yer alan azınlıklara ilişkin çalışmaların kapsamlarının arttırılarak ulus üstü nitelik sahibi olan birliğin gündemin de yer alması ve azınlıklara yönelik üye ve aday ülkelerle, sivil toplum kuruluşlarıyla ve diğer uluslararası kurum ve kuruluşlarla yapacağı görüşmeler ve bu yönde geliştireceği azınlık politikası toplumsal bir uzlaşının temellerini oluşturacaktır.

Referanslar

- Ayata, A., & Aydın, S. (2022). European Union, Multiculturalism And Minority Rights. *KMÜ Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24(42), 32-44.
- Bağcı, Ş. (2007). *Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Azınlıklar* (Master's Thesis, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Capotorti, F. (1979). *Francesco. Etnik, Dinsel Ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Araştırma*. New York: Birleşmiş Milletler Yayını.
- Duran, H. & Arıdemir, H. “Rum Azınlık Özelinde Türkiye’de Uygulanmış Azınlıklar Rejimi”, *Uluslararası Hukuk Ve Politika Dergisi*, 1/4 (2005).
- Erturhan, A. (2021) *Avrupa Birliği Bünyesinde Azınlık Haklarının Korunması, Stratejik Ortak*. Available at [\[Link\]](#) (Erişim: 30 May 2023).
- İsmail, A. (2012) *Yunanistan’da Azınlık Hakları : Batı Trakya Türk Azınlığı Örneği*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı.

Kovács, E. (2020). Direct And İndirect Political Remittances Of The Transnational Engagement Of Hungarian Kin-Minorities And Diaspora Communities. *Journal Of Ethnic And Migration Studies*, 46(6), 1146-1165.

Köksoy, F. (2019). Avrupa Birliği'nin Azınlık Politikaları Çerçevesinde Fransa'da Romanlar: Nicholas Sarkozy Dönemi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (34), 97-112.

Kurubaş, E. (2006) *Asimilasyondan Tanınmaya Uluslar Arası Alanda Azınlık Sorunları Ve Avrupa Yaklaşımı*, 2.Baskı, Ankara, Asil Yayınları.

Oran, B. (2009). *Küreselleşme Ve Azınlıklar*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Oran, B. (1991). *Türk – Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Ouzoungiol, A. , & Asal, D. Üyesi UY (2021). Azınlıklar Ve Batı Trakya Türk Azınlığının Sorunları. *Çalışma Kağıdı Serisi* , 2 (2), 46-61. Geliş Tarihi Gönderen [[Link](#)] (Orijinal Çalışma 15 Haziran 2021'de Yayınlandı)

Örenç, AF (2011) “Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri”. *Uluslararası Suçlar Ve Tarih*: 5-32

Preese, J. (2001) *Ulusal Azınlıklar Ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi*, Çev. Ayşegül Demir, İstanbul, Donkişot Yayınları.

Taşdemir, H. , & Saraçlı, M. (2007). Avrupa Birliği Ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu. *Uluslararası Hukuk Ve Politika*.S . 25-35.

Yanıkdağ, T. (2011). *Avrupa Birliğinin Azınlık Yaklaşımı Ve Romanlar* (Master's Thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dilzat CHOMU KYZY

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim ve Organizasyon
Bölümü

dilzat.chomu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7469-4426

Giriş

Girişimcilik, günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülke ekonomilerinin dinamiği için kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle genç nüfus içinde girişimcilik eğilimlerinin değerlendirilmesi, bu alandaki potansiyeli anlamak için önemlidir. Türkiye ve Kırgızistan gibi ülkelerdeki üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri, bu iki ülkenin eğitim sistemi, ekonomik koşulları ve kültürel değerleriyle şekillenmektedir.

Bu çalışmada, öncelikle girişimcilik eğilimleri üzerine yapılmış araştırmalar incelenmiştir. Yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda, Türkiye ve Kırgızistan'daki üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri karşılaştırılmıştır. Bu çalışmalarda toplumun eğitim sistemi, ekonomik, ticari ve kültürel bağlamında farklılıklar olduğu anlaşılmıştır. Genel anlamda üniversite öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini etkileyen çok çeşitli faktörler olduğu anlaşılmıştır.

Girişimcilik

Girişimcilik terimi, Fransızca “entreprendre” kelimesinden gelmektedir. Bu kelime, “bir şey yapmak” veya “üstlenmek” anlamını taşımaktadır. Girişimcilik terimi ilk olarak orta çağda, aktif olarak çalışan kişileri tanımlamak için kullanılmıştır (Eyel vd., 2020). İngilizce Literatürde “entrepreneurship” olarak geçen bu kavram, Türkçede “müteşebbislik” olarak karşılık bulmuş; son dönemlerde ise “girişimcilik” terimi daha yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır (Kayalar ve Ömürbek, 2007; Özücü vd., 2007).

Literatürde farklı disiplinlerden yazarlar, girişimciliği farklı şekillerde tanımlamışlardır. Birbirinden farklı bu tanımlamalar, literatürde çeşitli bakış açıları ve önyargıları yansıtmaktadır (Bowen ve Hisrich, 1986).

Girişimcilik, bireyin yeni bir değer yaratma veya ekonomik başarı elde etme amacıyla bir fırsat belirlemesi ve bu fırsatı değerlendirirken kişinin motivasyonu ve yeteneklerini yansıtan bir tutumdur (Ajzen 1991, Shapero 1982; akt. Yıldırım vd., 2015).

Bird'e (1988) göre girişimcilik, kâr elde etme amacıyla yeni şirketler kurma veya mevcut işleri genişletme, yeni mal veya hizmetler yaratma sürecidir (Eyel, 2019).

McClelland (1971) ise girişimciliği, piyasada belirli bir ihtiyacı karşılamak için ekonomik yeniliklerden faydalanarak yeni değerler yaratmaya çalışan kişinin gerçekleştirdiği ve yönettiği dinamik bir süreç olarak tanımlamıştır (Adekiya ve Ibrahim, 2016).

Smart ve Conant (1996) girişimciliği, bireyin yaratıcılığını kullanarak pazar fırsatlarını keşfettiği, kaynakları sağladığı ve istenilen sonuçlara ulaşmak için çevreye uyum sağlarken risk aldığı, hedef odaklı bir süreç olarak tanımlamışlardır (Chelariu vd., 2008).

Girişimcilik, ekonomik büyüme için önemli bir faktördür çünkü istihdam yaratma, gelir artışı, yoksulluğun azaltılması ve genel refahın artırılması gibi alanlarda önemli bir rol oynar (Romer, 1994; akt. Adekiya ve Ibrahim, 2016).

Girişimcilik, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için eksik veya geliştirilmesi mümkün bir iş fikri fırsatını fark ederek bunları projelendirip yaşamı bütünleştirerek hayatı daha iyi bir hale getirme sürecidir (Bozkurt, 2007).

Öztaş vd. (2017)'ne göre girişimcilik, temel olarak fırsatları bulma, değerlendirme, anlama ve ardından belirsiz bir ortamda yenilikçi adımlar atma becerisidir.

Girişimcilik Eğilimleri

Girişimcilik eğilimi, bireysel faktörler ve çevresel faktörlerin kişiyi etkilemesiyle ortaya çıkan, bireylerin kendi işlerini kurma konusunda kararlı ve istekli olma durumunu tanımlar (Börü, 2006). Girişimcilik eğilimi, bireyin içinde bulunduğu yetenekleri yansıtır. Girişimcilik, örgütsel ve bilgi gerektiren bir süreçtir ve bu süreçte girişimci, çeşitli fırsatlar ve tehditlerle karşılaşabilir (Karakaş, 2012). Bu örgütsel ve bilgi gerektiren süreçte, bir örgütün planlı bir yapıya sahip olması, bireyin girişimcilik faaliyetlerini gerçekleştireceği örgüt içinde planlı bir tutum sergilemesini gerektirir. Bu tutum, kişinin girişimcilik eğilimini yansıtır. Örgütlerin benimsediği faaliyetlerde oluşturdıkları stratejik süreçler ve tarzlar, bu planlı davranışı destekler niteliktedir (Bektaş ve Köseoğlu, 2007). Girişimciler, bu şekilde örgüt içindeki eğilimlerini eyleme dönüştürerek girişimcilik faaliyetlerini gerçekleştirirler. Bu nedenle, girişimcilik eğilimi, girişimcilik eyleminin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynar (Doğan, 2013).

Girişimcilik eğilimi, girişimcilik faaliyetlerinin önemli bir unsuru ve bir adımı olarak kabul edilir. Bu terim, diğer girişimcilik faaliyetleriyle ilişkilendirilen, temel özelliklerden bağımsızlık, yenilik yapma ve risk alma gibi unsurları kapsayan ve tamamlayan bir süreç olarak görülmektedir (Ercan, 2017).

Yapılan bazı çalışmalar, girişimcilik eğiliminin doğuştan gelen bir yetenek olduğunu öne sürse de bu yeteneğin ortaya çıkarılması, geliştirilmesi ve yönlendirilmesi gereklidir. Bireyin girişimcilik eğilimini şekillendiren ve geliştiren çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler arasında, genel ekonomik durum, sosyo-kültürel çevre, bölgesel ve çevresel koşullar, kişisel özellikler ve genel mesleki eğitim düzeyi gibi unsurlar yer almaktadır (Güreşçi, 2014). Girişimcilik eğilimleri üzerinde yapılan çalışmalar, girişimci bireylerin, güçlü bir başarı arzusu, özerklik ve içsel bir kontrol isteği taşıdıklarını göstermiştir. Bununla birlikte, bu bireylerin kendine güvenen, kararlı ve sorunları çözme yeteneğine sahip oldukları da vurgulanmıştır (Mungan, 2013). Bazı araştırmalara göre, girişimcilik eğilimine etki eden faktörler; azimli ve rekabetçi olma, yeni iş kurma zorluğu, yenilikçilik, risk alma eğilimi, kendi işini kurma fırsatı ve çabası, aile desteği, hümanizm, iç ve dış kontrol odakları ile başarı ihtiyacı olduğu ortaya çıkmıştır.

Anlaşılabacağı üzere girişimcilik eğilimi, hem bireyin taşımakta olduğu kişilik özellikler, hem de dışsal birtakım faktörlerle ilgilidir. Girişimcilik eğilimi, bireyin sahip olduğu özelliklerle birlikte dışsal faktörlerin etkisiyle güçlenip ortaya çıkabileceği gibi hiç ortaya çıkamayabilmektedir.

Girişimcilik Eğilimini Etkileyen Faktörler

Literatürdeki bazı çalışmalarda demografik özellikler (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, aile faktörleri, gelir düzeyi gibi), kişisel özellikler ve çevresel özellikler girişimcilik eğilimlerini etkileyen faktörlerdir (Şeşen ve Basım, 2012).

Girişimcilik eğilimini etkileyen faktörlerden en önemlilerinden birisi de aile faktörüdür. Girişimci olma sürecinde aile faktörü önemli bir rol oynar. Bireyin çocukluktan itibaren aile tarafından benimsenen yetiştirme tarzı, aldığı kararlarda aile desteğinin varlığı ve girişimcilik vizyonunun aile tarafından desteklenmesi, girişimci olma motivasyonunu şekillendiren temel etkenler arasındadır. Eğer aile ve çevre, girişimciliği teşvik ediyorsa, birey gerekli donanıma ve maddi kaynaklara sahip olduğunda girişimci kültürünü benimsemiş olur (Demircan, 2000).

Girişimcilik eğilimini etkileyen faktörlerden biri de girişimcilik eğitimidir. Girişimcilik eğitimi, insanlara girişimci yetenekleri ve iş yönetimi konularını öğretmeye odaklanan bir öğrenme sürecidir. Bu eğitimler, girişimcilikle ilgilenen bireylere iş kurma süreci, iş planlama, pazarlama stratejileri, finans yönetimi, liderlik ve takım yönetimi gibi alanlarda bilgi ve beceri kazandırmayı amaçlar (Uygun ve Güner, 2016).

Girişimcilik eğitimi, girişimciliği geliştirmek ve girişimcilerin başarılı olmalarını sağlamak için tasarlanan bir eğitimidir. Bu eğitimler, girişimcilerin iş kurma ve yürütme konusunda bilgi ve beceriler kazanmalarına yardımcı olur. Girişimcilik eğitimleri, üniversiteler, özel kurumlar, devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları tarafından çeşitli şekillerde sunulabilmektedir (Özdemir, 2016). Son yıllarda kamu ve özel eğitim kurumlarının müfredatlarında girişimcilik ve ilişkili derslerin ve projelerin yoğunlaştığı söylenebilir.

Girişimcilik eğitimi, gelecekte başarılı bir girişimcinin yetişmesine olumlu katkı sağlar. Bu eğitim, girişimcilik konusundaki anlayışı geliştirir, farkındalığı artırır ve girişimcilikle ilgili bilgi düzeyini yükseltir. Ayrıca, girişimci kişilik özelliklerinin doğuştan gelmediği, aslında girişimci olunabileceği fikrini vurgular (Korkmaz, 2012).

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri üzerine yapılan araştırmaları incelemeyi ve bu araştırmalarda girişimcilik eğilimini etkileyen faktörleri bütüncül bir biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma yöntemi olarak literatür tarama yöntemi kullanılmıştır.

Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Yapılmış Uygulamalı Çalışmalar

Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini ortaya koymayı amaçlayan araştırmalar hakkında alan yazında yapılan literatür taraması sonucunda dikkat çekici bulgulara sahip olan araştırmalar aşağıda sunulmuştur;

İrmiş (2003), yaptığı araştırmada Kırgızistan'ın Bişkek şehrindeki üniversite öğrencilerinin girişimcilik konusundaki eğilimlerini incelemiştir. Bu çalışma, öğrencilerin mesleki tercihlerini, kendi iş yerlerini açmayı ne kadar istediklerini ve girişimcilik faaliyetlerini nasıl belirlediklerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, öğrencilerin çoğunluğu girişimciliğin önemini anlamış ve bu nedenle ileride kendi işlerini kurma arzusunu taşıdıklarını ifade etmişlerdir.

Balaban ve Özdemir (2008), yaptıkları çalışmada girişimcilik eğitiminin girişimci eğilimleri üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamışlardır. Sakarya Üniversitesi İİBF öğrencileriyle yapılan anket sonuçları, girişimcilik eğitiminin öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini olumlu yönde etkilediğini; girişimcilik eğitimi alan öğrencilerin kendi işlerini kurma olasılığının daha yüksek olduğunu göstermiştir.

İşcan ve Kaygın (2011), Kafkas Üniversitesi ve Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi son sınıf öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini ölçmeye çalışmışlardır. Elde edilen verilere göre, her iki üniversitedeki öğrencilerin genel olarak girişimcilik eğilimlerinin yüksek olduğu anlaşılmıştır.

Korkmaz (2012) araştırmasında, Bülent Ecevit Üniversitesi İşletme Bölümü öğrencilerinin demografik özellikleri ve aile faktörlerinin, girişimcilik eğilimleri üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin ailelerinde girişimci bir yapıya sahip olmalarının, kendi girişimcilik eğilimlerini olumlu yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini belirleyen unsurlar arasında başarıma isteği, özgüven ve yenilikçi özellikler önemli bulunmuştur. Ancak kontrol odaklılık ve belirsizlikle başa çıkma gibi özelliklerin girişimcilik eğilimini etkilemediği saptanmıştır.

Keleş vd. (2012) tarafından yapılan bir araştırmada, Bahçeşehir Üniversitesi (bir vakıf üniversitesi) ve Adnan Menderes Üniversitesi'nde (devlet üniversitesi) öğrenim gören öğrencilerin girişimcilik düzeyleri incelenmiştir. Araştırma, özel üniversitede okuyan öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinin oldukça yüksek olduğunu, kamuda öğrenim görenlerin

ise girişimcilik konusunda düşük düzeyde olduklarını göstermiştir. Sonuç olarak, öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinde aile ekonomisi, sosyal sınıf, eğitim seviyesi, iş deneyimi ve çevresel faktörlerin etkili olduğu ortaya konmuştur.

İrmiş ve Barutçu (2012), Pamukkale Üniversitesi'nde İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Bu çalışmada, 273 öğrenciyle anketler yapılarak girişimcilik eğilimleri ile aile, eğitim ve diğer faktörler arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, babası kendi işini kurmuş öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinin, anlamlı bir şekilde etkilendiği bulunmuştur. Ailelerin gelir durumu ile girişimcilik eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı; dördüncü sınıf öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin birinci sınıf öğrencilerine göre daha düşük olduğu; girişimcilik dersi almanın ise bu eğilimle doğrudan ilişkili olmadığı ortaya konmuştur. Erkek öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinin, kadın öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Özdemir ve Karadağ (2013) yaptıkları çalışmada, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini ve kişilik özelliklerini incelemişlerdir. Araştırmanın sonucunda, otonom kişilik özelliği ve hatta onun alt boyutları ile girişimcilik eğilimi arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunurken, sosyotropi kişilik özelliği ile girişimcilik eğilimi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya konmuştur.

Bozkurt ve Alparşlan (2013) yaptıkları çalışmada, girişimcilerin sahip olması gereken özellikler ve girişimcilik eğitiminin önemi konusunda bir araştırma yapmışlardır. Araştırma bulgularına göre, ankete katılan öğrencilerin birçoğu girişimcilerin özgüvenli, dürüst, yeniliklere açık ve risk alabilen kişiler olması gerektiğini düşündüklerini; ancak, girişimcilerin sosyal ilişkilerinin güçlü olmasının girişimcilik üzerinde bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Girişimcilik eğitiminin, öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini artırdığı da tespit edilmiştir.

Doğan (2013), üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini araştırdığı çalışmada, girişimcilik eğilimini etkileyen faktörleri belirlemeye çalışmıştır. Bu çalışmada, girişimcilik eğilimini etkileyen 7 farklı faktörü ele alınmıştır. Bu faktörler arasında risk alma ve yaratıcılık, dışa dönüklük, eleştiriye açıklık, güvenilirlik, sorumluluk alma, muhafazakârlık ve uysallık, duygusallık ve hayalperestlik, gerginlik ve kestirme düşünme gibi faktörler yer almıştır. Ayrıca, çalışmada girişimcilik eğilimini etkileyen diğer faktörler olarak azimli ve rekabetçi olma, yeni iş kurma zorluğu, yenilikçilik, riskten kaçınma, kendi işini kurma isteği ve çabası, aile desteği ve hümanizm gibi faktörlerin de önemli olduğu ortaya konmuştur. Ancak cinsiyet, fakülte eğitim süresi, girişimcilik dersi alma durumu ve ailede birinci dereceden bir yakının kendi işini kurmuş olması gibi durumların girişimcilik eğilimi üzerinde bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Çavuş ve Geri (2014) tarafından, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nde son sınıfta okuyan öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini belirlemek amacıyla bir araştırma yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin girişimcilik eğilimleri daha çok aile, üniversite ve yetişme ortamı gibi çevresel faktörlerden etkilenmektedir. Kişisel faktörlerin etkisinin ise daha az belirgin olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir.

Bayraktar ve Karadeniz (2014), Kırgızistan'da Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini araştırmışlardır. Araştırma sonuçları değerlendirildiğinde, öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinin birçok sosyo-demografik faktörlere göre farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada da geleceğin gerekli girişimci niteliğine sahip gençlerinin yetiştirilmesinde kişilik özellikleri ve sosyal çevresinin de önem taşıdığı ortaya konmuştur.

Özdemir (2015) tarafından yapılan bir araştırmada, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri ile sosyo-demografik özellikleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin girişimcilik eğilimini belirleyen boyutlar olarak başarıma ihtiyacı, yenilikçilik, öz yeterlilik, dışsal denetim odağı, içsel denetim odağı, kişisel girişim, yaratıcılık ve bağımsızlık sıralanmıştır. Ayrıca, öğrencilerin geldiği ülke,

aile geliri, ailedeki girişimcilik tecrübesi ve eğitim aldıkları fakülte gibi sosyo-demografik özellikler bakımından farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

Soylu vd. (2015), Pamukkale Üniversitesi Honaz Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini inceleyen bir araştırma yapmışlardır. Araştırmada, anket yöntemi kullanılarak öğrencilerin girişimcilik hakkındaki düşünceleri, girişimcilikle ilgili hedefleri ve girişimcilik için gerekli bulduğu beceriler ve nitelikler sorulmuştur. Araştırma sonucunda, girişimcilik eğitimi alan öğrencilerin, girişimcilik hakkında daha fazla bilgi sahibi oldukları, girişimciliğin önemini ve fırsatlarını daha iyi anladıkları ve girişimcilik için gerekli olan becerileri kazandıkları tespit edilmiştir.

Doğaner ve Altınoğlu (2015) tarafından yapılan bir araştırmada, Adnan Menderes Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde lisans eğitimi alan 229 öğrencinin girişimcilik eğilimleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda, girişimcilik eğilimi ile kişilik faktörlerinden yaratıcı olma ve başarıma ihtiyacı faktörleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla girişimcilik eğilimine sahip olduğu görülmüştür.

Yılmaz ve Sünbül (2016) tarafından incelenen bir çalışmada, Kırgızistan ve Türkiye'de öğrenim gören öğrencilerin girişimci özelliklere sahip olup olmadıkları ve girişimcilik derslerinin etkileri karşılaştırılmıştır. Araştırma bulguları, girişimciliği teşvik eden en önemli uygulamaların vergi indirimleri ve kamusal teşvikler olduğunu göstermiştir. Ayrıca, girişimciliği engelleyen en önemli faktörlerin sermaye eksikliği ve düşük eğitim seviyesi olduğu belirlenmiştir. Araştırma aynı zamanda, Kırgız öğrencilerin Türk öğrencilere kıyasla sürekli olarak yeni girişimler peşinde olduklarını ortaya koymuştur.

Uygun ve Güner (2016), girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimi üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmada, 287 üniversite öğrencisine anket uygulanmıştır. Araştırma sonuçları, girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimini olumlu yönde etkilediğini göstermiş ve özellikle girişimcilik eğitiminde pratik uygulamaların kullanımının bu etkiyi artırdığı ortaya konmuştur.

Tanrıverdi vd. (2016), yaptıkları çalışmada girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimi üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmada, 235 üniversite öğrencisiyle yapılan anket sonucuna göre, girişimcilik eğitiminde pratik uygulamaların kullanımının, öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini daha da olumlu etkilediği tespit edilmiştir.

Şahin vd. (2016), yaptıkları çalışmada Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini incelemiştir. Araştırma sonuçları, öğrencilerin genel anlamda girişimcilik ilgilerinin düşük düzeyde olduğunu göstermektedir.

Ekici ve Turan (2017) çalışmalarında, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi ve Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi işletme bölümü öğrencileri üzerinde yaptıkları anket sonuçlarının değerlendirilmesiyle, girişimcilik eğitimiyle girişimcilik eğilimi arasında pozitif korelasyonun olduğu ortaya konmuştur.

Sarıtaş ve Duran (2017), yaptıkları araştırmada üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini araştırmış ve 360 öğrenciyle anket yapmıştır. Anket sonucunda, öğrencilerin çoğunun girişimcilik eğiliminin orta düzeyde olduğu ve üniversitede aldıkları girişimcilik eğitiminin bu eğilimi olumlu etkilediği görülmüştür.

Özer (2018), girişimcilik eğitiminin öğrencilerin girişimcilik eğilimleri üzerindeki etkisini incelediği bir çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırma kapsamında, girişimcilik eğitime katılan ve katılmayan toplam 320 öğrenci üzerinde anket tabanlı bir çalışma yürütülmüştür. Çalışmanın sonuçları, girişimcilik eğitiminin öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini olumlu yönde etkilediğini göstermiş ve girişimcilik eğitimi alan öğrencilerin girişimcilik niyetlerinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Akyurt (2018), devlet ve vakıf üniversitelerindeki sağlık meslek yüksekokullarında öğrenim gören öğrencilerin girişimcilik özelliklerini, girişimcilik eğilimlerini ve demografik özelliklerinin girişimciliğe etkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin okul türü

ile iş sahibi olma arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış; öğrencilerin girişimciliğe olan ilgilerinin düşük seviyede olduğu görülmüştür.

Genç (2018) çalışmasında, üniversite öğrencilerinin kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimine etkisini incelemiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun girişimcilik eğilimine sahip olduğu belirlenmiştir. Girişimci kişilik özelliklerinden başarıma ihtiyacı ve risk alma dışında, kontrol odağı, belirsizliğe karşı tolerans ve yenilikçilik de girişimcilik eğilimini etkileyen faktörler olarak tespit edilmiştir.

Çeltekin vd. (2018) yaptıkları çalışmada, Kocaeli Üniversitesi Endüstri Mühendisliği öğrencilerinin demografik özelliklerinin girişimci kişilik ve girişimcilik eğilimi üzerindeki etkisini, girişimci kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimleri arasındaki ilişkiyi ve ayrıca girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimlerine etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencinin ailesinde girişimci olmasının iş kurma eğilimini olumlu yönde etkilediği; öğrencinin cinsiyetinin ve ailesinin eğitim düzeyinin iş kurma eğilimi üzerinde pek bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca girişimci kişilik özellikleri ile girişimcilik eğitimi arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiş ve girişimcilik eğitiminin iş kurma eğilimini arttırdığı sonucuna varılmıştır.

Sönmez (2019) tarafından yapılan çalışmada, Şırnak Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin girişimcilik eğilimini etkileyen unsurlar incelenmiştir. Bu unsurlar arasında yenilikçilik, kendine güven, başarıya duyulan ihtiyaç, risk alma, kontrol odaklılık ve belirsizliğe karşı tolerans bulunmaktadır. Araştırmada, kontrol odaklılık, kendine güven, risk alma ve başarıma isteği ile girişimcilik eğilimi arasında anlamlı ve olumlu bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Yılmaz ve Sözcü (2019), Sakarya Üniversitesi'nde öğrencilerin girişimci kişilik özellikleri ve girişimcilik eğilimi arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırma yapmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, dışa dönüklük, öz disiplin ve deneyime açıklık boyutları girişimcilik eğilimiyle pozitif yönde ilişkilidir. Yumuşak başlılık özelliği ile girişimcilik eğilimi arasında da pozitif ancak daha zayıf bir ilişki saptanmıştır. Ayrıca, öz disiplin özelliği ile girişimcilik eğilimi arasında da olumlu bir ilişki bulunmuştur. Cinsiyet değişkenine göre girişimcilik eğilimi incelendiğinde, araştırma erkek öğrencilerin kadın öğrencilere kıyasla daha yüksek bir girişimcilik eğilimine sahip olduğunu göstermiştir.

Kayaoğlu ve Kurnaz (2019), Mardin Artuklu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde İşletme, İktisat, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini belirlemeye yönelik bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Çalışma, öğrencilerin başarıma istekleri, yenilikçilik durumları ve cinsiyetleri arasında belirgin farklılıklar olduğunu göstermiştir. Bunun yanı sıra, öğrencilerin aylık gelirleri ile kendine güven, yenilikçilik, başarı arayışı, kontrol odaklılık ve başarısızlıkla baş etme becerileri arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Dağlar (2020), üniversite mezunlarının girişimcilik eğilimlerini belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmada, 142 mezuna anket uygulanmış, araştırma sonucunda, girişimcilik eğitimi almış mezunların girişimcilik eğilimlerinin daha belirgin olduğu ve kendi işlerini kurma niyetlerinin daha yüksek olduğu ortaya konmuştur.

Erbir (2020) yaptığı çalışmada, Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Yüksekokulunda öğrenim gören ön lisans öğrencileri üzerinde girişimcilik eğilimini belirlemeye yönelik bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, cinsiyetin girişimcilik eğilimini etkilemediği ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, öğrencinin ailesinde girişimci bireylerin bulunmasının, kişinin girişimcilik eğilimini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca, öğrencinin gelecekte kendi işini kurma düşüncesinin, girişimcilik eğilimini artırdığı gözlemlenmiştir.

Görüldüğü gibi literatür incelediğinde üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimi ile ilgili çok sayıda araştırma yapıldığı anlaşılmaktadır. Araştırma sonuçları genel olarak

değerlendirildiğinde, kişilik özellikleri, aile geçmişi, cinsiyet ve eğitim seviyesi gibi faktörler öğrencilerin girişimcilik eğilimini olumlu yönde etkilediği; öğrencilerin girişimcilik dürtüsünü olumlu yönde etkileyerek, öğrencilerin girişimcilik becerileri ve davranış normları hakkında daha detaylı bilgi sahibi olmalarına neden olduğu ve başarılı bir girişimci olmalarına katkıda bulunduğu söylenebilir. Ancak, bir öğrencinin girişimcilik eğilimini belirlemede sadece eğitimin yeterli olmadığı, bunun ötesinde etkili olan aile desteği, finansman olanakları, devlet destekleri gibi başka faktörlerin de bulunduğu unutulmamalıdır.

Sonuç

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri üzerine yapılan araştırmaları incelemeyi ve girişimcilik eğilimini etkileyen faktörleri bütüncül bir biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Literatürdeki çalışmalardan elde edilen bulgulara göre, girişimcilik eğilimleri toplumsal, ekonomik ve kültürel faktörlerden etkilenmektedir. Özellikle aile geçmişi, eğitim seviyesi ve yerel iş fırsatları, gençlerin girişimcilik eğilimlerini etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Türkiye’de yapılan bazı araştırmalara göre, üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri, cinsiyet, aile geçmişi ve eğitim seviyesi gibi faktörlerden etkilenmektedir. Erkek öğrenciler, kız öğrencilere göre daha yüksek girişimcilik eğilimleri sergilemektedir. Ailesinde girişimci olan öğrenciler, girişimcilik eğilimleri açısından daha avantajlı bir konumdadır. Eğitim seviyesi arttıkça, bireylerin girişimcilik eğilimlerinin de artmakta olduğu vurgulanmaktadır.

Literatürde Türkiye ve Kırgızistan’da okuyan üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin araştırıldığı karşılaştırmalı çalışmalara da rastlanmaktadır. Bu çalışma sonuçlarına göre, her iki ülkedeki gençler arasında girişimcilik potansiyelinin yüksek olduğu ve bu potansiyelin ekonomik kalkınma, yenilikçilik ve iş dünyasında ilerleme açısından büyük bir fırsat sunduğu anlaşılmaktadır. Kırgızistan’da yapılan bazı araştırmalara göre ise üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri, ekonomik özgürlük ve risk alma eğilimi gibi faktörlerden etkilenmektedir. Ekonomik özgürlüğün yüksek olduğu bölgelerde, öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinin daha yüksek olduğu; risk alma eğilimi yüksek olan öğrencilerin, girişimcilik eğilimleri açısından daha avantajlı bir konumda olduğu vurgulanmaktadır. Yine bu araştırmalara göre, Türkiye ve Kırgızistan’daki üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri, toplumun ekonomik ve kültürel bağlamına göre farklılık göstermektedir. Dolayısıyla bu ülkelerde genç girişimcileri desteklemek için gerçekleştirilen girişimcilik eğitimlerinde ekonomik ve kültürel farklılıkların dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak üniversite öğrencilerinin girişimcilik konusundaki tutumları, önemli bir potansiyel barındırmakla birlikte, bu potansiyelin gerçekleşmesi için eğitim, destekleyici programlar ve teşvik edici politikaların bir araya gelmesi gerekmektedir. Girişimcilik potansiyelini teşvik etmek ve geliştirmek için üniversite öğrencileri açısından girişimcilik eğitiminin çok önemli olduğu unutulmamalıdır. Gençlerin girişimcilik ruhunu canlı tutmak ve onları bu alanda cesaretlendirmek, gelecekteki yenilikçi ve başarılı iş dünyasının temelini oluşturacaktır.

Kaynaklar

Adekiya, A.A., & Ibrahim, F. (2016). Entrepreneurship intention among students. The antecedent role of culture and entrepreneurship training and development. *The International Journal of Management Education* 14, 116-132.

Akyurt, N. (2018). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesi: Sağlık örneği. *Medical Sciences*, 13(2), 43-57.

Balaban, Ö., & Özdemir, Y. (2008). Girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimi üzerindeki etkisi: Sakarya üniversitesi İİBF örneği. *Girişimcilik ve kalkınma dergisi*, 3(2), 134-148.

- Bayraktar B., & Karadeniz G. (2014). Kırgızistan'da Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri. *Reforma: International Economics Journal*, 3(63), 39-50.
- Bektaş, Ç., & Köseoğlu, M. A. (2007). Aile işletmecilik kültürünün girişimcilik eğilimine etkileri ve bir alan çalışması. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (2), 297-317.
- Bowen, D. D., & Hisrich, R. D. (1986). The female entrepreneur: A career development perspective. *Academy of Management Review*, 11(2), 393-407.
- Bozkurt, Ö. (2007). Girişimcilik eğiliminde kişilik özelliklerinin önemi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, (2), 93-111
- Bozkurt, Ö. Ç., & Alparslan, A. M. (2013). Girişimcilerde bulunması gereken özellikler ile girişimcilik eğitimi: girişimci ve öğrenci görüşleri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*.
- Börü, D. (2006). *Girişimcilik Eğilimi: Marmara Üniversitesi İşletme bölümü öğrencileri üzerine bir araştırma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Chelariu, C., Brashear, T. G., Osmonbekov, T., & Zait, A. (2008). Entrepreneurial propensity in a transition economy: Exploring micro-level and mesolevel cultural antecedents. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 23(6), 405-415.
- Çavuş, Ş., & Geri, R. (2014). *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi son sınıfında okuyan öğrencilerinin girişimcilik özelliklerinin belirlenmesi*. 6. Uluslararası Girişimcilik Kongresi Bildiri Kitabı, 24-26.
- Çeltekin, E. E., Özcan, B., Sönmez, N., & Kırım, B. (2018). *Girişimci kişilik özelliklerinin ve girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimine etkisi: Kocaeli Üniversitesi örneği*. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 37-54.
- Dağlar, H. (2020). *Girişimcilik eğitimi alan üniversite mezunlarının girişimcilik eğilimi üzerine bir araştırma*. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(3), 816-830.
- Demircan, N. (2000). *Girişimcilik ve girişimcilerin kişilik özellikleri konusunda bir uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Doğan, N. (2013). *Türkiye'de girişimcilik eğilimi: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ekici, E., & Turan, M. (2017). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimi: planlanmış davranışlar teorisi ve girişimcilik eğitiminin rolü. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(1), 201-215.
- Erbir, M. (2020). Sosyal Bilimler Yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik eğiliminin belirlenmesine yönelik bir araştırma: Kayseri Üniversitesi örneği. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 312-335.
- Ercan, S. (2017). *Duyusal zeka ile girişimcilik arasındaki ilişki: Karabük Üniversitesi girişimcilik bölümü öğrencileri örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Eyel, C. S. (2019). Determining entrepreneurial tendency of university students: A research at Bahçeşehir University. In D. Firat, O. Yılmaz & D. Smilova (Eds.). *Business & Management Practices*. (21-28).
- Eyel, C. Ş., Kaplan, B., & Ünkaya, G. (2020). The effect of Business Administration students' individual values on their entrepreneurial tendency in Istanbul. *Economics and Sociology*, 13(4), 187-212.
- Genç, K. Y. (2018). Girişimci kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimindeki etkisi: Giresun Üniversitesi İşletme bölümü lisans öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 34-48.
- Güreşçi, E. (2014). Girişimcilik eğilimi üzerine bir araştırma: İspir Hamza Polat Myo örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 9(1), 27-28.

İrmiş, A. (2003). Kırgızistan Bışkek'teki üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri üzerine yapılan bir çalışma. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3(5), 136-152.

İrmiş, A., & Barutçu, E. (2012). Öğrencilerin kendilerini girişimci bir kişiliğe sahip görmelerini ve iş kurma niyetlerini etkileyen faktörler: Bir alan araştırması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(2), 1-25.

İşcan, Ö. F., & Kaygın, E. (2011). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 15(2), 443-462.

Karakaş, A. F. (2012). *İşletme ve Mühendislik bölümü öğrencilerinin girişimcilik eğiliminin karşılaştırılması: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Kayalar, M., & Ömürbek, N. (2007). Girişimci adaylarının almaya yatkınlık özelliğinin cinsiyet bağlamında incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1), 185-200.

Kayaoğlu, A., & Kurnaz, G. (2019). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesi: Mardin Artuklu Üniversitesi İİBF örneği. *Mukaddime*, 10(2), 643-661.

Keleş, H., Özkan, T. K., Doğaner, M., & Altunoğlu, A. (2012). Önlisans öğrencilerinin girişimcilik düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (9).

Korkmaz, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini belirlemeye yönelik bir araştırma: Bülent Ecevit Üniversitesi örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 209-226.

Mungan, S. (2013). *Kadın girişimcilik değerleri ile kadın girişimcilik algısı arasındaki ilişkide girişimcilik eğitimlerinin rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Örücü, E., Kılıç, R., & Yılmaz, Ö. (2007). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinde ailesel faktörlerin etkisi üzerine bir uygulama. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 2(2), 27-47.

Özdemir L., & Karadağ S. (2013). Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin kişilik özellikleri açısından değerlendirilmesi, *Procedia V International Congress on Entrepreneurship*, Almaty, 07-13.

Özdemir, L. (2015). Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin sosyo-demografik özellikler açısından değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1), 41-65.

Özdemir, P. (2016). Girişimcilik eğitimi ve üniversitelerimiz. *Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi*.

Özdemir, Ş., Yılmaz, N., Arsu, T., & Polat, Y. (2016). A review on entrepreneurship education in Turkey Türkiye'de girişimcilik eğitimi üzerine bir inceleme. *Journal of Human Sciences*, 13(1), 569-581.

Özer, A. C. (2018). Girişimcilik eğitimlerinin girişimci olma eğilimine etkisi üzerine bir araştırma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, 2(4), 1-26.

Öztaş, M., Kasımoğlu, M., & Şirin, E. F. (2017). The effect of entrepreneurial personality traits of undergraduates in the area of education of physical education and sports on the entrepreneurship tendency. *Journal of Human Sciences*, 14(4), 4365-4382.

Sarıtaş, A., & Duran, G. (2017). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin tespitine ilişkin bir araştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 147-165.

Soylu, A., Şenel, D., Kalfa, V. R., & Kocaalan, M. L. (2015). Girişimcilik eğitimlerinin öğrencilerin girişimcilik eğilimlerine olan etkilerini belirlemeye yönelik bir araştırma: Pamukkale Üniversitesi Honaz Meslek Yüksekokulu örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 311-335.

Sönmez, R. V. (2019). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimini belirlemede kişilik özelliklerinin rolü: Şırnak Üniversitesinde bir araştırma. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 115-131.

Şahin A., Aktaş A., & AbdılđaeV M. (2016). *Potansiyel girişimci olan, üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesine yönelik Araştırma: KTMÜ öğrencileri örneği*, 7. Uluslararası Girişimcilik Kongresi Bildiri Kitabı, KTMÜ Yayınları: 207, Kongreler Dizisi: 33, 552-563.

Şeşen, H., & Basım, N. (2012). Demografik Faktörler Ve Kişiliğın Girişimcilik Niyetine Etkisi: Spor Bilimleri Alanında Öğrenim Gören Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 12, 21-28.

Tanrıverdi, H., Bayram, G. N., & Alkan, M. (2016). Girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimi üzerine etkisinin incelenmesi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*.

Uygun, M., & Güner, E. (2016). Girişimcilik eğiliminin gelişiminde girişimcilik eğitimin rolü. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(5), 37-57.

Yıldırım, N., Çakır, Ö., & Aşkun, O. B. (2015). “Ready to dare? A case study on the entrepreneurial intentions of Business and Engineering students in Turkey”, 100-11.

Yılmaz, E., & Sünbül, A. M. (2009). Üniversite öğrencilerine yönelik girişimcilik ölçeğinin geliştirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 195-203.

Yılmaz, T., & Sözcan, Z. (2019). Kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimi üzerine etkisi: Sakarya üniversitesi örneği. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 78-107.

CHAPTER 3:
TRANSLATION AND LINGUISTICS / ÇEVİRİ VE DİL BİLİM

DEVELOPMENT OF COMPARATIVE METHODS IN TRANSLATION STUDIES

Angelika LOGINOVA

Lomonosov Moscow State University /
Higher School of Translation and Interpreting
estangelique@gmail.com, ORCID: 0009-0001-4155-6086

Introduction

Since translation always relates to a source text (Catford, 1965; Fyodorov, 1953; Garbovskij, 2007; Komissarov, 2001; Minchenkov 2007; Vinogradov, 2001; etc.), the translation theory accumulates its theoretical and methodological basis largely due to various methods of comparing texts or their elements. However, the material accumulated through comparisons is never enough, since it is impossible to make a sufficient database of cross-language comparisons for every type of text, and because of impossibility to achieve full equivalence in translation as well (Garbovskij, 2007; Minchenkov 2007). Nevertheless, with the construction of mono- and multilingual corpora of texts and the advancement of artificial intelligence, new corpora can be formed (Garcia, 2021). In view of the changes taking place in the field of translation alongside the development of technologies, a legitimate question arises: since we are no longer limited by human capabilities, how could we accumulate more accurate and reliable cross-lingual material for translation theory?

This paper opens a way to the next stage in the development of comparative methodology in translation studies, using the example of a new method of comparative discourse analysis adapted for non-literary informative and directive texts that would appear more explicit and relevant than the other approaches. The article points out the main directions of comparisons that have been used to accumulate translation knowledge by now. By comparing methodologies, the advantages of the discursive method were first emphasized and then specific recommendations for non-literary informative and directive texts were provided. By realizing this kind of comparative research in practice, we believe it is possible to accumulate a large amount of data that can be used in human translation and both automated and machine translation tools to improve the quality of translation.

Translation studies in Russia for a long time were closely related to literary studies (Garbovskij, 2007). In Russian translation studies, first theoretical assumptions in the field of translation grew out of a strong tradition of literary criticism (Alekseeva, 2008). Initially, when referring to the notion of translation, researchers assumed the translation of literary texts. Dating back to Cicero, commentaries and recommendations for translators can be found in the literature, however, without clear methodological indications and referring only to one or another translated text (Kelly, 1995; Kostikova, 2011). However, over time, the translation criticism has emerged, and from that time not only the source text would be compared with the target text, but also the different translations would be compared against each other (Garbovskij, 2007; Venuti, 2005).

In 20th century, scientific knowledge was being accumulated mainly through comparative linguistic analysis of the source and target texts, aimed at establishing the degree of semantic or at best stylistic equivalence between these texts (Garbovskij and Kostikova, 2018; Minchenkov, 2007). A. Fyodorov, the founder of Russian translation theory, noted that translation studies should be primarily focused on the linguistic aspect of translation as it relates to the correlation between the two languages and their stylistic means (Fyodorov, 1953). Translation studies were and are still sometimes considered as an applied branch of comparative linguistics (Komissarov, 2001). Yet with the further development of scientific knowledge, it is

becoming increasingly clear that linguistics, like any other scientific discipline, is limited by its methodology and is incapable of covering all aspects of translation.

Along with the development of comparative linguistics, a lesser-known branch called comparative stylistics was also evolving, changing the focus from strictly linguistic features of a text to communicative ones (Etkind, 1967; Vinay and Darbelnet, 1995). N. Garbovskij notes that comparative stylistic researches focus on the similarities and divergences in the functioning of the compared language systems within similar communicative acts (Garbovskij, 2013). This approach stands much closer to today's discourse studies methods. Actual translation-oriented comparative discourse analysis methods tend to cover all discursive features and extra-linguistic factors, such as knowledge about the world and culture, opinions, dispositions, purposes of the speaker, and all other pieces of information necessary for the most complete understanding of a text.

Materials and Methods

Non-literary informative and directive texts such as short instructions, warning signs, etc. are widely present in public places. Because of their informative and directive role in social life, it is important that such texts would retain their original pragmatics, meaning and message in translation.

Non-literary informative and directive texts

This article deals with the problem of accumulating data through the use of comparative methods on the material of more than 1000 selected authentic monolingual short non-literary informative and directive texts in languages A and B. According to the Skopos theory, informative and directive texts' purpose differs from literary texts' purpose, so they always need to be studied separately (Nord, 2014; Reiss et al., 2014). Informative and directive texts were chosen as a material due to the significance of the nuances of their pragmatic disposition, which in this study was decomposed into constituents, described by means of formal parameters and further analyzed. Since the material chosen for the study is non-literary texts, the methodology of literary research is not discussed in detail in this article.

Comparison of methodologies

It was already stated in previous parts that principal material for the Translation theory is various correspondences resulting from comparisons. Main existing methodologies for making comparisons were already briefly described in the Introduction part. In this part of the study, the comparative method was used. In order to define a methodology that suits better for analyzing short non-literary informative and directive texts and taking into account the functional and pragmatic features of this type of texts, as well as the processing capabilities of artificial intelligence, we have identified the following parameters for comparison of existing methodologies:

1. Type and purpose of comparison
2. Information considered.

The methodology of comparative linguistic mostly compares elements at a language level (phonological, morphological, syntactic, semantic, and the pragmatic (or discourse) level), comparative stylistics provides an analysis within the framework of functional styles and/or communicative acts, and discourse studies assure comparisons within a particular discourse, guided by a cross-level approach. In this part we tend to choose the latest option due to its comprehensive approach and hence suitability for translation studies.

The subject of study of comparative linguistics is the relations between the elements of the compared languages (Minchenkov, 2007), which are determined considering their paradigmatic relations in terms of the language system. The methodological framework of comparative stylistics prescribes comparing at the level of text type or genre, or within a certain

discourse, guided by a cross-level approach. Still, as far as discourse analysis takes into account all discursive features, extra-linguistic factors, such as knowledge about the world and culture, opinions, dispositions, intercultural differences, purposes of the speaker, that are necessary for complete understanding the text, and all these kinds of information constitute the pragmatical disposition of a text in translation studies, we underline the importance of discourse analysis methodology for the future researches.

New approach

Thus, we argue that the basis for translation comparisons should be cross-level comparisons within discourses that recognize the maximum possible amount of pragmatically relevant information.

It should be also noted that comparative translation studies can be traditionally carried out on the material of parallel texts of the source text and translation. It is proposed to select for future studies not some source texts in comparison with their translations, but groups of authentic equally functioning texts in language A and language B, and that the extra-linguistic factors influencing the creation of texts and texts' pragmatical dispositions would be similar.

At the same time, we consider it necessary to note that the study should be carried out not on the example of individual texts, but within the discourse to which they belong (or even smaller that a discourse if needed). After the selection of texts, it is suggested, first, to make an additional check of the suitability of the selected texts based on their compliance with linguistic norms and usage. When identifying comparisons, the frequency of occurrence of certain text elements in the corpus should also be considered.

While proceeding with a created corpus, it may be useful to primarily analyze its texts based on the basic criteria of translation analysis because general translation analysis that every translator does before starting their work covers nearly all components of the pragmatic disposition of a text. The analysis of texts in accordance with the criteria involving subjective evaluation and interpretation, in our opinion, should be carried out only by native speakers of the respective language.

Results

At the new level of development of translation theory, it may be useful to cover as fully as possible all aspects of text composition in terms of structural and semantic unity, and to investigate analogies between discourses without reference to one or another level of language system. Thus, to accumulate knowledge for the theory of translation, it is proposed to form corpuses of texts for different languages that belong to the respective discourses, and then analyze them based on the basic criteria of translation analysis of texts.

For non-literary informative and directive texts we propose to analyze these corpuses in three stages:

1. the first stage should include the final rejection of texts that are not suitable for use in a database,
2. the second stage should include the actual analysis of texts on the basis of objective criteria of translation analysis,
3. the third stage should include the analysis of texts based on subjective criteria related to the perception and interpretation of the text with the participation of native speakers of the respective language.

Discussion

Modern technologies are in active development and the translation theory continue to collect data, so it is necessary to adjust existing methods and techniques to latest technological breakthroughs. There is no consensus in translation studies as to what kind of research should prevail for the development of modern translation theory. Proponents of literary and translation

criticism prefer to compare the source text with the translation text, or different translations texts with each other. Supporters of comparative linguistics advocate the creation of general linguistic corpora, while supporters of the discursive approach emphasize the creation of discursive corpora. In general, there is a clear tendency of corpora studies, yet corpora may be formed according to diverse principles. The present article belongs to that tendency and supports the idea of developing specialized discursive text corpora of non-literary informative and directive texts with further analyzing them in three stages, including suitability for the database, and both objective and subjective criteria of translation analysis.

The limitation of this research method is its narrow specialization for informational and pragmatic texts: the chosen method of analysis does not imply variability or ambiguity of interpretation of a text. The challenge may also lie in the complexity of manual creation of the corpus of texts. Still, the method proposed in the article covers analyzing important components of pragmatics and its easier realization in further translation.

Conclusion

There is a necessity in translation-oriented comparative discourse analysis of different non-literary texts based on corpora of non-translated authentic texts marked according to their pragmatic features.

The data obtained as a result of the proposed method of comparative analysis could serve both for human and machine translation, also the collected data would be already marked according to nuances of the texts' pragmatics that would make a database easy to use in translation. As a result of further research, it is possible to develop AI-based solutions aimed at enhancing translation quality.

During further research, it is possible to obtain sets of parameters for performing discourse analysis of many discourse variations and thus reach the pragmatically adequate machine and human translation, that would consider cross-cultural differences as well.

In addition, for informative and directive texts it could be possible to identify certain analogies and "samples" of texts' elements as a result of comparative analysis within discourses, and further create full and adjustable text models suitable for use in translation process. Considering the development of machine translation technologies, this direction of research may represent a promising field from both theoretical and practical points of view.

References

- Alekseeva, I. S. (2008). Sovremennoe sostojanie teorii perevoda v Rossii (kriticheskij obzor) [Contemporary state of the translation theory in Russia (critical review)]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo Universiteta, Yazyk i literatura*, 1-1, 26-39.
- Catford, J. C. (1965). *A linguistic theory of translation* (Vol. 31). London: Oxford University Press.
- Etkind, E., Faigel, M. (1967). Comparative Stylistics: a Guide to the Art of Translation. *Diogenes*, 15(57), 33-46.
- Fyodorov, A. V. (1953). *Vvedenie v teoriyu perevoda [An introduction to the theory of translation]*. Moscow: Izdatel'stvo literatury na raznyh yazykah.
- Garbovskij, N. K. (2007). *Teoriya perevoda: uchebnik [Theory of Translation: Textbook]*. Moscow: Izdatel'stvo Moskovskogo Universiteta.
- Garbovskij, N. K. (2013). Sopostavitel'naya stilistika I metodologiya perevoda [Comparative stylistics and translation methodology]. *Vestnik Moskovskogo Universiteta, Seriya 22, Teoriya perevoda* (1), 14-35.

Garbovskij, N. K., Kostikova, O. I. (2018). Perevod i obschestvo [Translation and society]. *Vestnik Moskovskogo Universiteta*, Seriya 22, Teoriya perevoda (1), 17-40.

Kelly, L. G. (1995). History of translation. In *Concise History of the Language Sciences* (pp. 419-430). Pergamon.

Kostikova, O. I. (2011). Istoriya perevoda: predmet, metodologiya, mesto v nauke o perevode [History of translation: subject, methodology, place in the translation science]. *Vestnik Moskovskogo Universiteta*, Seriya 22, Teoriya perevoda (2), 3-22.

Komissarov, V. N. (2001). *Sovremennoe perevodovedenie: Uchebnoe posobie* [Modern Translatology: Tutorial]. Moscow: ETS.

Minchenkov, A. G. (2007). Object sopostavleniya pri perevode i problema perevodimosti [Object of comparison in translation and the problem of translatability]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo Universiteta, Yazik i literatura*, 3-1, 75-81.

Nord, C. (2014). *Translating as a purposeful activity: Functionalist approaches explained*. Routledge.

Vinay, J. P., Darbelnet, J. (1995). *Comparative stylistics of French and English: A methodology for translation* (Vol. 11). John Benjamins Publishing.

Vinogradov, V. S. (2001). *Vvedeniye v perevodovedeniye (obschije i leksicheskiye voprosy)* [Introduction to the Translation studies (general and lexical issues)]. Moscow: Izdatel'stvo Instituta obschego i srednego obrazovaniya RAO.

Venuti, L. (2005). Translation, history, narrative. *Meta*, 50(3), 800-816.

Venuti, L. (2017). *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.

Garcia, N. R. (2021). Contrastive Linguistics and Translation Studies Interconnected: The Corpus-based Approach. *Linguistica Antverpiensia, New Series—Themes in Translation Studies*, 1.

Reiss K., Nord C., Vermeer, H. J. (2014). *Towards a general theory of translational action: Skopos theory explained*. Routledge.

CHAPTER 4:
TECHNOLOGY, HEALTH, AND ENVIRONMENT /
TEKNOLOJİ, SAĞLIK VE ÇEVRE

ÇEVRECİ YAKLAŞIMIN BİR UYGULAMA ALANI OLARAK MOBİLYA SEKTÖRÜ: ALTAN ORMAN ÜRÜNLERİ VE BAKIŞ GRUP ÖRNEĞİ

Emrah SEYHAN

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İşletme Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi
emrahseyhan1977@gmail.com, ORCID: 0009-0000-9910-9759

Giriş

Yaşayan unsurların bir araya geldiği kompleks bir sistem olarak çevre, biyolojik, fiziksel ve sosyal faktörlerin belli bir alandaki toplamına işaret etmektedir. Çevre, kendi içerisinde çeşitli sistemleri olan ve bu sistemler arasındaki etkileşime vurgu yapan bir ifadeyken bu bağlam diğer bir yönüyle dış etmenlerin de etkisini içermektedir. Diğer bir deyişle çevre, küçük sistemlerin sağlıklı veya sağlıklı olmayan etkileşmesi sonucu meydana gelen ve dış etkenlerle de dönüşebilen canlı bir yapı olarak tanımlanabilmektedir (Ceylan, 2022; Kızılcım, 2020).

Kavramsal olarak çevre olgusunda üzerinde durulan nokta, çevrenin bir organizma veya nesne etrafındaki dış faktörlerin tümü olarak nitelendirilmesidir. Dolayısıyla herhangi bir çevreden bahsederken o çevrenin içerdiği nesne ve organizmalara da işaret edilmektedir. Genel olarak doğal dünya ile ilgili çevre faktörlerini içeren fiziksel çevre; organizmaların yaşam alanlarını ve yaşam alanları içerisindeki ilişkileri içeren biyolojik çevre; sosyal etkileşimleri ve kültürleri içeren sosyal ve kültürel çevre ile; üretim, tüketim ve kaynak kullanımı ile ilgili ekonomik çevre kavramlarından söz etmek de mümkündür (Geçimli ve Kaptan, 2019; Karaca, 2018).

Sosyal ve kültürel ile ekonomik çevrenin daha çok soyut kavramlara atıf yaptığı, biyolojik ve fiziksel çevrenin ise somut olgular olarak değerlendirildiği çalışmalar, çevresel sorunları da bu perspektifle ele almakta, böylece fiziksel ve biyolojik çevredeki işlevsel olmayan noktaları içeren sorunlar, literatürde sıklıkla çalışılmaktadır (Turut ve Özgür, 2018).

Yapılan araştırmalar, çevre sorunlarının genel olarak dört başlık altında toplanabildiğini göstermektedir. Sanayileşme etkisi, bu nedenlerden biri olarak hızlı üretim ve tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak gelişen ve doğal kaynakların hızla tüketilmesi nedeniyle oluşan çevresel sorunları meydana getirmektedir. Su ve enerji kaynakları başta olmak üzere sınırlı pek çok kaynağın olması gerekenden hızlı bir şekilde tüketilmesi, sanayileşme etkisiyle meydana gelen sosyal bir sorun olarak değerlendirilmektedir (Akın, 2007; Akyüz, 2019; Aydoğdu, 2014).

Hızlı nüfus artışı ise sanayileşme etkisiyle beraber giderek etkisini artıran nedenlerden biri olarak belirtilmektedir. Buna göre; artan nüfus, gıda, su ve enerji kaynaklarının hızla tüketilmesine neden olmaktadır. Ayrıca arazi kullanımının artması ve buna bağlı olarak biyoçeşitliliğin azalması da hızlı nüfus artışının bir neden olarak ele alınmaktadır (Akın, 2007).

Sözü edilen iki neden, büyük oranda üçüncü bir faktör olarak hava kirliliğine yol açmaktadır. Sanayileşme etkisi ve nüfus artışının arazi kullanımını artırmasının yanı sıra taşıt kullanımının yaygınlaşması, hava kirliliğine neden olmakta, bu durum ise iklim değişikliği ve asit yağmurlarına sebebiyet vermektedir (Akyüz, 2019; Aydoğdu, 2014).

Su kirliliği de çevre sorunlarının dördüncü bir nedenidir. Diğer bir yönüyle su kirliliği, sanayileşme etkisiyle birlikte ortaya çıkan bir sorun iken sanayi atıkları, tarım ilaçları ve evsel atıkların artmasıyla ekosisteme giderek zarar verilmektedir. Su kirliliği ise nihayetinde insan sağlığına ve su ekosistemlerine olumsuz etkilerde bulunmakta, böylece ilgili çevresel sorunlar pekişmektedir (Uçar, 2007).

Yukarıda bahsedilen dört temel nedenin, farklı bir açıyla ele alındığında oldukça döngüsel bir süreci kapsadığı gözlenmektedir. Buna göre; sanayileşme etkisi, nüfus artışı, su kirliliği ve hava kirliliği hem çevre sorunlarının nedeni hem de sonucu olarak

değerlendirilebilmektedir. Dolayısıyla çevresel sorunlarla mücadelede topyekûn ve makro müdahale yöntemlerinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Akın, 2007; Akyüz, 2019).

Literatürde yapılan çalışmalar ve ulusal ve uluslararası nitelikli araştırmalar, çevre sorunlarının ortadan kaldırılmasında sürdürülebilir kalkınmaya öncelik tanınması gerektiğini vurgulamaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını ve böylece gelecek nesillerin de ihtiyaç duyacağı bu kaynakların sağlıklı bir şekilde sonraki dönemlere de aktarılmasını hedeflemektedir. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, kaynakların etkili ve etkin kullanımı üzerinde dururken bu yönüyle ekosistemlerin korunmasına da işaret ettiği söylenebilmektedir (Altınöz, 2015; Kaypak, 2013; Yanardağ, 2019).

Çevre sorunlarının çözümü veya etkisinin minimize edilebilmesinde sürdürülebilir kalkınmanın yanı sıra bu politikanın bir içeriği olarak temiz enerjiden de söz edilmesi mümkündür. Temiz enerji, fosil yakıtların kullanımını azaltarak hava kirliliğini ve sera gazı emisyonlarının azaltılmasını hedeflemektedir (Kaypak, 2011).

Benzer şekilde atık yönetimi de sürdürülebilir kalkınmanın diğer bir yönü olarak sanayiler ve konutlardaki atıkların etkili bir şekilde geri dönüşüm uygulamalarıyla yeniden kullanımını veya sağlıklı bir şekilde ortadan kaldırılmasını vurgulamaktadır. Atık yönetimi, geri dönüşüm uygulamaları aracılığıyla doğal kaynakların tüketimindeki hızı azaltabilmekte, böylece kaynak kullanım sıklığının seyrekleştirilmesinde önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir (Önder, 2018; Özmehmet, 2008).

Tüm bu yöntemlerin yanı sıra çevre sorunlarının giderilmesindeki diğer bir konsept ise eğitim uygulamalarıdır. Sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin halk arasında kabul edilebilir bir politikaya dönüştürülmesi ve bu konuya ilişkin kamuoyunun oluşturulması, her şeyden önce en kritik bağlam olarak ele alınmaktadır. Toplumun çevre konusunda daha bilinçli bir hale gelmesi ve çevre sorunlarına ilişkin farkındalığın kazandırılması, çevre sorunlarının çözümüne katkı sağlayabileceği gibi uygun politikaların geliştirilmesinde de itici bir güç olarak yer alabilmektedir (Örnek ve Gülgönül, 2023).

20. yüzyıl boyunca artan çevre sorunları, uluslararası yasal dinamiklerde “çevre hakkı” olgusunu gündeme getirmiş ve ekolojik dengenin sağlanması amacına hizmet eden bir dizi kanunun kabul edilmesini süreci gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede çevre hakkı, üçüncü kuşak insan hakları arasında yer alan ve insanların daha yaşanabilir bir çevrede yaşama haklarının olduğunu vurgulayan bir hak olarak gelecek nesillere sağlıklı bir çevre bırakmayı amaçlamaktadır (Akyüz, 2019).

Çevre hakkının üçüncü kuşak bir hak olması, herhangi bir gruba ait olmayan ortak değerlere işaret ederken bu alanda gerçekleştirilecek politikalarda bütüncül bir katılımı teşvik etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda da bu hak, Anayasa’nın 56. maddesinde herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının olduğu vurgulanarak sağlanmaktadır. Böylece Anayasa’da çevre hakkının temel hak ve özgürlükler arasında alan bir hak olarak çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınmasının öngörüldüğü bir sürece işaret edildiği gözlenmektedir (Çolakoğlu, 2010; Semiz, 2014).

Anayasa ile koruma altına alınan çevre hakkı, pek çok sanayi sektörü için geçerli bir uygulamayı da bünyesinde barındırmaktadır. Buna göre; sağlıklı ve dengeli bir ekosistem içerisinde yaşamak için öncelikli olarak sağlıklı bir sanayileşme sürecinin gerçekleşmesi gerekmektedir. Literatürde de sıklıkla vurgulanan bu husus, pek çok sanayi sektöründeki işletmelerin sürekli denetlendiği ve kirlilik kontrolü, doğal kaynakların korunması, iklim değişikliği ve enerji, atık yönetimi ve çevre koruma başlıklarında sağlanması gereken niteliklerin mevcut olduğu bir alanı teşkil etmektedir. Mobilya sektörü de bu noktada çevrenin korunmasının gündeme getirilebildiği ve atık kontrolü başta olmak üzere çevrenin korunması için üzerinde durulması gereken pek çok faktörü içerisinde barındıran bir sektör olarak değerlendirilmektedir (Subaşı, Çınar ve Çağatay, 2017).

Mobilya sektörü, modern dünyada popülerliği giderek artan ve buna bağlı olarak ormanların kesilmesi ile ilişkilendirilen bir sanayi sektörü olarak enerji tüketimi, atık üretimi ve hammadde kullanımının çevresel sorunlara yol açabildiği bir çerçeveyi oluşturmaktadır. Dolayısıyla çevre hakkı ve sürdürülebilir kalkınma perspektifiyle mobilya sektöründe yeniden değerlendirme yapmanın gerekliliğinin de sıklıkla vurgulandığı çalışmalara rastlanabilmektedir (Güneş ve Demirarslan, 2020; Karaca, 2018).

Nitekim 1940'lı yıllarda mobilya sektöründe hızla artan plastik kullanımının zaman içerisinde olumsuz etkileri hızla fark edilmiş ve plastiğin doğada uzun süre çözünememesine bağlı olarak farklı arayışlara girilmiştir. Bu noktada sürdürülebilirlik anlayışı paralelinde öncelikli olarak bambu gibi doğal malzemelerin kullanımına ağırlık verilmiş ancak bunun da pandaların yaşam alanlarını daraltması gibi ekolojik faktörlere bağlı olarak sürdürülebilir bir nitelik taşımaktan uzak olduğu görülmüştür. 1970'li ve 1980'li yıllarda çevresel etkileri en az olan ve uzun ömürlü olma özelliğine sahip mobilyalara ağırlık verilmiş ve bunun için mobilya tasarımı, üretimi ve kullanımı gibi aşamalar firmalar tarafından yeniden gözden geçirilmiştir. Bambunun kullanım alanının böylece piyasadaki hacim oranı daraltılmaya başlanmış, geri dönüşümü mümkün olan metaller kullanılmıştır. Diğer taraftan iç mekân hava kalitesi üzerinde olumsuz etki bırakan kimyasallar ve boyaların kullanım sıklığı azaltılmıştır (Karaca, 2018).

2000'li yıllara doğru geri dönüşümü mümkün kılan pek çok malzemenin kullanım yaygınlığının arttığı gözlenmiştir. Özellikle ormanları sürdürülebilir bir şekilde yöneten FSC sertifikalı ahşaplar, cam, MDF ve kontrplak gibi yapı malzemeleri tercih edilmeye başlanmış, ayrıca kumaş olarak da doğal liflerin, pamuğun, ketenin ve kenevirin yoğunluğu artırılmıştır (Demirarslan, 2022).

Günümüzde sürdürülebilir mobilya ile ifade edilmeye çalışılan bu materyallerin piyasadaki artan talebi ise diğer bir perspektifi meydana getirmektedir. Buna göre; sürdürülebilir mobilya ürünlerine olan talebin artması, mobilya sektöründe geri döndürülebilir ürün oranlarının artması, böylece daha çevreci uygulamaların yaygınlaşması şeklinde yorumlanabilmektedir. Bu noktada pazarlama mekanizmalarının önemli bir bağlamı teşkil ettiği değerlendirilmektedir (Güneş ve Demirarslan, 2020).

Firmalar, geri dönüştürülmesi mümkün olan veya geri dönüştürülmüş olan mobilyaları sağlıklı pazarlama stratejileriyle yönetebilmektedir. Bayi kanalıyla satış, sosyal medya aracılığıyla satış, internet sitesi üzerinden satış ve mobil uygulama üzerinden satış, günümüzde en sık kullanılan pazarlama stratejileri olarak ifade edilmektedir. Bu noktada sosyal medya kanalları aracılığıyla geri dönüştürülmüş veya geri dönüştürülebilir mobilyaların tanıtımı da sıklıkla yapılmakta, böylece bu uygulamalara daha hızlı bir biçimde görünürlük kazandırılmaktadır (Karaca, 2018).

Yapılan çalışmalar, bu bağlamdaki pazarlama hususlarının giderek arttığını ve geri dönüştürülebilir mobilyaların satışında pazarlama bağlamlarının kritik etkilerinin olabildiğini göstermektedir. Nitekim geri dönüştürülmüş mobilyaların satış oranlarındaki payın giderek yükselmesi, bu noktadaki önemli bir avantaj olarak değerlendirilmektedir (Karaca, 2018).

Materyal ve Yöntem

Yapılan çalışmada sürdürülebilir nitelikli mobilyalar üzerinde faaliyet gösteren firmaların pazarlama ve geri dönüşüm sürecindeki faaliyetleri incelenerek çevreci bir yaklaşımla sektörel katkının niteliksel olarak analiz edilmesi planlanmıştır. Bu çerçevede geri dönüştürülebilir mobilyaların piyasadaki hacminin belirlenmesinde karşılaşılan güçlükler, mevcut çalışmanın niteliksel bir biçimde gerçekleştirilmesinin daha sağlıklı sonuçlar ortaya koyabileceğini düşündürmüş ve çalışmada, verilerin sayısal göstergelere indirilmesinden ziyade kalitesine odaklanan, böylece doğrudan sektördeki katkının kalitatif olarak incelenebildiği bir çalışma metodu benimsenmiştir (Creswell, 2016).

Diğer taraftan nitel araştırmalar, büyük ölçüde derinlemesine görüşmeler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Karasar, 2013). Mevcut çalışmada da veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme formu kullanılmıştır. Oluşturulan görüşme formu, araştırmacının amacına uygun olarak geliştirilmiş ve alanında uzman üç kişiye kontrol ettirilerek gerekli düzeltmelerin yapılmasının ardından uygulama sürecine geçilmiştir. Böylece geçerlik olgusunun da dikkate alındığı bir veri toplama süreci gerçekleştirilmiştir. Kullanılan veri toplama aracının yarı yapılandırılmış olması, veri toplama sürecinde esnek olma avantajı sağlamış, buna paralel olarak katılımcıların sürece yönelik vermek istedikleri detaylara da sağlıklı bir şekilde erişilebilmiştir.

Araştırmacının amacına uygun bir biçimde belirlenen yöntem ve veri toplama aracı, yine uygun bir örneklem üzerinde uygulanmıştır. Buna göre; araştırmalar, nicel veya nitel olmasından bağımsız olarak ancak örneklemenin evrene genellenebilirlikleri niteliğinde başarılı sonuçlar taşıyabilmektedir (Baltacı, 2018). Bu çalışmada da verilerin sağlıklı bir şekilde genellenebilirliğinin mümkün olabilmesi için araştırmacı, geri dönüştürülebilir mobilya sektöründe faaliyet gösteren firmalar arasından iki firmayla görüşme sağlamış ve bu firmalarda yöneticilik yapan veya personel olarak çalışan 13 kişiyle görüşülmüştür. Bakış Grup ve Altan Orman Ürünleri olarak belirlenen iki firma, amaçlı örnekleme ve kolay ulaşılabilir örnekleme metodlarına uygun olarak tercih edilmiştir. Araştırmacı, Bakış Grup ve Altan Orman Ürünleri çalışma grubuyla örneklemine belirlemiştir. Bu minvalde araştırmanın evrenini de Türkiye’de geri dönüştürülebilir mobilya sektöründe faaliyet gösteren firmaların oluşturduğu söylenebilmektedir.

Verilerin analizi sürecinde ise Citavi 6.3 programı kullanılmıştır. Bu çerçevede yarı yapılandırılmış görüşme formu ile veriler, öncelikli olarak Microsoft Word programına aktarılmış, ardından Citavi 6.3 programına indirgenerek nitel veri analiz süreci aktif olarak başlatılmıştır. Citavi 6.3’e aktarılan veriler, içerik analizine uygun bir biçimde başlangıç olarak araştırmacı tarafından okunmuş, ardından araştırmanın amacıyla ilişkili ifadeler bir araya getirilerek program üzerinden kümeler oluşturulmuştur. Oluşturulan kümeler, okuma ve kümelendirme sürecinin tamamlanmasından sonra uygun şekilde başlıklandırılmış, böylece ana temalar ve alt temalar meydana getirilmiştir. Oluşturulan temalar, Citavi 6.3 programından XMind programına aktararak görselleştirilmiştir. Görselleştirme metodu olarak ise karar ağaçları tercih edilmiştir.

Bulgular

Araştırma sürecinde toplanan veriler, araştırmanın amacına uygun olarak bulgulara dönüştürülmüş ve toplamda dört temanın olduğu katılımcı ifadeleri üzerinden belirlenmiştir.

Geri Dönüştürülebilir Mobilya Firmalarının Temel Misyonları

Araştırma verilerinden elde edilen ilk tema, katılımcıların çalıştıkları firmaların misyonları üzerinden şekillenmiştir. Buna göre; geri dönüştürülebilir mobilya firmaları, öncelikli olarak “yenilikçilik” kavramına odaklanmaktadır.

“Bizim işletmede önce ‘yenilikçi’ olmak lazım. Yoksa zamanı takip edemezsin.” (Bakış Grup, Yönetici)

“Temel misyonumuz, teknolojik altyapı ve operasyonel verimlilik odaklı hareket ederek yenilikçi ürünler ve çözümler sunmaktır diyebiliriz. Yani diğer bir deyişle yeni yatırımlara devam ederek orman ürünleri satıcılarının kimlik değişimine öncülük etmek istiyoruz.” (Altan Orman Ürünleri, Yönetici)

İlgili bulgular değerlendirildiğinde geri dönüştürülebilir ürünlerle çalışmanın bir gereği olarak yenilikçi olmanın ve teknolojik konjonktörü takip etmenin önemine dikkat çekildiği gözlenmektedir. Mobilya sektöründe de geçerli olduğu keşfedilen bu husus, literatürü ve araştırma-geliştirme faaliyetlerini takip etmeyle ilişkilendirilebilmektedir.

“Yenilikçilik, firmamızın vazgeçilmez unsuru aslında. Neden? Çünkü sürekli bir çözüm arayışı ve yeni fikirler üretmek zorundayız. Yoksa ayakta kalamayız.” (Bakış Grup, Yönetici)

“Mobilya yan sanayi üretim tesisi alanında sürekli yatırımlar yapmalıyız ki geri dönüştürülebilir ürünlere yönelik değişimlere öncülük edelim.” (Altan Orman Ürünleri, Yönetici)

Diğer taraftan yenilikçilik konusu detaylandırıldığında ise temel noktanın sektörde ayakta kalmak olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla oldukça yeni olan ve geliştirilebilir pek çok noktası bulunan geri dönüştürülebilir mobilya sektöründe firmaların, araştırma ve geliştirme süreçlerine de aktif katılımı, önemli bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

Geri Dönüştürülebilir Mobilya Firmalarının Güçlü ve Zayıf Yönleri

Yapılan çalışmada elde edilen bulgular, geri dönüştürülebilir mobilya üretim aşamasında çeşitli zorlukların yaşanabildiği, ancak buna karşın sektörde Türkiye olarak güçlü olunan yanlarında varlığından söz edilmiştir. Öncelikli olarak çalışmada istihdam edilebilecek personelin yetkinliğinin sorgulandığı keşfedilmiştir.

“Sektörde Türkiye olarak oldukça iyi bir konumdayız aslında. Ama büyük bir eksikimiz de var. O da insan kaynağı. Yani geri dönüştürülebilir mobilya alanında çalışabilecek yetkin bir personel bulmak inanın kolay değil. İstihdam oluşturmak istiyoruz ancak yetkin personel bulmakta bir hayli güçlük çekiyoruz.” (Altan Orman Ürünleri, Yönetici)

“İnsan kaynağı temini konusunda zorlanıyoruz. Makine teknik kapasitesi noktasında mesela dünyada Wemhöner, Homag veya Biesse gibi markalarla yarışırız. Ama konu insan kaynağına gelince artık zorlanıyoruz yani.” (Bakış Grup, Yönetici)

Hem Bakış Grup hem de Altan Orman Ürünleri’nden katılımcıların, insan kaynağı noktasında yetişmiş personel bulmakta güçlük çektiklerini belirtmesi, bu noktada yakın gelecekte yaşanabilecek sorunlara da işaret etmektedir. Buna göre; hâlihazırda mevcut personel ile yürütülen süreç, yetkinlik sorununun devam etmesi halinde zayıflama riskiyle karşı karşıya kalabilecektir. Bu noktada her iki firmanın da sürekli personel arayışında olması, sürecin ciddiyetini göstermektedir.

“Teknolojik yönden çok iyiyiz. Tüm makinelerimiz mevcut. Ayrıca bunlar Avrupa’daki herhangi bir ülkedekiyle benzer nitelikler de diyebiliriz.” (Altan Orman Ürünleri)

“Söylediğim gibi yani makine teknik kapasitemiz çok iyi. Bu konuda oluşabilecek problem sayısı çok çok az. Teknolojiye erişimimiz, kullanma kapasitemiz vs. gayet iyi.” (Bakış Grup)

Personel yetkinliği konusundaki dezavantajın yanı sıra teknik bakımdan ise firmaların oldukça iyi noktada olduklarını belirtmesi, geri dönüştürülebilir ürün kapasitesinin fazla olmasıyla korelatif bir bağlama işaret etmektedir. Buna göre; en son teknolojiye sahip olan makinelerin kullanımı, yukarıda da belirtildiği gibi üretim sürecindeki az sayıda sorunla yakından ilişkili olarak değerlendirilmektedir.

“Biz tüm çevre politikalarını, yasal mevzuatın belirlediği çerçevede yürütüyoruz. Mesela üretim tesislerimizden birinde oluşan plaka atığı talaşları paketleyerek sunta üretim tesisine aktarıp orada yeniden değerlendiriyoruz. Böylece çevreci olma, sürdürülebilir olma ve geri dönüşüm kavramlarına hayat vererek sıfır atık politikasını da desteklemiş oluyoruz. Buradan lojistik açıdan da güçlü olduğumuzu söyleyebilirim. Bunları yapabilecek imkân ve altyapımız var.” (Altan Orman Ürünleri, Yönetici)

“Türkiye’de hizmet sektörü oldukça gelişmiş durumda. Hizmet sektörü de ulaşım ile yakından ilişkilidir. Yani lojistik gelişmiş durumda. Biz bunun da avantajını yaşıyoruz. Bizim de lojistik kanallarımız var ve oldukça iyi bir şekilde yönetebiliyoruz bu ağı.” (Bakış Grup, Yönetici)

Diğer taraftan sektörde güçlü olunan yönlerden bir diğeri olarak da lojistik sektörüne atıfta bulunulduğu görülmektedir. Katılımcılar, lojistik ağındaki gelişmişliğin ve güncel uygulamaların, çevreci politikaları desteklemede kendilerine avantajlar sağladıklarını belirtmiştir.

“PVC üretim tesislerinde kullanılan hammaddelere büyük önem veriyoruz. Bu sayede mesela daha kaliteli PVC bant üretimi gerçekleştirerek çevreci politikaların yanında olduğumuzu gösteriyoruz. Hem daha yüksek kalite hem de çevreci... Kullanılan bazı ürünleri geri dönüşüm politikamızla alarak kendi firmamızda ve tesislerimizde de kullanabiliyoruz.” (Altan Orman Ürünleri, Yönetici)

“Bir kere müşteriler tarafından gelen talepler çevreye zarar veren bir nitelik taşıyorsa değerlendirmeye alıyoruz. Bu bizim en önemli şartımız. Dolayısıyla müşteri taleplerinde de sürdürülebilir tasarım standartlarını ihlal etmiyoruz.” (Bakış Grup, Yönetici)

Araştırmaya katılan katılımcıların firmalarına ilişkin güçlü olarak nitelendirdikleri diğer bir özelliğin ise “kararlılık” olduğu söylenebilmektedir. Zaman zaman müşterilerden gelebilen ve çevreci olmayan taleplerin de bu kararlılık sayesinde gerçekleştirilmediğini belirten katılımcıların yanı sıra bazı katılımcıların da geri dönüşüm sürecinde elde edilen ürünleri zaman zaman kendi firmalarında da kullanabildiklerini belirtmesi, geri dönüşümü bir vizyon olarak benimsediklerini göstermektedir. Buna paralel olarak firmaların yüksek standartlı çalışma kapasitesi, uygulanan politikalardan vazgeçmemeyle de yakından ilişkili olarak gerçekleşmektedir.

Tersine Lojistik

Geri dönüşüm için en kritik unsurlardan biri olarak malzemelerin toplanması, ayıklanması, yenilenmesi ve endüstriye yeniden kazandırılmasının mobilya sektörü için ne oranda uygulanabilir olduğu da araştırma sürecinde çalışılmış ve katılımcı beyanları bu çerçevede kümeler oluşturmuştur. Buna göre; katılımcılar, genel olarak Türkiye’deki lojistik sektörünün gelişmişliğine işaret ederek tersine lojistiğin de güçlü bir şekilde uygulanabilir bir nitelik taşıdığını beyan etmiştir.

“Tersine lojistik, sektörde rekabetin belirleyicilerinden biri aslında. Türkiye’de bu alan biraz daha gelişse sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşma konusunda daha rahat oluruz. Aslında bu ayrı bir sektördür. Gelişmiş bir sektör ama geliştirilmeye hala açık.” (Altan Orman Ürünleri, Yönetici)

“Şirketimiz tersine lojistik dâhil tüm süreçleri hayata geçirebilecek kapasiteye sahip. Ama bu alanda toplu bir bilince ihtiyacımız var. Tek başımıza gelişmiş olmamız, tamamen bir tersine lojistik ağını kurmamıza imkân vermez yine de. Diğer firmaların da bu konuda gelişmiş olması lazım ki tam anlamıyla böyle bir süreç başlatalım ve daha çevreci, daha sürdürülebilir nitelikte iş yapalım.” (Bakış Grup, Yönetici)

Tersine lojistiğin güçlü olduğunun belirtilmesinin yanı sıra Türkiye’de hâlihazırda bu alanın geliştirilmeye açık olduğu, diğer firmaların da bu konuda gelişmesiyle Türkiye’nin sürdürülebilir kalkınma misyonlarına daha kolay bir şekilde ulaşabileceği ifade edilmiştir. Buna karşın Türkiye’nin bu alanda gelişmiş olduğu, diğer pek çok ülkenin önünde olduğu da değinilen konseptler arasında yer almaktadır.

Tersine lojistik için üzerinde durulabilecek diğer bir olgu ise bu noktanın ancak birlikte çalışma ile güçlenebileceği hususudur. Buna göre; sektör çalışanları tersine lojistiğin ulusal bir ağ ile sağlanabileceği, böylece geri dönüşümün tam anlamıyla sağlanabileceğini belirtmiştir. Belirtilen bu noktalar, iş birliğine ihtiyaç duyulduğunun önemli bir göstergesi niteliğindedir.

Pazarlama Süreci ve Teknikleri

Çevre bilincinin oluşması, bu konudaki talebin artması ve bunun yanı sıra rekabet ortamının da oluşturulması, ilgili bulgular arasında farklı bir tematik bağlamı oluşturmuştur. Bu doğrultuda katılımcılar, öncelikli olarak çevre bilincinin oluşturulabileceği alan olarak sosyal medyayı işaret etmiştir.

“En etkili pazarlama iletişim kaynağı, sosyal medya platformlarıdır. Hem görsel hem de metin içerikleri var. Yapılacak olanların sosyal medya aracılığıyla ilan edilmesi hem talebi artırıyor hem de toplumda bu konuda bir bilinç oluşturmamıza yardımcı oluyor.” (Altan Orman Ürünleri, Yönetici)

“Sosyal medya başta olmak üzere tüm dijital kanallar, çevreci politikaları duyurmakta bize fayda sağlıyor.” (Bakış Grup, Yönetici)

Sosyal medya, firmaların müşterilerle daha sağlıklı etkileşim sağladığı ilk nokta olarak hizmet etmektedir. Böylece tanıtım ve görünürlük faaliyetleri, bu kanallar aracılığıyla sağlanabilmektedir. Öte yandan firmalar, kendi içerisinde de tanıtım faaliyetleri

yürütbildiklerini ve hizmet içi eğitimlerin önemli aşamalar kat edilmesinde öncü olduğunu ifade etmiştir.

“Her yıl bayi toplantılarımız ve gezilerimiz oluyor. Böylece eğitimler vererek bilinçlendirme toplantıları yapıyoruz.” (Bakış Grup, Yönetici)

Bunun haricinde geri dönüşüm politikalarında çeşitli teşviklerin verildiği de keşfedilmiştir. Buna göre; çevre atıklarının engellenebilmesi amacıyla kâğıt ve karton atıklarını geri çağırmak ve böylece teşvik ödeyerek müşterilerin motivasyonlarını artırmak, çevreci politikaları destekleme noktasında önemli adımlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

“Çevre atıklarının önüne geçebilmek için mesela kâğıt ve karton atıklarını geri çağırıyoruz. Getiren müşterilere de bunun karşılığında indirim yapıyoruz.” (Altan Orman Ürünleri, Yönetici)

Bu bulgular, geri dönüşüm noktasında farklı politikaların uygulanabildiğini ve her bir politikanın da pazarlama stratejisi olarak hâlihazırda kullanıldığını göstermektedir. Bunlara ek olarak iş birliklerinin de pazarlama stratejisi olarak kullanılabildiği, bu nedenle zaman zaman ortaklıkların geliştirilebildiği belirtilmiştir.

“Fiziksel şubeler, iş birlikleri, ortaklıklar, sergiler, fuarlar... Bunların hepsi çevreci politikaların yaygınlaşması için. Sonuçta çevreci politikaları savunan bir firma olarak ne kadar ortaklık yaparsanız bu özelliğinizi oraya da aktarmış oluyorsunuz.” (Bakış Grup, Yönetici)

“İş birlikleri ve ortaklıklar, sosyal medya platformları ve e-pazaryerleri gibi kanallar tercih ediyoruz. Bunların katkı sağlayacağını düşünüyoruz.” (Altan Orman Ürünleri, Yönetici)

Tüm bunlar ekseninde çevreci politikaları kullanan firmaların büyük oranda diğer firmalarla benzer nitelikteki pazarlama stratejilerine sahip olduğu ancak teşvikler ve sosyal medyanın ayrıca farkındalık oluşturmada önemli katkılarının olduğu keşfedilmiştir. Firmaların çevreci politikaları ve geri dönüştürülebilir ürünleri ortaklıklar üzerinden yayma fikirleri ise farkındalığa hizmet eden diğer bir çerçeve olarak değerlendirilmektedir.

Tartışma

Mevcut çalışma, çevreci politikaların mobilya sektöründeki uygulanma aşamalarının niteliğini, güçlü ve güçsüz yönlerini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda ilk olarak tersine lojistik süreçlerinin öneminin altı çizilmiş, tersine lojistik ağının güçlenmesiyle çevreci politikaların mobilya sektörü için daha uygulanabilir bir karakter taşıyacağı değerlendirilmiştir. Nitekim bu bulgu, literatürdeki diğer bulgularla da önemli oranda örtüşmektedir. Demirarslan ve Demirarslan (2021), yaptıkları çalışmada çevreci politikaları geliştirmek için en kısa yolun tersine lojistik ağının hızlı bir şekilde gelişmesi olduğunu, diğer bağlamların da buna paralel olarak güçleneceğini belirtmiştir. Ayrıca aynı çalışmada farkındalık çalışmalarına ağırlık verilmesi ve belediyelerin bu konuda faal olmasının da talebin oluşmasını kolaylaştıracak bir faktör olduğuna değinilmesi, yine bu çalışmada üzerinde durulan bulgulara işaret etmektedir.

Buna ek olarak Sezgin ve Sever (2022), özellikle geri dönüştürülebilir ahşabın kullanıldığı alanların artırılarak sektörde bu ürünlerin yaygınlık kazanması gerektiğini vurgulamıştır. Bu çalışmada ise geri dönüştürülebilir malzemelerin yaygın bir şekilde kullanılmasının bilinçlendirme faaliyetlerine bağlı olarak gerçekleşebileceği, ayrıca geri dönüştürülebilir malzeme ve materyallerle sürdürülebilir nitelikli politikalara daha sağlıklı bir entegrasyonun mümkün olduğuna değinilerek Sezgin ve Sever'in çalışmasındaki bulgularla örtüşen içeriğin olduğu söylenebilmektedir.

Karaca (2018) ise çevreci politikaların yaygınlaşmasında teşviklere odaklanmıştır. Buna göre; Türkiye’de hâlihazırda geri dönüştürülen mobilya ürünleri %50’nin biraz üzerindedir. Bu nokta, hızlı bir şekilde makro politikaların geliştirilmesini gerekli kılarak devlet teşvikini zorunlu hale getirmektedir. Öte yandan bu çalışmada geri dönüşüm için pazarlama tekniğinin kullanıldığının öğrenilmesi ve kâğıt ve karton gibi ürünleri geri dönüşüme kazandıran müşterilere indirim yapılması gibi teşviklerin yer alması, teşvikin mevcutta kullanılan ancak kullanım alanının da artırılması gereken bir bağlam olduğunun altını çizmektedir.

Sonuç

Yapılan çalışmada çevreci politikalarla mobilya sektöründe faaliyet gösteren firmaların sektöre niteliksel katkıları ile sektördeki güçlü ve zayıf yönler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda elde edilen bulgular ışığında, geri dönüştürülebilir mobilya firmalarının temel misyonlarının, güçlü ve zayıf yönlerinin, tersine lojistik uygulamalarının ve pazarlama stratejilerinin değerlendirilerek çeşitli sonuçlara ulaşıldığı söylenebilmektedir.

Geri dönüştürülebilir mobilya firmalarının temel misyonlarına odaklanıldığında, bu firmaların öncelikle “yenilikçilik” kavramına büyük bir vurgu yaptığı görülmektedir. Sürdürülebilir mobilya sektörü, sürekli olarak çevreci ürünler ve çözümler sunmayı hedeflemektedir. Bu nedenle, araştırma-geliştirme süreçlerine olan aktif katılım ve teknolojik altyapının güncellenmesi, sektörde ayakta kalmak ve liderlik yapmak için hayati öneme sahiptir.

Geri dönüştürülebilir mobilya firmalarının güçlü ve zayıf yönleri, katılımcıların değerlendirmeleriyle belirlenmiştir. İnsan kaynağı, özellikle yetkin personel temini, sektördeki zorluklardan biridir. Teknik bakımdan ise firmaların en son teknolojiye sahip makineleri kullanması, üretim sürecinde karşılaşılan sorunları azaltmada avantaj sağlamaktadır. Ayrıca, lojistik sektörünün gelişmişliği, geri dönüşüm sürecinin etkin bir şekilde yönetilmesini desteklemektedir.

Tersine lojistik konusu incelendiğinde, katılımcılar Türkiye’de bu alanın gelişmiş olduğunu ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Ancak bu alanın daha da geliştirilmesi ve diğer firmaların işbirliği ile ulusal bir ağın oluşturulması gerekliliği vurgulanmıştır. Pazarlama süreci ve teknikleri açısından ise sosyal medya platformlarının çevre bilincinin oluşturulması ve sürdürülebilir ürünlerin tanıtımında önemli bir rol oynadığı gözlenmiştir. Ayrıca, teşvikler ve iş birlikleri çevreci politikaların benimsenmesini ve müşteri bilincinin artırılmasını desteklediği keşfedilmiştir.

Tüm bunlara paralel olarak geri dönüştürülebilir mobilya firmalarının, yenilikçilik ve teknolojiye odaklanarak sektörde ayakta kalmak istediği söylenebilmektedir. İnsan kaynağı sorunlarına çözüm bulunması, teknik kapasitenin artırılması ve tersine lojistiğin daha fazla geliştirilmesi, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada kritik öneme sahiptir. Yapılan bu çalışma ile çevreci politikaları benimseyen mobilya sektöründeki firmaların zorluklarının ve fırsatlarının anlaşılmasına yardımcı olunurken sektörde sürdürülebilirlik misyonlarını gerçekleştirmek için izlenen yollar da aydınlatılmaktadır. Bu bulgular, sürdürülebilir mobilya endüstrisinde ilerlemeyi teşvik etmek ve çevre dostu uygulamaların benimsenmesine yardımcı olmak için değerli bir rehber sunmaktadır.

Kaynakça

- Akın, G. (2007). Küresel Çevre Sorunlar. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1), 43-54.
- Akyüz, E. (2019). Çevre sorunları ve insan hakları ilişkisi. *The Journal of Academic Social Science*, 15(15), 427-436. doi:10.16992/ASOS.774
- Altınöz, B. (2015). Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Kamu Bütçesinin Önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 223-256.
- Aydoğdu, İ. B. (2014). Yerel ve bölgesel düzeyde çevre kirliliği sorunları: Elazığ ili örneği. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 133-148.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Ceylan, H. (2022). Çevre Kirliliği. *Bilim Armonisi*, 5(1), 19-19.
- Creswell, J. W. (2016). *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Eğiten Kitap.

- Çolakoğlu, E. (2010). Haklar söyleminde çevre eğitiminin yeri ve Türkiye’de çevre eğitiminin Anayasal dayanakları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 0(88), 151-171.
- Demirarslan, D. (2022). *Mobilya ve Tasarım*. Efe Akademi Yayınları.
- Demirarslan, K. O. ve Demirarslan, D. (2021). Furniture wastes and their environmental impacts as being a different problem of our time. *International Journal of Advances in Engineering and Pure Sciences*, 33(1), 97-105. doi:10.7240/jeps.748061
- Geçimli, M. ve Kaptan, B. B. (2019). İçmimarlık ve Sürdürülebilirlik İlişkisi: Ekolojik, Ekonomik ve Sosyal/Kültürel Açıdan İnceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 191-201. doi:10.32709/akusosbil.427062
- Güneş, S. ve Demirarslan, D. (2020). Sürdürülebilirlik ve Mobilya Tasarımında Çevreci Yaklaşımlar. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 5(6), 81-99.
- Karaca, B. (2018). *Sürdürülebilir mobilya üretiminde tasarımcı bilinci üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2011(1), 19-33.
- Kaypak, Ş. (2013). Çevre sorunlarının çözümünde küresel çevre politikaları. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 17-34.
- Kızılcı, G. (2020). *Türkiye’de atık yönetimi uygulamaları ve atıklardan enerji üretimi (Kocaeli-İzaydaş örneği)*. (masterThesis). <http://acikkaynak.bilecik.edu.tr/xmlui/handle/11552/1755> adresinden erişildi.
- Önder, H. (2018). Sürdürülebilir kalkınma anlayışında yeni bir kavram: Döngüsel ekonomi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (57), 196-204.
- Örnek, A. Ş. ve Gülgönül, K. (2023). Yeşil Kamu Politikaları Kapsamında Balıkesir İli Örneği. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 140-153.
- Özmehmet, E. (2008). Dünyada ve Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3(12), 1853-1876. doi:10.19168/jyu.48930
- Semiz, Y. (2014). Anayasa Mahkemesi’nin Çevre Hakkı Perspektifi. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2), 9-46.
- Sezgin, S. ve Sever, İ. A. (2022). Geri dönüşümü yapılan ahşap kullanımının ekoloji ve iç mekan bağlamındaki etkileri ve kullanım alanları. *Tasarım Mimarlık ve Mühendislik Dergisi*, 2(3), 229-237.
- Subaşı, T., Çınar, H. ve Çağatay, K. (2017). Mobilya sektöründe kullanılan kompozit malzemelerin insan yaşamına ve çevreye etkileri. *İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi*, 6(3), 557-571.
- Turut, H. ve Özgür, E. M. (2018). Klasik kent kuramlarından eleştirel kent kuramlarına geçiş bağlamında kentleri yeniden okumak. *Ege Coğrafya Dergisi*, 27(1), 1-19.
- Uçar, H. (2007). *Çevre sorunları açısından Afyonkarahisar*. (masterThesis). <http://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/handle/11630/1564> adresinden erişildi.
- Yanardağ, U. (2019). Türkiye’de Çevre Odaklı Sosyal Çalışma Uygulamalarını Düşünmek. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 309-329. doi:10.33417/tsh.516866

A REVIEW ON THE POTENTIAL IMPLEMENTATION AREAS OF CHAT GPT IN HUMAN RESOURCES MANAGEMENT

Saba Pire ÖZGEN¹, Zehra Nuray Nişancı²

¹İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü, Doktora
D231333004@ogr.ikc.edu.tr, ORCID: 0009-0003-0079-6838

²İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü,
zehranuray.nisanci@ikc.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1782-237X

Introduction

Human Resource Management (HRM) can be defined as a strategic approach to manage employment relations, which emphasizes that leveraging people's capabilities is critical to achieve competitive advantages, this is being achieved through a distinctive set of integrated employment policies, programmes and practices¹⁴⁷. Effective HRM is considered as a competitive advantage for organizations. The American economist Ben Bernanke said: “No economy can succeed without a high-quality workforce, particularly in an age of globalization and technical change”¹⁴⁸.

It should not be forgotten that there are three critical challenges in managing today's world effectively: change, technology and globalization¹⁴⁹. Skilled staff of organizations must have a good understanding of the environment, the capacity to adapt to changes¹⁵⁰ and must be able to consider the reflections of economic, political, technological, social and similar changes in the environment on the organization¹⁵¹.

Technology is the mechanical and intellectual processes used to transform inputs into products and services¹⁵². Technology is a broad concept that refers to inventions designed to improve production, telecommunications, and machinery and equipment such as computers and software¹⁵³. Information Technology (IT) refers to various types of hardware and software used in an information system, including computers and network equipment¹⁵⁴. As per Andrew McAfee, a principal research scientist at Massachusetts Institute of Technology's Center for Digital Business, technology is a profound competitive differentiator¹⁵⁵. As we speak of the Fourth Industrial Revolution, the evolution of technology towards enhanced automation and increased use of artificial intelligence for business purposes, new approaches are required by companies targeting its people as well. The World Economic Forum Global Smart Industry Readiness Index Initiative “Manufacturing Transformation Insights Report 2022”¹⁵⁶ states that beyond making Process and Technology enhancements, companies must adapt both their organizational structures and workforce competencies, to enable their digital transformation and give them a competitive edge.

The World Economic Forum “Top 10 Emerging Technologies of 2023 Flagship Report”¹⁵⁷ published in June 2023, lists generative AI among the top 10 emerging technologies poised to positively impact society in the next three to five years. Generative artificial intelligence (AI) is a powerful type of AI that can create new and original content by learning patterns in data, using complex algorithms and methods of learning inspired by the human brain.

¹⁴⁷ Bratton and Gold, “Human Resource Management: Theory and Practice

¹⁴⁸ Ben S Bernanke, Annual meeting of the Southern Legislative Conference of the Council of State Governments.

¹⁴⁹ Hitt, Management

¹⁵⁰ Boone, L.E.; Kurtz, D.L.; L'entreprise d'aujourd'hui.

¹⁵¹ Nişancı, Z.N. (2015). Geçmişten günümüze yönetim düşüncesi. Yönetim Bilimleri Dergisi.

¹⁵² Moorhead, Organizational Behaviour

¹⁵³ Boone, L.E. Ve Kurtz, D.L.(2013), Çağdaş İşletme

¹⁵⁴ Post & Anderson, Management Information Systems

¹⁵⁵ McAfee, Enterprise 2.0: new collaborative tools for your organization's toughest challenges

¹⁵⁶ World Economic Forum: The Global Smart Industry Readiness Index Initiative.

¹⁵⁷ World Economic Forum “Top 10 Emerging Technologies of 2023

The newest developments involve autonomous AI systems, that can make important decisions or take significant actions.

This review aims to present potential application areas of Chat GPT (Generative Pre-trained Transformer) in the fields of Human Resources Management in consideration of the above.

Materials and Methods

In this review, the literature review methodology is utilized to present potential application areas of Chat GPT (Generative Pre-trained Transformer) in the fields of human resources management. Key words were limited to Human Resources Management, Generative Artificial Intelligence and Chat GPT to ensure access to topic specific literature.

Literature Review

Artificial intelligence (AI) has become increasingly prevalent in modern economic development and can potentially transform HRM practices. In the following part of this review, the terminology AI is used in relevance to Chat GPT, a language model designed to simulate human-like conversation, which can be used in a variety of applications, including chatbots, virtual assistants, language translation tools and creating various content such as text, code, audio, images and videos^{158 159}.

As a result of the review, main examples of implementation areas for Chat GPT in HRM are identified per the below:

Performing routine activities such as preparing job descriptions, resumes, human resources policies and guidelines, to enable more efficient capacity utilization for HR functions

With machine learning, Chat GPT can be trained on HR-related data, such as job descriptions, resume and HR guidelines, which can help perform routine activities¹². A study utilized the value, rareness, imitability, and organization (VRIO) framework to examine the role that the human resource (HR) function plays in developing a sustainable competitive advantage. One of the conclusions was that that many HR functions are struggling so hard to meet current needs that they have little time to explore long-term organizational plans¹⁶⁰. As AI replaces jobs or professions that can be easily automated, it frees up employees from repetitive and routine tasks, to focus on more complex and higher-level ones.

Recruitment

Considering the increased number of applications via online application platforms, processing the large amounts of information and making decisions at the needed speed has become a challenging task for HR professionals. As Chat GPT can support organizations by improving the job candidate identification with higher speed, it can also help with enhanced job interview effectiveness. Chat GPT can also be utilized effectively as an onboarding tool for new recruits.

Training

Generative AI can enhance the learning experience significantly through personalization of e-learning environments or providing employees with access to learning and development resources, such as online courses and tutorials. It can provide personalized recommendations for development opportunities.

Knowledge Management

Chat GPT can support organizations as a interaction platform for virtual, distributed teams, allowing their members to share and exchange knowledge and information regardless of

¹⁵⁸ Budhwar (2023) "Human resource management in the age of generative artificial intelligence".

¹⁵⁹ Korzynski (2023), "Generative artificial intelligence as a new context for management theories".

¹⁶⁰ Barney, J.B. and Wright, P.M. (1998), On becoming a strategic partner.

location. Furthermore, it can serve as a broad source for accessing best practices. Furthermore, Chat GPT can assist with data collection and analysis, offering perceptions and suggestions that might guide evaluations.

Performance Management

AI-enabled performance management tools and techniques as well as related decision-making tools provide a fair evaluation of employees. Digital performance tools provide assistance to managers in performance assessment of employees and provide recommendations on required improvements actions for an employee based on expert opinion such as providing training, talent enhancement and further qualification wherever required¹⁶¹.

Employee Engagement

Chatbots are already being used to support employees and provide them with instant responses to their queries or concerns. Chat GPT can also serve as a emotional support tool to support mental health of the employees. AI can also help HR teams to identify areas for improvement and to develop targeted strategies for improvement by analyzing employee data and feedback¹⁶².

Discussion and Conclusion

Chat GPT can have a positive impact on the employees and the organization. It can serve as a effective support tool for employees, improve efficiency, leave more time for employees to focus on strategic and creative tasks, enable direct information sharing and instant employee involvement. As the growing integration of generative AI technologies, into multiple aspects of people's daily lives and businesses generates excitement due to its clear potential to be beneficial, concerns are raised as well since the full consequences are still unknown. Improvement areas are assumed in the regulatory environment. Furthermore, companies need to ensure ethical and responsible implementation of AI tools. The literature points out the potential for academics and human resources professionals to further elaborate the topic.

As Chat GPT can be used to enhance Human Resources Management in various aspects, the below should be considered by organizations prior implementation:

While AI can potentially transform HRM practices, its implementation must be done effectively to realize its benefits fully. Organizations must clearly understand the key strategies and best practices for using AI in HRM to implement it correctly. The effective implementation of AI in HRM requires a clear understanding of the key strategies and best practices.

As technology offers new tools to businesses, new jobs requiring advanced skills will be created as per the World Economic Forum, 2016. The use of generative AI in HRM may require new skills from HR professionals and other employees. Employees may need to learn the use of the tools for training, development, and performance management. HR professionals may need to gain new skills related to data analysis, algorithmic decision-making, and ethical considerations. Organizations can choose to upskill their existing employees whilst handing over certain tasks to AI. Considering the impact on individual level is left to the organizations to manage responsibly.

Companies must be mindful of the possible problems connected with AI deployment, such as issues about data protection, adequate training and development, and potential algorithm bias¹⁶³.

The lack of regulations in the field requires organizations to be mindful in the implementation of Chat GPT in general¹⁶¹.

¹⁶¹ Budhwar (2022), "Artificial intelligence – challenges and opportunities for international HRM.

¹⁶² Gaur, An Analytics Framework to redefine Employee Engagement in the Fourth Industrial Revolution.

¹⁶³ Chauhan, Ethics of AI in Pathology.

Organizations might decide to elaborate potential ways to reduce the negative consequences of implementing HR focused AI applications for organizations prior the roll-out.

References

- Barney, J.B. and Wright, P.M. (1998), On becoming a strategic partner: The role of human resources in gaining competitive advantage. *Hum. Resour. Manage.*, 37: 31-46. [DOI]
- Bernanke, Ben S Bernanke, Chairman of the Board of Governors of the Federal Reserve System, at the annual meeting of the Southern Legislative Conference of the Council of State Governments, Charleston, 2 August 2010. [Link] Access 03.12.2023.
- Boone, L.E.; Kurtz, D.L.; L'entreprise d'aujourd'hui; Les éditions HRV Itée.; Montreal; 1983,s.423)
- Boone ve Kurtz, 2013: 7 (Boone, L.E.Ve Kurtz, D.L.(2013), Çağdaş İşletme, Çev. Azmi Yalçın, 14. Basımdan Çeviri, Nobel).
- Bratton and Gold, "Human Resource Management: Theory and Practice," 4th Edition, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2007 ISBN 10: 0230001742 ISBN 13: 9780230001749
- Budhwar (2023) "Human resource management in the age of generative artificial intelligence: Perspectives and research directions on ChatGPT", *Human Resources Management Journal Wiley*. [DOI]
- Budhwar (2022), "Artificial intelligence – challenges and opportunities for international HRM: a review and research agenda", , *The International Journal of Human Resource Management*, 33:6, 1065-1097 [DOI]
- Chauhan, Chhavi & Gullapalli, Rama. (2021). Ethics of AI in Pathology: Current Paradigms and Emerging Issues. *The American Journal of Pathology*. [DOI].
- Gaur, Bhawna. (2020). HR4.0: An Analytics Framework to redefine Employee Engagement in the Fourth Industrial Revolution. 1-6.[DOI].
- Hitt, Michael A.; Black, J.Stewart; Porter, Lyman W.; Management, Pearson, 2005, s.5)
- Post & Anderson, 2006: 4 (Post, Gerald V.; Anderson, David L. (2006), *Management Information Systems*, McGraw-Hill Irwin).
- Korzynski (2023), "Generative artificial intelligence as a new context for management theories: Analysis of ChatGPT" *Central European Management Journal*, [DOI]
- McAfee, Enterprise 2.0: new collaborative tools for your organization's toughest challenges ISBN 978-1-4221-2587-8
- Moorhead vd. 2000: 523 (Moorhead, G., Griffin, R. W., Irving, P. G. Ve Coleman, D. F. (2000), *Organizational Behaviour*, Nelson))
- Nişancı, Z.N. (2015). Geçmişten günümüze yönetim düşüncesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13(25), (257-294)
- World Economic Forum "The Global Smart Industry Readiness Index Initiative: Manufacturing Transformation Insights Report 2022", [Link] Access 03.12.2023.
- World Economic Forum "Top 10 Emerging Technologies of 2023, Flagship Report" [Link] Access 03.12.2023

BRAIN BASED LANGUAGE DISORDERS

Sivan Omer ABDALQADIR¹, Younis Salam OMER²

^{1,2}Charmo University, English Department

¹*sivan.qadir4@gmail.com*, ORCID: 0009-0006-9739-5804

²*younissalam98@gmail.com*, ORCID: 0009-0005-5150-3948

Introduction

The Problem of the Study

Studying the relationship between language and the brain is known as neurolinguistics. Apart from its neurological concerns, it is a branch of linguistics. This study has greatly affected the development of linguistic research. Many papers, articles, and books have been published researching the relationship between language and the brain. To the best of the researchers' knowledge, this study is fresh in approaching the problems attributed to the brain at a university in Kurdistan. Spotting the gap of knowledge among the EFL students at English departments, this study has emerged to bridge it with introductory information that can be easily accessed by the learners as well as the interested researchers.

The Aim of the Study

This paper is designed to trace the historical development of the studies which have been conducted about language and brain relations. Moreover, the study aims to highlight the role of the brain in the process of acquiring and using language. It also attempts to investigate the language disorders caused by brain malfunctions, which many people suffer from.

The Value

The value of this study lies in the fact that Kurdish EFL students are introduced to the nature of the relationship between language and the brain. They will also be informed about the key reasons and problems of brain-based language disorders. This work may enable the students and instructors to obtain a better understanding of linguistic issues in terms of their links to the brain.

Limitations

Not having the advantage of time has been an impedance to explore the topic and cover its details comprehensively. Besides, the lack of access to related sources is another difficulty.

Theoretical Background

Definitions

There are various aspects that should be kept in mind and explored when it comes to brain-based language disorders. To begin with, define language, linguistics, and the brain. Second, neurolinguistics is the issue's basis, and it must be carefully considered. The role of the brain in language learning is then discussed. Finally, because language learning and diseases are closely associated, the relationship between neurolinguistics and psycholinguistics with language is examined. These topics will be discussed in further depth in the following sections.

Language

Communicating with a language, according to philosophers, psychologists, and linguists, is what most clearly differentiates man from other creatures. Because there are numerous systems of communication, such as notation or calculation, the phrase "natural language" is used to refer to human language. Mathematicians, logicians, and computer scientists, for example, routinely create notational systems, whether or not they are properly referred to as languages. They are man-made rather than natural (Lyons, 1981: 2). Then what is natural language?

Natural language is the fundamental element that raises human beings to a higher level. Scholars have debated its meaning and qualities for many years. (Stemmer and Whitaker, 1998:

84). A set of symbols, meanings, or sounds agreed upon by a group of people is characterized as a language. In other words, it is a social understanding. Language is also implanted in the minds of humans, making it a mental reality. Bauer (2007: 3) says that each language has its own set of rules that provide its users with a variety of options. These rules are classified under the term “grammar”. Moreover, the structure of language includes the rules for setting sounds together, originating words and making sentences. As a result, language is sometimes defined as a grammatical system that instructs speakers on how to make acceptable utterances. Every language requires a structure since sentences are unintelligible without the sequence of words. This mental process of ordering words and arranging them is extremely mentalistic, and it depends on an individual's linguistic competence (ibid).

Widdowson (1996) says language is unquestionably important in our lives. As language is learned during childhood, people discover their identity as individuals and social beings. It is a tool for cognition and communication, allowing man to think and collaborate with others in the community. It meets current requirements and ambitions for the future while also evoking memories of the moments passed. Both spoken and written are two modalities of language which function to serve humankind's interaction (Stemmer and Whitaker, 1998: 84). Humans rely on it to communicate their desires and needs, ideas, worries, and goals in everyday life (Clark, 2016:1). “Using language seems as natural as breathing or walking” (ibid).

This brief introduction included some common definitions of language and its functions. Many other descriptions and clarifications are available for human language according to different linguists, scholars, and psychologists. As a distinctive feature of being, language is the main tool of delivering meaning.

Linguistics

Human language, being a distinct feature of our species, has piqued people's interest throughout history. The study of human language is known as linguistics. So, a linguist is not someone who speaks multiple languages (though many linguists do); such people are polyglots. A linguist is a scientist who studies human language in all of its forms, including its structure, use, history, and social significance (Fromkin, 2000: 3). Eric (2020) stated that the term was initially used in the mid-nineteenth century to distinguish between a novel method of language study that was growing at the time and the more traditional approach of philology.

Under the scope of linguistics, several branches are shed light upon, which are phonetics, phonology, morphology, syntax, semantics, and pragmatics. It covers branches that investigate such topics as language variety (dialects), language evolution, how language is processed and stored in the brain, and language acquisition (Johnson, 2013).

Brain

This is a one-of-a-kind unit, which is covered by protective fluid in a bony shell and creates humanistic features that define humanity. The brain stands at the peak of the human body. The nerve system's command center is the human brain. It receives data from the body's sensory organs and transmits it to the muscles. The cerebrum is the largest area of the human brain, divided into two hemispheres. The frontal, parietal, temporal, and occipital lobes make up each hemisphere. The cortex is the cerebrum's rippling surface. The cerebellum is behind the cerebrum, while the brainstem lies beneath it. (Lewis and Taylor, 2021)

George Yule (2017: 183) says that the language signals which are received by the left ear are sent to the right hemisphere and then to the language center, which is the left hemisphere to be decoded. Therefore, it takes more time for the signal to be processed. While the signals which are received by the right ear are directly processed and then sent to the left hemisphere immediately. He also believes that the right hemisphere of the human brain is responsible for non-linguistic sounds (among other things), whereas language sounds are controlled by the left hemisphere (among other things too) (ibid).

Neurology

The discipline of medicine that deals with the study and treatment of nervous system problems is known as neurology. The nervous system is a sophisticated and complicated mechanism that governs and coordinates physiological functions. It is divided into two sections: The brain and spinal cord are in the central nervous system, and the peripheral nervous system contains all additional neural elements, such as eyes, ears, skin, and other sensory receptors (Zhang et al., 2016).

The nervous system is the point of concern because the brain is a major section of it. The left hemisphere is shown to be in charge of the majority of language-related actions. "Broca's region," which is located in the front of the brain, is in charge of speech production. While utterance comprehension is located in the back of the left part of the brain, it is called "Wernicke's area". According to neurologists, any injury to these areas can create problems with speech or interpretation (Finch, 2000: 198).

Neurolinguistics

Neurolinguistics refers to the study of the relations between language and the brain. Menn states that this science studies how language is represented in the brain: how and where our brains retain our knowledge of the language (or languages) that we speak, comprehend, read, and write, as well as what occurs in our brains as we learn it and use it in our daily lives. Neurolinguistics is also defined as the study of the relationship between language and communication and various elements of brain function, or how the brain perceives and creates language and communication (Ahlsén, 2006: 3). "Studies of language and communication after brain damage are perhaps the most common type of neurolinguistics studies" (ibid). Owing to its vitality in this study, neurolinguistics needs to be investigated historically to have a better knowledge of its nature and scope of interest.

Development of Neurolinguistics

The quest for understanding the ways in which the brain functions and the ways that language is produced has always been a topic of debate and interest. Although the term neurolinguistics was coined in the very late eras, however, there have been different attempts in regard to discussing and analyzing what brain and language are, and what is the relation that exists between them. These studies about language and the brain, at ancient times, were usually done separately from one another. Even if there was an attempt to study their relations together, it was not under the horizon of neurolinguistics, for there was no such science under that name. However, all the works that have been undertaken about language and brain throughout antiquities up to the time that neurolinguistics took its shape contributed to the development of that science in one way or another.

Ancient Egypt, Greece, and Rome

In ancient Egypt, the Edwin Smith papyrus from around 3500 BC contains the first reference to the brain as the center of language. This valuable legacy, as the first remaining medical record about brain damage and its effects on language, discussed that when the head, in particular the brain, gets damaged, there will be consequences for the other parts of the human body. According to this treatise, an external deity or death is thought to induce language loss by pouring its soul or breath into the brain, causing the sufferer to become "silent in mourning." Trepanation, or making a hole in the skull to let the god's spirit escape, was used to heal this disease. The old belief that the soul was housed in the heart persisted (Ahlsén, 2006: 11).

Language problems were explored in Greek antiquity, for example, by Hippocrates (400 BC), who described a man who lost his memory for letters and noted that language disorders were associated with hemiparesis (paralysis of one side of the body) in the opposite side of the body to the brain injury. The brain, according to Hippocrates, was the organ of intelligence, whereas the heart was the organ of senses. Democritus equated the brain to a guard or sentinel

with two functions: an interior role of guarding the intelligence and an outward function of defending the senses (Ahlsén, 2006: 11).

In ancient Rome, Galen (3rd century BC) expanded on the idea that distinct skills were distributed among the ventricles. Galen was a Roman gladiator's doctor, and he discovered evidence for his idea in the brain lesions he observed, which only seemed to cause awareness disturbances if they were deep enough to impact the ventricles (Ahlsén, 2006: 12).

From the Middle Ages to the Year 1800

Several case descriptions detailing various sorts of language impairments occurred during this time. Theoretically, the debate over the brain's ventricles remained (Ahlsén, 2006: 12). The most durable model of functional brain localization so far has been the Medieval Cell Doctrine (Whitaker, 1998: 28). Textual discussions of Medieval Cell Doctrine and Ventricular Theory may be found from the 11th century through the Renaissance, mainly in the form of neuropsychological case reports as well as visual depictions (ibid). What is important here is that there were some attempts to localize and place memory and language, particularly the speech output, in the ventricles and more specifically in the third ventricle of the brain. These studies about medieval cell doctrine and brain ventricles forged a connection between language and memory. Whitaker (1998) stated that “they were so closely connected that memory disorders were interpreted as language disorders and vice versa”. A case of this sort was recorded in an 11th century manuscript. According to Guillaume de Conches (1080-1150), Solinus was said to have mentioned a man who suffered catastrophic damage to the final cell of his brain and went into such deep amnesia that he forgot his own name (Stemmer and Whitaker, 1998: 28).

In the 16th century, a link between language disorders and brain damage was found. The *Observationes Medicae de Capite Humano*, written in 1584 by the late Renaissance physician Johannes Schenck von Grafenberg, is a rich treasure of neuropsychological findings, including several on language difficulties. He collected reported cases from different sources in which symptoms of language disorders were mentioned in some of them (Stemmer and Whitaker, 1998: 28).

One of Broca's contemporaries, Armand Trousseau, identified Schenck as an early physician who understood the importance of aphasia. Schenck cites the selective loss of the alphabet and item names, as well as the loss of reading and writing, in a 14th-century instance from Gentile da Foligno and a 16th century example from Cristobal de Vega. Conrad Lycosthenes' account of his own right hemiplegia and aphasia, sometimes known as a loss of voice, was documented by Schenck in the 16th century. The incapacity to communicate lasted 12 days, and severe motor deficiencies lasted three months. Lycosthenes had even forgotten rote-memorized parts like the Mass, but he had kept his internal language and thought; he could speak by pointing, for example. According to Schenck, when word memories are lost, the tongue retains its motor activities, generating an early decoupling between articulatory control and language output (Stemmer and Whitaker, 1998: 29).

In the 18th century, Johann Gesner, a German physician, published a monograph titled “Speech Amnesia” in 1770, which included six case reports. He believed that speech difficulties were a form of memory disorder caused by inertia in the connections between the brain's various regions. The difficulty in linking visuals or abstract concepts with verbal cues were thought to be the source of many diseases (Ahlsén, 2006: 13).

Theorists Contributions in the 19th Century

In the sections to follow, some effective doctors and neurologists are focused upon whose works laid the foundations of the later theories about neurolinguistics. It is believed that the works of the 19th century in the field of neurology paved the way to formulate the future theories on the relation of the brain and language.

Gall

Franz Joseph Gall, an anatomist, was the first to locate mental abilities in the cerebral cortex. He regarded the cortex as a continuous, morphologically homogeneous layer. Gall began by studying language in an attempt to figure out what the soul's capacities were. He identified a number of human abilities. In mapping these abilities, Gall believed that the size of the cortex underneath the skull influenced its development. He noted that each of the abilities are linked to one cortical area. Two language regions, one for speech articulation and the other for word memory, were discovered in the frontal lobes. Gall's studies of people with frontal lobe lesions and speech difficulties led to this conclusion. To summarize, Gall's viewpoints were quite localist (Ahlsén, 2006: 15).

Bouillaud and Auburtin

Between Gall and Broca, Jean-Baptiste Bouillaud might be considered as a connection. He was Gall's student and a strong supporter. Bouillaud (1825) decided to illustrate that speech loss is caused due to the frontal lobe lesions. He stated that limited cortical injuries result in partial muscular paralysis, implying that the cortex has distinct regions. He provided a number of examples in which speech disorders were linked to frontal lobe lesions, as well as a series of cases in which there were no speech disorders due to injuries in other lobes. Bouillaud discovered two categories of speech disorders linked to brain damage: "speech movements" and "word memory" disorders (Ahlsén, 2006: 16).

Bouillaud's son-in-law, Ernest Auburtin, presented his theories to the Paris anthropological society in 1861. He had discovered a patient who had tried suicide by shooting himself in the head above the frontal lobes. Although the frontal lobes were intact, they were "accessible." Auburtin had observed that pressing the frontal lobes with a spatula caused the patient to stop talking, which he interpreted as confirmation of speech localization in the frontal lobes (Ahlsén, 2006: 16).

Broca (1824-1880)

Pierre Paul Broca concentrated on impairments of speech production, because language comprehension issues were rarely discussed until the 1860s (Stemmer and Whitaker, 1998: 41). Paul Broca presented his hypothesis based on a patient's symptoms and a brain dissection. Leborgne, the patient, had significant difficulty speaking. Because this was his only speaking output, he was given the name "Tan." The oldest brain injury, which had likely caused his speech impairment, was discovered during the autopsy in a specific area of the brain known as Broca's area, the third frontal convolution in the left hemisphere. As a result, he came to the opinion that lesions in the left hemisphere were the source of linguistic symptoms. Then, language was unexpectedly lateralized. Therefore, it is usually said that neurolinguistics began in 1861 when Broca presented his theories about brain impairments (Ahlsén, 2006: 17).

Wernicke

Carl Wernicke, a neurologist, proposed a theory based on Broca's discoveries and his own dissections of the brains of patients with impairments of language comprehension in 1874. He went on to say that functions were localized in the convolutions of the brain. Patients with impaired language comprehension had lesions in Wernicke's region, which included the posterior part of the first or superior temporal gyrus and surrounding areas. Wernicke hypothesized that there was a "language gyrus" that stretched from Wernicke's region (receptive function) to Broca's area (expressive function). Aphasia would be caused by lesions in either of these locations, or in the link between them. "Wernicke's theory was a more elaborate model of the relationship between linguistic functions and brain structures than had ever existed before." (Ahlsén, 2006: 19)

The Scope of Neurolinguistics Research

The researchers, who are doing their research in the domain of neurolinguistics are usually interested in finding the relations between this field with other disciplines. The interdisciplinary emphasis of neurolinguistics is stated to encompass linguistics, neuroanatomy, neurology, neurophysiology, philosophy, psychology, psychiatry, speech pathology, and computer science (Ahlsén, 2006: 4). Moreover, the researchers tend to examine the different views about the relations of brain and language. For example, topics like localism, associationism, dynamic localization of function, holistic, and evolution-based theories are of interest to the researchers (ibid, 5). Questions like how can one quantify and visualize language and communication-related activities in the brain, what methods do children utilize to learn and use language, how did the capacity to communicate and utilize language evolve through time as the species progressed, and what happens to language and communication following various sorts of brain damage are what the scopes of neurolinguistics research (ibid).

Language and Brain

It takes a lot of effort to figure out how language works. The last 40 years have seen a great effort from a variety of fields, including experimental psychology, neurology, linguistics, computer science, and others, to understand the cognitive and brain mechanisms that underpin language learning, understanding, and output (Carreiras, 2010). Brauer (2014) believes that understanding words and phrases is the responsibility of certain areas of the brain. These brain regions are mostly found on the left side of the brain and are linked via nerves. These parts of the brain and their connections form a network that serves as the brain's language hardware. People would not be able to communicate or understand what was being said if they did not have this cerebral network (ibid). Therefore, the brain is directly connected to the different aspects of language.

The Role of the Brain in Speech Comprehension

The role of the brain is quite significant in comprehending the spoken messages that a listener receives. Comprehending an utterance entails deciphering what has been spoken (Friederici, 2017: 15). In order to achieve this purpose, the language processing system must calculate a variety of forms of data, including acoustic, phonological, syntactic, and semantic data that is, data regarding speech sounds, grammatical structure, and the relationship of meaning between various words. “Comprehension is achieved once linguistic meaning is successfully mapped onto and integrated into existing world knowledge.” (ibid.)

In the brain, Wernicke’s area, or posterior speech cortex, is responsible for speech comprehension. Carl Wernicke was a German physician who discovered impairment to this area of the brain in individuals with speech comprehension problems in the 1870s. This discovery supported the theory that language capacity is located in the left hemisphere, and it led to the conclusion that Wernicke's area is a critical component of the brain involved in speech comprehension. (Yule, 2017: 176).

The Role of Brain in Spoken Language

The human brain plays a functional role in processing spoken messages. “At a basic level, spoken language processing entails encoding of the speech stream into its phonemic and syllabic constituents” (Mody, 2017: 3). Certain areas in the brain are involved in generating linguistic units. Therefore, the production of human language is directly related to the critical role of the brain in the process.

In the human brain, Broca’s area, or anterior speech cortex, is responsible for speech production. Damage to this specific area of the brain was linked to great difficulties in creating

speech in the 1860s, according to Paul Broca, a French physician. Damage to the same region on the right hemisphere had no such impact, it was discovered. This discovery was initially used to suggest that language capacity must be situated in the left hemisphere, and it has since been interpreted as evidence that Broca's region is critical to speech production. (Yule, 2017: 176)

The Role of Brain in Reading Comprehension

Reading is one of the essential skills of human language. Like the other elements of language, reading is directly processed by the brain. Different areas of the brain work together in order to create a natural reading skill. First, phonological awareness, sound decoding, and discrimination are all handled by the temporal lobe. Then, speech output, reading fluency, grammatical use, and understanding are all handled by the frontal brain, which allows us to grasp basic and sophisticated grammar in our native language. Besides, the angular and supramarginal gyrus act as a “reading integrator” or conductor, linking different parts of the brain to carry out the reading process. (Burns, 2017).

The Role of Brain in Written Language

Writing is a complicated language skill that involves the realization of the linguistic sounds used for producing linguistic units in communication. Yule (2017, 237) defines writing as “the symbolic representation of language through the use of graphic signs.” Writing requires more regions of the brain to shape the ideas and put them down together to create a better and more natural process of writing. Therefore, the role of the brain is quite significant in having good writing skills.

The Frontal Lobe of the brain is one of the most important parts of the brain. Because it is in charge of decision-making and planning, the frontal lobe is frequently referred to as the “control centre” of our voluntary acts. This function of planning comes into play early in the writing process. Moreover, the Hippocampus is involved in both the production and retrieval of long-term memories, thus it's what takes the memory out of storage so you can revisit it and record it. Besides, Broca's and Wernicke's areas are involved in this process. Wernicke's section is in charge of understanding, whereas Broca's is in charge of production. This part of the brain (Wernicke's area) is responsible for reading what you've written and determining if what you see on the page fits the image in your thoughts (Andres, 2019).

In addition to the above description, more brain regions participate in this process. When you recall a former event and “see” it in your mind's eye or read a description of it, your Visual Cortex functions similarly to how it does when you look at something in real life. Moreover, when you come up with the plot of your text and find the proper words to describe your story, you are supposed to physically write down the text. The Motor Region, which is a large strip at the rear of your frontal lobe, is responsible for transmitting impulses to your muscles. This enables you to hold a pen and physically shape the letters on the paper, or, if typing, to press the proper keys in the correct order (Andres, 2019).

The Role of Brain in Language Acquisition

The process of language acquisition is one of the essential activities which requires the apparent involvement of the brain faculties. The first attempts to acquire language start with children. When children start using their native language, it is not an abrupt shift but it is the result of the numerous sound patterns which they have heard even before being born. Obviously, life events and happenings alongside spoken words help access the basics of understanding and thought (Steinberg, 1999: 143-145). The role of the brain appears here. The brain requires a bunch of resources and energy from the brain for linguistic knowledge. How the brain works for inputting and outputting language? The “auditory motor system” is the most significant in processing new words people are learning. Also, helps in delivering them at the

start of acquiring languages. Speech goes through a few steps before reaching the cortex. First, everything is converted in the cochlea. Next phase will proceed in the thalamus and three brainstem nuclei. After that, received speech sounds will be analyzed at the cortical level. This is how it works at the point where the brain keeps this process over time to have an outcome (Kemmerer, 2014).

Both sides of the brain by relating words with their pictures help language acquisition. These were internal actions in the brain regarding perceiving speech. After that, how do participants produce the language which is experienced. When there is an idea, people wish to express it. Anterior temporal lobe (ATL) is the place where expressions will be chosen and processed in the temporal cortex. Finally, to some other places and through the oral cavity, it will be delivered (Kemmerer, 2014). In all the stages of acquisition, from pre-linguistic to linguistic ones, the brain plays its part the way required. The first one includes cooing and babbling which is three types: syllabic, variegated, and jargon babbling. The other starts from phonology to semantics (Parker and Riley, 2010: 206).

Neurolinguistics vs. Psycholinguistics

As it has been previously mentioned, “the study of the relationship between language and the brain is called neurolinguistics” (Yule, 2017: 175). When it comes to neurolinguistics, it precisely works with the way the brain functions while using language and communication in both cases of understanding and producing. It is all about how both language and brain are structured and function (Ahlsen, 2006: 3). The neurological status of one with language ability is different from one who does not have it. As known, the left hemisphere is the center of most language activities.

This kind of language function specialization in the brain is called lateralization. The left side of the brain does all the work that is connected to language. The right hemisphere might be able to interpret single words or phrases, but when it comes to complex grammatical structures, it will be powerless. Moreover, the right hemisphere deals with non-speech sounds and the left hemisphere deals with speech sounds. It is a fact that the left part of the brain is the place of associative thinking and analysis, while the right side is beneficial for the recognition of intonation patterns, specifically for music (Lyons, 1981: 249 - 251).

On the other hand, “psycholinguistics can be defined as the study of the mental representations and processes involved in language use, including the production, comprehension, and storage of spoken and written language” (Warren, 2013: 4). Psycholinguistics is the subject of study dealing with psychological elements of language studies, as the interdisciplinary name indicates. Its practitioners, like those in other subjects, can focus on one of two aspects: theoretical or practical. The theoretical goal is to develop a linguistically and psychologically sound theory of language that can explain the nature of language and how it is acquired. Traditionally, the practical or applied focus has tried to apply linguistic and psychological knowledge to issues such as literacy, bilingualism, second language acquisition and instruction, speech pathology, and so on (Kess, 1992:1). Thus, psycholinguistics has various domains of research: One of them is acquisition and production, which both work with infant language adaptation and the ways of outcome. While comprehension from sounds to texts is another part. People get what they want to hear rather than reporting the speech the way it is. The last one is language processing, which means how mankind comprehends and acquires language. It recalls even a child’s cry as a language for itself. Also, shows the innateness of language and proves that surrounding is not the solid source of language acquisition. (Scovel, 1998: 8, 18, 50).

Neuro-Based Language Disorders

Brain Deficiency and Communication

The study of the consequences of brain damage on language has a long history. It was discovered via the studies of Paul Broca and Carl Wernicke that injuries to various parts of the brain had unique and diverse effects on linguistic behavior. Indeed, traditional aphasiology offered extensive descriptions of the clinical syndromes that arose as a result of injuries to specific brain regions. Speech production, fluency, and articulation; auditory comprehension of sounds, words, and sentences; naming; repetition of words and phrases; and secondary language skills, such as reading and writing, were all found as being damaged or spared in these clinical disorders (Blumstein, 2019: 1).

Over the last two centuries, studies of language disorders have influenced our knowledge of brain–language interactions. A series of notable case studies from the 19th century related different speech and language functions to particular parts of the left hemisphere of the brain. One hundred years later, new brain imaging capabilities enabled the *in vivo* observation of brain damage, ushering in a new era of brain-behavior research and considerably expanding our understanding of language's neurological processes. Sophisticated neuroimaging technologies allowed for the visualization of both structural and functional brain activity linked with language processing in both healthy and language-disordered people toward the end of the twentieth century. Language is now assumed to be mediated by a considerably larger network of neural networks that span several cortical and subcortical areas as well as their linking fiber routes. The complexity of language has been found to be affected in distinct ways by injury to both gray and white matter, which has changed how we think about brain–language links (Dronkers et al., 2017).

Types of Language Disorders

There are several sorts of language impairments that make it difficult for people to communicate successfully in a language. The onset of linguistic deficits can be caused by a variety of factors. Each component has the potential to influence a different feature of language. However, in the next sections, those diseases that are linked to brain trauma and damage will be explored.

Aphasia

Aphasia is a language impairment caused by injury to the parts of the brain that control language. These regions are located on the left side of the brain for the majority of people. It is mainly connected to the spoken language disorders, either production or comprehension. Aphasia usually occurs quickly, mainly as a consequence of a stroke or a concussion, but it can also develop gradually as a result of a brain tumor or a degenerative neurological condition. Language expression and comprehension, as well as reading and writing, are all affected by the disease. Aphasia is frequently associated with speech disorders such as dysarthria or apraxia of speech, both of which are caused by brain injury. Aphasia is caused by damage to one or more of the brain's language areas. The most prevalent cause of brain injury is stroke. A stroke happens when blood supply to a portion of the brain is cut off by a blood clot or a leaky or broken artery. When brain cells are deprived of their normal blood supply, which supplies oxygen and nutrition, they die. Severe head injuries, brain tumors, bullet wounds, brain infections, and degenerative neurological illnesses like Alzheimer's disease are some of the other causes of brain damage (Sreenivas, 2022; Papathanasiou et al., 2011: xx).

Types of Aphasia

Due to its complexity, there is no such agreement in the world regarding the types of aphasia. One way of categorizing it is by the features of aphasia and the location of the damage in the brain areas like Broca and Wernicke. Considering this, there are two main categories: fluent and non-fluent. Language-receiving disorders that cause difficulties with auditory

understanding or repetition are called fluent aphasias, also known as receptive aphasias. They suffer from using wrong words or illogical combinations of sounds and words (par-aphasia). Thus, speech is effortless and fluent, but the problem is with the language output. While non-fluent or expressive aphasia is the second type, which is recognized by speaking in-capabilities but strong auditory understanding. Each type of aphasia is put under the umbrella of these two categories (Schoeman, 2010). In other words, there are types of aphasia which are assigned to each of these two categories, which will be introduced in the following sections.

Broca's Aphasia

Broca aphasia is a non-fluent aphasia which is characterized by a severe reduction in spontaneous speech output and the loss of normal grammatical structure. Usually, it is an abnormality in the third frontal convolution of the cerebral hemisphere. Patients with Broca's aphasia express words in a way as if they are under pressure. The ability of the patients with Broca aphasia to repeat words is also affected. Comprehension is unaffected in pure Broca aphasia. Patients with Broca's aphasia are frequently frustrated by their inability to communicate (Acharya and Wroten, 2022).

Broca's aphasia has been called with different names, like aphemia, expressive aphasia, and syntactic aphasia. Broca's region belongs to the third frontal gyrus. Broca's aphasia causes problems with speech production, although language comprehension is mostly normal. Aphasic people with Broca's aphasia lose their capacity to combine linguistic components. Their grammar is limited or nonexistent, and they can only create and comprehend a few significant words. Words that have just a grammatical purpose (such as articles and prepositions) are frequently removed. Affixes may be replaced for one another, although they are more usually not formed at all. As a result, these patients prefer to speak in extremely short phrases with primarily significant words. Sentences can be as short as a single word in extreme circumstances, and the number of resources available for syntactic processing is reduced in general. This disorder in the use of grammar is identified as agrammatism; agrammatism is also shown in language comprehension. Therefore, these individuals have trouble understanding sentences whose meanings are dependent on their syntax. For example, "The dog was bitten by the cat." Who was bitten, the dog or the cat (Ardila, 2014: 66,68)?

Patients with Broca's aphasia have difficulty performing precise articulatory gestures, which leads to a high number of phonetic deviations (inaccurate generation of phonemes) and, in certain cases, it leads to the so-called "foreign accent in aphasia". Patients with Broca's aphasia have a high number of phonological paraphasias in addition to phonetic deviation. Phoneme omission and substitution are the most common causes of phonological paraphasias in this form of aphasia. Patients may have difficulty producing certain phonemes (e.g., fricative phonemes) and complex syllables (e.g., consonant-consonant-vowel as in "tree"); fricative phonemes are replaced by stop phonemes (e.g., /s/ becomes /t/), and complex syllables become basic syllables (e.g., "tree" becomes "tee"). Apraxia of speech is the term for these verbal articulatory abnormalities in Broca's aphasia. Furthermore, Broca's aphasia causes difficulties when it comes to reading aloud. In reality, the same flaws that may be detected in speaking can equally be found in reading aloud. Reading comprehension, on the other hand, is far superior to reading aloud and less affected. This reading problem is sometimes referred to as "frontal alexia" (Ardila, 2014: 69).

Wernicke's Aphasia

This type of aphasia is classified under the category of fluent aphasia. Any kind of damage or disorder in Wernicke's area in the superior temporal lobe, which is known as Brodmann's area 22, will result in Wernicke's aphasia. This was the traditional determination. However, modern researches and findings have proven that lesions in various areas of the left temporal lobe, including anterior portions of the temporal lobe, the posterior middle temporal gyrus, the posterior superior temporal sulcus, plus parts of the inferior frontal gyrus and dorsal

premotor cortex, can have their effects. People with this language disorder have no difficulty producing utterances, which means they are fluent. Unfortunately, this fluency does not help them, as what they express cannot deliver an actual message. They do utter many things but they will not make sense to the hearer. Since patients formulate words that sound illogical which are called neologisms (new words) (Hallowell, 2017: 160).

Jargon aphasia is another name for Wernicke's aphasia. For instance, they say bring me a trinket instead of bring me a drink. They also have the problem with production which is substituting a word to the target one called paraphasias. As using the word bike instead of window. Phonemic paraphasia is another symptom that appears in changing one or more sounds in a specific word, such as using “bady” instead of “baby”. Despite all of these, their comprehension is not complete (ibid). On the other hand, individuals with Wernicke's aphasia have the required syntactic knowledge. They use nouns, adjectives, and verbs in their right place. For example, they know the auxiliary verb “is” comes after a subject like he (Parker and Riley, 2012: 295).

Recurrent preservation is a common feature of the diagnosed people with neurologic language disorders. It has three forms, including semantic, lexical (verbal), and phonemic. The first is verbal preservation, which occurs in all individuals with all types of aphasia but is most prominent in Wernicke's aphasia. Consider the following scenario: show them a pen and call it a pen. Then, even if they are shown a notepad, a table, or a pencil, they keep repeating the word pen. The second is semantic preservation, which occurs when patients are asked to name body parts; they do so correctly at first, but eventually begin to use the same name for all of them. The third is phonemic preservation; when they first begin naming body parts, they do it flawlessly, but when asked again, they will use the term near instead of ear for that body area (Hallowell, 2017: 161).

Conduction Aphasia

As a fluent aphasia, conduction aphasia is an uncommon kind of aphasia in which the patient's expression and understanding are unaffected, but their ability to repeat basic words and phrases is impaired. So, repetition disorders happen in patients with lesions in the Broca or Wernicke areas (Acharya and Wroten, 2022). Wernicke first defined conduction aphasia in 1874, describing it as a disconnect between the superior temporal gyrus (Wernicke's region) and the inferior frontal gyrus (Broca's area). During the 1960s, Geschwind supported Wernicke's theory, and attributed the principal role in speech repetition disorders to the arcuate fasciculus (responsible for linking Broca and Wernicke areas). Disconnection syndromes, according to Geschwind (1965), were higher function deficiencies caused by white matter lesions or lesions of the association cortices. Conduction aphasia can be classified as a verbal apraxia, which is a loss of the ability to perform intentional motions to produce speech (Ardila, 2014: 76).

Conduction aphasia contains three primary and five secondary features, according to Benson et al. (1973). In conduction aphasia, the so-called secondary traits are usually but not always present. The three fundamental characteristics are (1) fluent conversational language; (2) almost normal understanding; and (3) severe difficulties in repetition. While the other secondary impairments are (1) name deficits; (2) reading impairments; (3) various writing difficulties (apraxic agraphia); (4) ideomotor apraxia; and (5) other neurological impairments (Ardila, 2014: 76-77).

Extrasylvian (Transcortical) Sensory Aphasia

Extrasylvian (transcortical) sensory aphasia (TSA) is a disputed disorder that is sometimes mistaken for Wernicke's aphasia, which means it is a fluent aphasia as well. TSA is defined as having features such as efficient repetition, fluent conversational language, a substantial number of verbal disturbances and neologisms, and meaningless speech. TSA has comparable impairments to Wernicke's aphasia, but it does not lack the capacity to repeat words

and has no phoneme discrimination issues. TSA is commonly thought to be associated with significant posterior lesions in the left hemisphere, encompassing the temporo-parieto-occipital junction but sparing the regions around the main auditory cortex (Ardila, 2014: 81-82).

Extrasylvian (Transcortical) Motor Aphasia (Dysexecutive Aphasia)

Transcortical motor aphasia, one of the types of non-fluent aphasia, has been called by different names, like dynamic aphasia or loss of verbal initiative. It is linked to injury to the prefrontal cortex on the left side. Non-fluent speech, strong understanding, and good repetition are all symptoms of extrasylvian (transcortical) motor aphasia. Grammar, prosody, and articulation are all retained. When starting to talk or answering questions, the patients who suffer from TMA have large delays in language. This sort of aphasia might be seen as a pragmatic language disorder in which the patient cannot find the right words in the proper conditions. Extrasylvian (transcortical) motor aphasia might be perceived as a language-related executive function problem. While phonology, lexicon, semantics, and grammar appear to be intact, the capacity to actively and effectively construct language appears to be impaired (Ardila, 2014: 85-87).

Mixed Extrasylvian (Transcortical) Aphasia

In one way or another, the mixture of both TMA and TSA will result in mixed transcortical aphasia (MTA). This type of aphasia occurs as a result of diffuse and multifocal injury to the frontal and parietal lobes. The common symptoms are incapability of understanding and an illogical settled set of repetitive expressions. This disorder's severity urges people to believe that the link between the process of utterances and their intended meaning is broken. As if speech analyzing and production plus associating meaning to them is damaged in the brain. In most cases, MTA is similar to global aphasia. Preserved repetition is their only point of difference, as this feature is frequent in MTA patients. Above all, it is a combination of both fluent and non-fluent aphasia since it has the traits of both categories (Davis, 2014: 39).

Supplementary Motor Area (SMA) Aphasia

Even though the role of supplementary motor areas in language is not vivid, yet any kind of damage will result in language disturbance. The major sign of this lesion is the inability to communicate and produce proper utterances. Furthermore, the patients have problems with object naming, understanding, and word repetition. As this type is non-fluent, reading aloud may be challenging. SMA aphasia is very unusual and the least common among all the types of aphasia (Issa, 2013).

Subcortical Aphasia

The depth of a cortical blood clot that blocks the vessels might extend into subcortical areas. When damage is largely beneath the cortex in the left hemisphere, "subcortical aphasias" are identified. In other words, the damage does not affect the cortex but as long as it affects the white matter and the subcortical nuclei, the signs of aphasia will appear (Davis, 2014: 41). There are two sides to the disorder. The first is if the lesion is associated with the thalamus, and the second is if the lesion is not related to the thalamus. Low level of understanding and fluency are the major characteristics of individuals with thalamic lesion. Additionally, it is closely restricted to answers for direct questions and having semantic paraphasia. While the non-thalamic one is deficits in the basal ganglia and cerebellum (Hallowell, 2017: 167).

Anomic Aphasia

Anomic aphasia is a language disease in which people have difficulty naming items when they speak or write. Anomic aphasia can be caused by brain damage such as stroke, severe injury, or tumors. Anomia, amnesic aphasia, and anomic dysphasia are some of the alternative terms for anomic aphasia. People who suffer from this language impairment usually feel that words are on the tip of their tongue. They can still communicate clearly and accurately. They may struggle with nouns and verbs in particular (Eyvazzadeh, 2020).

This type of fluent aphasia has been linked to a lesion of the angular gyrus in the dominant hemisphere, along with diffuse temporal lobe impairments. The inability to name items and general difficulties in obtaining particular words are the most common symptoms. As a result, the speech output seems empty, vague, and full of clichés. The speech output, on the other hand, is fluent (unlike Broca's aphasia), understanding is normal (unlike Wernicke's aphasia), and repetition is normal (unlike in conduction aphasia). (Parker and Riley, 2010: 297)

Global Aphasia

The most severe kind of aphasia is regarded to be global aphasia. All language modalities are compromised with global aphasia, including speaking, understanding, reading, and writing. Damage to many language centers in the brain, including Broca's region and Wernicke's area, causes global aphasia. Following a stroke or a brain injury, global aphasia is likely to develop.

Global aphasia, which is usually included under non-fluent aphasia, is a kind of aphasia that occurs when the whole language region of the left hemisphere is damaged (frontal, temporal, and parietal areas). The obstruction of the primary trunk of the left hemisphere's middle cerebral artery is the most common cause of this type of aphasia. However, it may also be caused by numerous lesions. Patients with global aphasia have both expressive and receptive deficits, and it is possible that it is a combination of Broca's, Wernicke's, and conduction aphasia. Initially, the patient may exhibit a lack of speech or expressive speech. Language comprehension is severely damaged, and understanding may be restricted to only a few short commands. Reading and writing are extremely limited, and repetition is impossible (Ardila, 2014: 94-95).

Crossed Aphasia

It is incredibly uncommon. Unlike all the other forms of aphasia, crossed aphasia is due to damage or injuries in the right hemisphere among right-handed people. Only 2% of right-handed people have their language functions in the right hemisphere. It occurs when right-handed people have a stroke or trauma in their right hemisphere. Only about 4% of patients with aphasia have crossed aphasia. Sometimes, right-handed people may have some issues yet show no specific sign of aphasia (Hallowell, 2017: 167). Usually, patients of this aphasia type suffer from incapability of repeating other speech and trouble with fluency. Despite the fact that they have normal comprehension abilities. Infarction of the right middle cerebral artery is the exact etiology of crossed aphasia (ibid).

Sign Language Aphasia

The way normal people utilize oral language, deaf people use sign language to convey their messages. Injuries in the left hemisphere may result in the development of aphasia within these users. Despite all the similarities between the gestures of sign language that normal deaf people can use, aphasic individuals who face difficulty comprehending and using this language. For example, they may not understand the simple sign of combing hair (Papathanasiou and et al., 2013: 44).

Alexia (Acquired Dyslexia)

Alexia (sometimes known as acquired dyslexia) is a reading problem caused by brain damage (Benson & Ardila 1996 cited in Ardila, 2014: 102). Alexia is a condition in which a person is unable to read or understand written language. The affected people are still able to spell and write words and phrases, but they are unable to comprehend what they have written themselves. This is distinct from illiteracy caused by mechanical incapacity to read, such as eye disability or educational problems. Alexia is most commonly caused by a brain injury or damage, most commonly caused by cerebral vascular accidents that affect the dominant hemisphere. It is frequently linked to other comprehension issues, including agraphia (inability

to write), acalculia (inability to do mathematics), and aphasia (inability to speak, spoken language and language recognition deficit). Alexia is an uncommon disorder that was initially identified by Dejerine in 1887 and is sometimes known as “word blindness” or “agnosic alexia” (Barbosa and Emmady, 2021).

Classical Alexia Subtypes

Different classifications are made regarding the subtypes of alexia, like psycholinguistic modes of alexia, aphasic modes of alexia, and so on. However, what interests the researchers here is the neurological classification of alexia, which is divided into four types. Alexia without agraphia, alexia with agraphia, frontal alexia, and spatial (or visuospatial) alexia are the most common alexic disorders in neurological modes (Ardila, 2014: 104).

Alexia without Agraphia

Alexia without agraphia is a reading disability that develops over time. Déjerine originally characterized the illness in 1892, followed by Geschwind in 1965. Patients with right homonymous hemianopsia with or without color agnosia as a result of a stroke were described by both authors, and all of them were verified by autopsy. After receiving textual visual input, the disease emerges when the brain is unable to access information from the orthographic network of the language dominant hemisphere. Word blindness, letter-by-letter reading, and “pure” alexia are all terms used to describe this condition. The patients' ability to write and spell remains unaffected, but they are unable to read spontaneously, even what they have just written. Speech comprehension and other aspects of language are largely unaffected. Theoretically, the reading system contains independent subsystems for orthographic, semantic, and phonological processing, according to current reading and spelling theories. Each subsystem is assumed to be domain specific, allowing it to specialize in processing a certain component of reading-related data. Because the subsystems are domain specific, one subsystem can fail without compromising the other two subsystems' functionality. Orthographic processing is impaired in pure alexia, while semantic and phonological processing remain normal. Patients with global alexia are unable to read even single letters in severe cases (Othman, 2022).

Alexia with Agraphia

This type of alexia refers to the impairments of reading and writing. Cerebrovascular illness affecting the angular branch of the left middle cerebral artery can cause alexia with agraphia. Central alexia, parietal-temporal alexia, literal alexia, and letter-blindness are all other common expressions used for alexia with agraphia. Disability of both reading and comprehending written language are the severe symptoms of this impairment. In other words, these people are unable to convert letters into sounds. Incapability of reading out loud is another characteristic of people with literal alexia. When a word is spelled out loud, the patient will not identify it. One major cause of central alexia could be damage to the Brodmann area 19 of the occipital lobe cortex and white matter in the left inferior parietal lobe (Murdoch, 2014: 106).

Frontal Alexia

Frontal alexia is another type of alexia based on neurological modes. People with frontal alexia have trouble understanding written content, which is similar to the auditory comprehension problem seen in patients with Broca aphasia. Despite the fact that patients can read, they claim they cannot and avoid reading. Patients with frontal alexia can read some meaningful words, but they struggle to read individual letters. Although they can identify certain words when spoken aloud, they have trouble understanding the majority of words. Reading comprehension is generally superior to reading aloud. When reading aloud, the same speech and language issues that can be found in spontaneous language can be found here, as well (Ardila, 2014:107).

Spatial (Visuospatial) Alexia

Spatial alexia, also known as spatial neglect, is the last type of alexia based on neurological classifications. It is caused due to damage to the non-dominant hemisphere.

Specifically, it is the result of the interruption of blood flow that goes via the middle cerebral artery to their destination. Patients with spatial alexia are diagnosed with poor text and word structure recognition. Their incapability of reading is seen when they are given a set of sentences. They will only read the lines from the right side. Even they have difficulty moving from one line to another. Furthermore, sometimes they are not able to understand what they read (Ardila, 2014: 108).

Agraphia

Agraphia (also known as acquired dysgraphia) is a writing impairment caused by brain disorders. The ability to write can be affected by linguistic (aphasic or linguistic agraphia) or non-linguistic (e.g., motor or spatial) impairments. Ogle coined the word agraphia in 1867 to describe acquired writing problems caused by abnormal brain conditions. Knowledge of the language codes (phonemes, words), the ability to convert phonemes into graphemes, an understanding of the orthographic system, a motor skill to perform some specific fine movements, and an appropriate use of space to distribute, join, and separate letters and words are among the skills required for writing. It is comprehensible that different forms of agraphia might be linked to brain disorders. Exner (1881) suggested a “writing center” (base of the second frontal gyrus, in front of the hand's major motor region; now known as Exner's area) (Ardila, 2014: 118).

Classifications of Agraphia

Different classifications are made regarding the types of agraphia. The two broad categories of agraphia are central and peripheral. The following sections will introduce each of these two categories and their forms as well.

Central Agraphia

Central agraphia is a loss of writing caused by a malfunction in the brain's linguistic, visual, or motor regions. People with central agraphia may be unable to write meaningful words depending on the location of the lesion. Their work may have several spelling mistakes or have issues with syntax. The Central agraphia includes different forms, the main ones are phonological agraphia, lexical agraphia, and deep agraphia (Stanborough, 2020). One or more of the processes involved in the spelling of known and unfamiliar words are affected by central agraphia. Handwriting, typing, and spoken spelling are all affected by central agraphia (Ardila, 2014: 132).

Phonological Agraphia

Phonological agraphia is the first type of central agraphia. The most prevalent cause is injury to the anterior-inferior region of the left supramarginal gyrus. However, subsequent results and instances have indicated that additional lesions in various locations, such as the left posterior superior temporal gyrus (PSTG), can cause phonological agraphia. Failure to write nonwords spoken in everyday speech and dictation are symptoms of this condition (Kim et al, 2002).

Lexical (Surface) Agraphia

The lexical system is thought to be dysfunctional in this sort of agraphia. The condition is characterized by difficulty spelling irregular and ambiguous words while maintaining regular word spelling abilities. As the orthographic ambiguity of the target word grows, the patient's ability to write declines (Ardila, 2014: 133). The capacity to spell words that are not spelled phonetically is lost with this disease. This kind of agraphia prevents people from spelling irregular words. These are words that are spelled using the lexical system rather than the phonetic approach (Stanborough, 2020).

Deep Agraphia

The capacity to recall how to spell words can be harmed by a brain injury to the left parietal lobe. Orthographic memory is the term for this ability. A person with deep agraphia

may struggle not just to recall the spelling of a word but also to remember how to “sound out” the word. Deep agraphia is also marked by semantic errors, or misreading words with similar meanings, such as writing sailor instead of sea (Stanborough, 2020).

Peripheral Agraphia

Peripheral agraphia is described as an inability to write. While it is caused by brain injury, it might be falsely connected with motor function or visual perception. It is characterized by a loss of the capacity to select and link letters to make words. The two main forms of peripheral agraphia are spatial and apraxic agraphia (Stanborough, 2020).

Spatial Agraphia

Spatial agraphia is the type that occurs due to deficits in the right hemisphere parietal lobe. It is marked by leaving space between the letters and the inability to write horizontally. Another sign is continuously repeating a letter over and over again within the same text. Thus, it is mostly about problems within the right word order, and patients usually write on the right side of the paper. (Papathanasiou et al., 2013: 174-175).

Apraxic Agraphia

Apraxic agraphia, often known as “pure” agraphia, is the loss of writing ability while still being able to read and talk. When a lesion or bleeding occurs in the frontal, parietal, or temporal lobes of the brain, or in the thalamus, this disease can occur. Apraxic agraphia is thought to occur when you lose access to the parts of your brain that allow you to plan the motions, you'll need to create letter forms (Stanborough, 2020).

Conclusions

Brain lesions in language areas of the brain may result in language problems of various forms. Throughout history, numerous researchers in the branch of medicine, linguistics and psychology worked on this issue. More importantly, neurologists have greatly focused on studying lesions of language in the brain. It is believed that the study of neurolinguistics started when Paul Broca published his theory about language impairments. However, different theorists also made their contributions regarding the disorders of language. All these works, those that were even done B.C and up to now, have had their role in helping us to understand the matter. The study of neurolinguistics is seen to be quite important to explain what are the language disorders, how they are caused, and what effects do these disorders leave on our ability as humans to use and understand language properly. Giving such insights about language disorders, neurolinguistics has proved its value in the study of language.

Recommendations

As it is known, the brain is an essential part of the human body and responsible for all the actions in the human body. Several parts of this fundamental organ are directing language production and reception. Any kind of impairment in those areas may result in language disorders, either permanent or temporary. Researchers demonstrate that the parts of the left hemisphere, specifically Broca's and Wernicke's areas, are functioning regions of language as most of the previous studies have shown. Further research is required due to the complexity of the language regions in the brain and the causes of language disorders. Much attention should be given to the types of language deficits and their targeted locations in the brain. Importantly, neurolinguistics needs to be included in the syllabuses of English departments as well as medical departments to enlighten the students of the nature of relationship the two- language and brain -have.

Suggestions

Neurolinguistics is one of the most recent areas of study in language. Apparently, the appearance of language disorders within the frame of neurolinguistics made them the core of

debate in this branch. Considering neurological mechanisms of the brain will elaborate more on the specific functions in the human brain. Furthermore, technological developments of the modern world could help better imaging of the language areas in the brain and their impairments. In addition, reading books and publications which contain knowledge about brain and language relations can be quite useful.

References

- Acharya, A and Wroten, M. 2022 *Broca Aphasia*. Available from this [\[link\]](#) Accessed on 30/4/2022.
- Ahlsén, E. 2006 *Introduction to Neurolinguistics*. Amsterdam /Philadelphia: John Benjamins.
- Andres, Z. 2019 *Psychologically Speaking: your brain on writing*. Available from this [\[Link\]](#) Accessed on 28/3/2022.
- Ardila, A. 2014 *Aphasia Handbook*. Miami, Florida: Florida International University.
- Baldo, J., Ivanova, M., Dronkers, N. 2017 *What Do Language Disorders Reveal about Brain-Language Relationships? From Classic Models to Network Approaches*. Available from this [\[Link\]](#) Accessed on 29/4/2022.
- Barbosa, A. and Emmady, P. 2021 *Alexia*. Available from this [\[Link\]](#) Accessed on 4/5/2022.
- Bauer, L. 2007 *The linguistics student's handbook*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Blumstein, S. 2019 *Neurolinguistics: A Brief Historical Perspective*. In: Zubizaray, G and Schiller, N. *The Oxford Handbook on Neurolinguistics*. New York: Oxford University Press.
- Brauer, J. 2014 *The Brain and Language: How Our Brains Communicate*. Available from this [\[Link\]](#) Accessed on 26/3/2022.
- Burns, M. 2017 *The Reading Brain: How Your Brain Helps You Read, and why it Matters*. Available from this [\[Link\]](#) Accessed on 28/3/2022.
- Carreiras, M. 2010 *Language across the mind and brain*. Available from this [\[Link\]](#) Accessed on 26/3/2022.
- Clark, E. V. 2016 *First Language Acquisition*. London: Cambridge University Press.
- Davis, A. 2013 *Aphasia and related cognitive-communicative disorders*. 1st edition. Boston, MA: Pearson.
- Eyvazzadeh, A. 2020 *What You Need to Know About Anomic Aphasia*. Available from this [\[Link\]](#) accessed on 2/5/2022.
- Finch, G. 2000 *Linguistic terms and concepts*. London: Macmillan Press LTD.
- Friederici, A, D. 2017 *Language in our Brain: The Origins of a Uniquely Human Capacity*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Fromkin, V. et al. 2000 *Linguistics: an introduction to linguistic theory*. Malden, Mass: Blackwell.
- Hallowell, B. 2017a *Aphasia and Related Acquired Neurogenic Language Disorders: The Science and Art of Excellent Clinical Practice*. San Diego, CA: Plural Publishing, Incorporated.
- Issa, N. P. 2013 *Supplementary Motor Area Aphasia*. DocNeuro. Available from this [\[Link\]](#) accessed on 4/5/2022.
- Eric, P. 2020 *Linguistics*. Available from this [\[Link\]](#) accessed on 21/3/2022.
- Johnson, H. 2020 *Subfields of Linguistics Defined: Phonetics, Phonology, Morphology, Syntax, Semantics, Pragmatics*. The Parenting Patch: Where Parents Grow. Available From this [\[Link\]](#) accessed on 21/3/2022.

- Kemmerer, D. 2014 *Neurolinguistics: Mind, brain, and language*. West Lafayette: Purdue University.
- Kess, J, F. 1992 *Psycholinguistics: Psychology, linguistics, and the study of natural language*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Kim, H. J. 2002 Phonological Agraphia After Superior Temporal Gyrus Infarction. *ARCH Neurol.* 59. (8). Pp 1314-1316.
- Lyons, J. 1981 *Language and linguistics: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lewis, T. and Taylor, A. 2021 *Human brain: Facts, functions & anatomy*. Available from this [\[Link\]](#) accessed on 4/6/2022.
- Menn, L. (n.d) *Neurolinguistics*. Available from this [\[Link\]](#) accessed on 22/3/2022.
- Mody, M. 2017 *Neural Mechanisms of Language*. New York: Springer.
- Murdoch, B. E. 1990 *Acquired Speech and Language Disorders*. Boston: Ma Springer Us.
- Othman, B. 2022 *Alexia without Agraphia*. Available from this [\[Link\]](#) accessed on 4/5/2022.
- Papathanasiou, I., Coppens, P., & Constantin Potagas. 2013 *Aphasia and related neurogenic communication disorders*. Burlington, Ma: Jones & Bartlett Learning.
- Parker, F., & Riley, K. A. 2010c *Linguistics for non-linguists: a primer with exercises*. Boston: Allyn & Bacon.
- Schoeman R. and Van der Merwe G. 2010 Aphasia, an Acquired Language Disorder. *SA Fam Pract*, 52 (4). Pp 308-311.
- Scovel T. 1998 *Psycholinguistics*, Oxford: Oxford University Press.
- Sreenivas, Sh. 2022 *What is Aphasia?* available from this [\[Link\]](#) accessed on 27/5/2022.
- Stanborough, R. 2020 *Agraphia: When Writing isn't as Easy as ABC*. Available from this [\[Link\]](#) accessed on 8/5/2022.
- Steinberg, D. 1999 *Psycholinguistics*. London: Longman.
- Warren, P. 2013 *Introducing Psycholinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Westbury, C. 1998 *Research Strategies Psychological and Psycholinguistic Methods in Neurolinguistics*. In: Whitaker, H. A., & Stemmer, B. (Eds.). (1998). *Handbook of Neurolinguistics*. San Diego: Academic Press.
- Widdowson. H. G. 1996 *Linguistics*, Oxford: Oxford University Press
- Yule, G. 2017 *The Study of Language*. (6th edition). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Zhang, P., Yuxin, W., & Yan, C. 2016 *Neurology*. India: Global Research Publications.

This work is a versatile book covering a broad spectrum of topics, ranging from conflicts between the internet and faith to entrepreneurial tendencies, translation methods, and the situation of minorities. Each chapter, written by expert authors, aims to provide readers with different perspectives. This work, spanning from the furniture industry to Islam's perspective on disability, appeals to those seeking detailed information in various fields. Covering a wide range of topics from the impact of today's technology on the business world to human resources management, this book caters to readers interested in different areas.